

J. WILCKE

RENÆSSANCENS MØNT- OG PENGEFORHOLD

1481—1588

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS J. H. SCHULTZ

J. H. SCHULTZ A-S · UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI

MCML

SJETTE KAPITEL

Frederik II.s Forsøg paa Møntreform, Dalerregning

Vi har set, hvorledes Klippingene blev devalveret og Markstykkerne blev til kvart Dalere. En virkelig Fæstnelse af Prisniveauet og Pengevæsenet kunde dog naturligvis først indtræde og tilvejebringes, naar Freden var kommen i Stand. Der havde været forskellige Tilløb, men endelig sluttedes Freden i Stettin den 2. December 1570. Forholdene blev som før Krigen, dog tilkendtes der Danmark et Elfsborgs-Løsen paa 150 000 Daler at betale i 2 Terminer, et Moment, der selvfølgelig maatte spille en Rolle ved Danmarks økonomiske Genopbygning, men som tyngede det ulykkelige Sveriges Statshusholdning saaledes, at der — naar alle andre paatrængende Udgifter efter Krigens Slutning skulde imødekommes — fremkom et Underskud 1573 som i Sveriges Historia¹⁾ er opgivet til 435 135 Dlr., skønt

Udgiften var.....	895 648 Dlr.
og Indtægten.....	442 513 — ,
hvorefter Underskudet er...	<u>453 135 Dlr.</u>

Ogsaa Møntvæsenet tog under Johan III. i Sverige en langt værre Vending end i Danmark. Der sloges daarlige Klippinge og anden

¹⁾ Afd. 4, Stockholm 1904, p. 138.

uvederhæftig Mønt, saaledes at der tilsidst gik 28 *M* paa Daleren, som under Gustav Vasa regnedes til 4. Anderledes i Danmark. Mønt-historisk falder det strax i Øjnene, at der efter Krigens Slutning ud-kom en af de smukkeste Dalere, der er slaaet herhjemme:

Kgl. Majts. og Rigsdaler 1572

Samme Daler med hollandsk Kontramærke

Om Formaalet med denne Dalers Fremkomst har der været delte Meninger. Den gamle Beskrivelse af Møntkabinettet i København fra 1791 har oplyst, at den var slaaet til Kong Frederiks Bryllupsfest den 20. Juli 1572.¹⁾ Hertil har den kendte Numismatiker General Jørgensen sluttet sig. Det er rigtigt, at Kong Frederik efter Krigens Slutning helligede sig Fredens Gerning og bl. a. saa sig om efter en Hustru. Hans Moder, Dronning Dorothea, havde forhindret, at han fik sin Ungdomselskede, Anna Hardenberg, med hvem han havde

¹⁾ J. Wilcke: Daler, Mark og Kroner, p. 83—84.

tilbragt lykkelige Aar paa Malmøhus, mens hendes Fader var Lensmand paa Slottet. Det er, som han ikke kunde tænke sig noget Giftermaal under Krigens Uro, og mens Moderen levede, som vilde han vise hende, hvor haardt det var gaaet ham til Hjerter, og at han maaske derfor slet ikke vilde indgaa noget Ægteskab. Men i Løbet af den Maaned, der forløb efter hans Moders Død den 7. Oktober 1571, traf han sin endelige Beslutning og indbød Hertug Ulrich med Gemalinde og Datter til Danmark, hvor de indfandt sig i November og tog Bolig paa Nykøbing Slot.¹⁾ Det blev jo tilsyneladende en lyk-

Frederik II. og Sophie af Mecklenburg. Skuemønt
eller »Contrafey« fra 1587

kelig Forbindelse. I og for sig kan det vel stemme med det ovenangivne Formaal, naar der af Rentemesteren den 30. Oktober er leveret Hans Mønter 1 gammel Daler for at lave en Daler med Kongens Kontrafei, som Biørn Andersen *siden* fik og leverede til Hr. Hofmesteren.²⁾ Hermed stemmer ogsaa, at Isensnider Cort Dellhusen den 22. December fik 16 Dlr. Mønt til en Klædning som Tak for de Jernstempler, han havde lavet til de Dalere, som *nu formøntes skulle*. Der er ingensomhelst Grund til at formode, at Aarstallet 1572 senere er skaaret ind i Stemplet, thi der blev en Mængde Stempler til de Dalere, som *nu skulde møntes, 2: i 1572*. Andet Aar kunde det ikke let blive, naar Prøven først tilvejebragtes sent paa Aaret 1571. Der var netop ingen Grund til at anvende andet Aarstal end det, der

¹⁾ Historisk Tidsskrift III, p. 31. Reravius Frederik II.s og Sophies Kroningshistorie.

²⁾ G. Galster: Bog-Anmeldelse. Num. Foren. Medl.blad, XII, 1931, p. 224.

blev brugt. Ordren til Møntmesteren udgik iøvrigt ogsaa først 7. Januar 1572: »dass er das ungemuntzte Silber, als uns der grosmechtiger fürst, herr Johan der 3, Koning zu Schweden etc. an stadt der in dem jungst zu alttem Stettyn zwischen uns behandelten frieden bewilligte Summa geldts ausrichen lassen . . . mit dem fürderlichsten zu gantzen Talern unter unseren nhamen und geprege vermüntzen sollen und möge und soll von solchen Talern die gewogen marck ins feine haltten viertzehen lott.«

Det svenske Elfsborgs Løsen indkom i 1571, som det fremgaar af nedenstaaende Breve:

16. Juli 1571. Til Biørn Anderssen og Jens Kaas. Kongen ser af deres Skrivelse, at de svenske Kommissærer ere komne med det Sølv og de Penge, som skulle betales for *Elfsborgs Restitution*, at Størstedelen er i Sølv og omtrent 8000 Dlr. i svenske møntede ungerske Gylden og Kroner, hver Gylden beregnet til $1\frac{1}{2}$ Dlr. og hver Krone til 1 Dlr. 1 Ort, og at Møntmesteren mener, at det er godt Guld. Da de ikke uden nærmere Ordre have villet modtage disse Gylden og Kroner, fordi deres Instruks ikke indeholder nogen Bemyndigelse dertil, befales det dem at modtage dem til den beregnede Værdi.

1571 14. Aug. (Frederiksborg). *Kvittans til Biørn Andersen*, Embedsmand paa Kiøpnehafns Slot, *Jens Kaas*, Øverste, og *Hans Delhusen*, Møntmester, paa 3086 gl. Dlr., 777 ungerske Gylden, hver regnet til $1\frac{1}{2}$ Dlr., altsaa 1165 $\frac{1}{2}$ Dlr., og 4233 Kroner, hver regnet til 37 Sk. lybsk, altsaa til 5052 $\frac{1}{2}$ Dlr., ialt 9304 Dlr., hvilke Penge Hans Delhusen har leveret Kongen selv i dennes eget Kammer paa Frederichsborg Slot af den Sum, som Biørn Andersen og Jens Kaas have modtaget af de svenske Kommissærer paa Guldborg som første Termins Betaling for Elfsborg Slots Restitution.¹⁾

En ivrig Kritikus har dog ikke villet nøjes med den mere romantiske Forklaring paa disse smukke Daleres Fremkomst, hvor den unge Ægte-
mand er fremstillet paa den mest charmerende Maade; paa den ene af de afbildede Dalere er Kyradset forsynet med tunget Læderkøllert under Kyradset! At paastaa, at Stemplerne var skaarne og Prøveafslag var taget, før Kongen overhovedet har set og udvalgt sin tilkommende Brud, er i hvert Fald urigtigt. Kritikus har imidlertid

¹⁾ Kancelliets Brevbøger 1571, p. 51, 59.

søgt et mere nøgternt Formaal, nemlig at disse Dalere skulde slaas til Betaling af Krigsfolket. Hvorfor disse nu netop skulde have nye fine Dalere og ikke kunde nøjes med gode gamle tyske Dalere eller svenske Riksdalere, der efter det ovenstaaende er indkomne fra Sverige, er ikke godt at forstaa. Den 13. Juni 1572 omtales¹⁾ 60 147 $\frac{1}{2}$ gamle Dalere med Kong. Majts. Kontrafei til Betaling af Ryttere i Lübeck til St. Hansdag 1572. Den 23. Juli 1572 gjorde Niels Pedersen Renteskriver Regnskab for 57 550 Dlr. møntet med K. Majts. Kontrafei og for 3 343 gml. Dlr., han paa adskillige Tider fra 19. Febr. til 7. Juli har annammet af Hans Møntmester, tilsammen 60 893 Dlr. Heraf er 6000 Dlr. med K. M. Kontrafei leveret til Kurfyrsterne og Greven af Schwartzberg. 51 550 Dlr. med Kongens Kontrafei er ført til Lübeck til Betaling af tyske Ryttere. 31. December 1572 gør Arvid Huitfeldt Rede for »6000 nøie Dlr. med K. M.s Kontrafei«, og senere omtales 24 719 $\frac{1}{2}$ gml. Dlr. og *nøie Kgl. Majts. og Rigsdaler* ved Siden af 17 463 *nøie nederlandske Dlr.* Senere i nævnte Regnskab nævnes 2500 *nøie Kgl. Majts. og Rigsdaler hver for 32 β* og 5000 Kgl. Majts. nøie Dlr. hver til 32 β samt 24 868 $\frac{1}{2}$ gml. Dlr. og nøie Kgl. Majts. og Rigsdlr. samt 17 290 $\frac{1}{2}$ nøie Nederlandske Dlr. I Juli Maaned 1572 skænker Kongen nogle Dalere til forskellige i Anledning af sin Højtid og Bryllup den 20. s. M., bl. a. til 8 Kurfyrstens Trommeter, der har blæst ham og Bruden et Stykke.

Det ser virkelig ud til, at vor strenge Kritikus kan have Ret i, at de fleste Dalere er gaaet til Betaling af de tyske Krigsfolk, men der synes dog at være gode Rester tilbage. Den virkelige og fornemste Aarsag til Udsendelsen af denne danske »*Rigsdaler*« er dog en helt anden. Professor Arup har vistnok Ret, naar han kalder den *Peder Oxes Daler*.²⁾ Der findes en ældre Beskrivelse af det danske Møntkabinet, Jacobæus og Lauerentzens Museum regium³⁾, hvor denne Daler i Overensstemmelse med Huitfeldt fremdrages i Forbindelse med Kongens *aabne Brev af 16. Juni 1572 om en hel ny Ordning af Pengevæsenet*. Numus autem uncialtis seu Thalerus . . . anno 1572 procusus, duas tantum marcas Danicas valuisse censetur, voluit qvippe Rex ille Prudentissimus, eodem anno, ut moneta sua cum illa civitatum

¹⁾ Rentemesterregnskabet 1572, f. 151, 125, 131 b, 130, 132, 191.

²⁾ Arups Danmarkshistorie II, Kbhvn. 1932, p. 589.

³⁾ u. A. (ca. 1710), part II, Sect V, No. 4. e.

Hanseaticarum exacte æqualis & ejusdem valoris esset, ne res numaria in commerciis mutuis confunderetur, hinc etiam mandato juste constituit, quod duo asses Danici numerarentur loco unius lubicensis pro una Lubicensi duæ Danicæ marcæ & thalerus postea valeret duabus marcis seu 32 Scillinge more Germanorum. De oven for gentagne Gange anvendte og fremhævede Udtryk: »Kongelige Majestæts og Rigsdaler« i Forbindelse med disse »Contrafei-Dalere« tyder netop paa en Forbindelse med Møntreformen. Dette bestyrkes ved Fremhævelsen af, at disse Dalere regnedes til 32 β og sidestilles med gamle Dalere som i det aabne Brev omtalt.

Nu skal det vel erkendes, at den nye Daler kun var 14-lødig, hvilket ikke helt stemmer med de tyske Dalere, der — naar de skulde være rigtige, hvad de dog sjældent var — skulde holde $14\frac{1}{4}$ eller $14\frac{1}{9}$ Lod. Vægten var en Unze eller 2 Lod, altsaa $\frac{1}{8}$ af en cølnsk Mark paa 233,855 gr. Dette stemmer vel med Vægtene paa de i Møntkabinettet opbevarede Exemplarer, som vejer 29,06, 29,02, 28,85, 28,92, 29,25 (skønt slidt), 29,08, 29,20, 29,03 (slidt), 28,88 (slidt), 28,76 (slidt). At tale om Gennemsnit er fuldstændig forfejlet. De bedste Exemplarer har Tidens Tand fortæret. Atter foreligger her et Bevis for, hvor søgt og vilkaarligt det er at ville reducere den cølnske *M* i Datiden til 230 gr. paa Grundlag af Gennemsnitsvejninger. Naar den nye Rigsdaler kun holdt 14 Lod, var det sikkert en lille Gevinst, Peder Oxe strøg i Kassen ved Udbetalingerne af Sold til Knægtene. Dalerne tog sig jo godt ud og kunde ikke med Rette nægtes Modtagelse. Den lavere Lødighed hindrede ogsaa i nogen Grad Export eller Omsmelting. Denne Mønt er derfor heller ikke saa sjælden.

Resultatet af alt det ovenstaaende er, at Formaalet med disse Dalere meget vel kan have været flere: Brylluppet, Betalingen til Knægtene, Mindet om den store »Sejr« med 3 Kroner i Vaabnet samt et haandgribeligt Bevis paa den Møntreform, man agtede at gennemføre:

Denne lyder saaledes: ¹⁾

1572 16. juni. (Kiøpnehavn.) *Åb. brev, hvorved kursen på skillemønt fastsættes og udførsel af landets mønt forbydes.*

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at al tingist her udi riget med mønten fast uskickeligen holdis skal, saa at, naar noggit

¹⁾ V. A. Secher: Forordninger, Recesser m. v. I, Kbhvn. 1888, p. 504—05.

enten skal kjøbes eller selgis, anslais det udi en maade for mønt och udi [en] anden maade for daller, hvor ofver sig alle hande irringe tildrager, hvilket vore undersotte och andre icke er til ringe besverringe, da paa det at al tingist der med her efter maa komme och blifve udi en god skickelig ordning och politie, hafve vi dend leilighed med Danmarkis rigis raad beraadslagit och ofverveiget och der paa giort saadanne en skik och ordning, som her efter følger, hvilken vi under efterskrefne pén och straf alvorligen ville holdit hafve.

1. Først skal hves mønt, som nu her udi riget gienge ere, strax udi saa maade omsettis och udi kjøb och sal, handel och contract for saadanne verd indtagis och udgifves [som her efter følger]: hver markstøcke skal regnis och holdis for 8 sk. eller $\frac{1}{2}$ mark danske; hver otte sk. støcke for fiere sk. danske; hver 4 sk. støcke for 2 sk. och hver 2 sk. for en sk. danske; hver sk. for en søsling, hver fire hvide for to hvide och hver to hvide for en hvid, och skal der siden beregnis 32 sk. danske udi en gammel daler, och dend der fore for fulde at antagis och udgifves. Udi lige maade skal och regnis tuo mark udi en gammel daller och hver mark for 16 sk. danske, och efterdi mønten udi saa maade omsat och anslagit findis udi alle maade udi skrod och pagimente at vere saa god som stedernis mønt, da bede vi och strengeligen biude alle inlendiske och udlendiske, edle och uedle, som bygge och boe, handle och vandle udi vore riger Danmark och Norge, det vere sig hvo som heldst de ere eller vere kunde, at de rette dennom efter forskrefne vor mønt udi kjøb, sal och veksels, handel och contract, indtegt och udgift udi alle maade for fulde at holde och antage, efter som foreskrefvit staar.

2. Dersom det findis, at nogen understaar sig her emod at giøre och det dennom skielligen ofverbevisis kand, da skulle de der fore tilbørligen straffis som de, vore skik och ordninge, brevfe och befalinge icke anse eller achte ville och til os femhundrede daller hafve forbrot.

3. Sammeledis, paa det at mønten maa blifve her udi riget til stede och icke skulle udføris och uden riget forveksles och ommøntis, saa och paa det at vore undersotte rigens indbyggere icke udi framtiden skulle hafve brøst for mønt, da ville vi alle indlendiske och udlendiske med dette vort obne bref strengeligen och alvorligen forbudit hafve nogen fornefnde mønt uden lands af riget at udføre.

4. Fordrister sig nogen heremod at giøre, da skulle de fornefnde mønt hafve forbrot med alt, hvis andit de hafve med at fare, och der ofver straffis, som ved bør.

Dette aabne Brev er i sig selv tydeligt og klart affattet og frembyder i og for sig ingen Tvivl. Ikke desto mindre har nogle villet fortolke Bestemmelserne saaledes, at Mønten blev nedsat til det halve. Dette er imidlertid urigtigt. Idet vi holder Klippingemønten udenfor, da denne til dels var indkaldt og erstattet med endnu ringere Klippinge, som derefter optoges i den almindelige Omsætning de facto til 6 *℔* eller mere paa en Daler, og idet vi saaledes kun holder os til den runde Mønt, som var i Omløb til 4 *℔* paa Daleren, var det altsaa Kongens, Peder Oxes og Rigsraadets Beslutning at fastslaa denne Tingenes Tilstand saaledes, at en rund Mark fremtidig kun skulde være værd $\frac{1}{4}$ Daler, medens den forhen gjaldt $\frac{1}{3}$ Daler. Nedsættelsen var altsaa ikke 50 %, men 25 %. Da Regeringen gik til denne Nedsættelse, vilde man samtidig gennemføre en *Ligestilling* af dansk og lybsk Mønt. Denne sidste regnedes nemlig nu til 2 *℔* à 16 β paa 1 Daler eller 32 β. Hvis man samtidig i Danmark og Norge kunde gennemføre, at *den til $\frac{1}{4}$ Daler reducerede danske Mark herefter benævntes 8 β* og de andre Mønter i Forhold hertil, altsaa f. Ex. en 8 β som 4 β, vilde man opnaa, at der til Lettelse af al Samhandel igen tilvejebragtes ensartet dansk og lybsk Mønt. Derfor talte ikke blot Hensynet til den udenlandske Handel, men ganske særligt Forholdet til Hertugdømmerne, hvor der stadig regnedes i lybsk Mønt.

Maaske var dette Hensyn ogsaa afgørende for, at der stadig kun udmøntedes rund Mønt med Aarstal 1563. Thi Gennemførelsen af det aabne Brev af 1572 stødte paa 2 store Vanskeligheder. Der var jo nemlig i Omløb forskellige Arter af rund Mønt: den fra Christian III.s og Begyndelsen af Frederik II.s Tid udmøntede Markmønt, der var bedre end den senere udgivne danske runde Markmønt. Forudsætningen for et heldigt Forløb af Devaluationen og Indførelsen af ensartet dansk-lybsk Mønt var derhos i Virkeligheden en Indkaldelse af al den circulerende runde Mønt og Ommøntning i ny rund Mønt med de nye Betegnelser, men en saadan Foranstaltning var en særdeles kostbar Historie, som Regeringen slet ikke var betænkt paa og Landet ganske ude af Stand til.

At Møntforholdene herefter nødvendigvis maatte blive ret kaotiske,

siger sig selv og vil ogsaa noksom fremgaa af de senere citerede Aktstykker. Af det i Begyndelsen af denne Fremstilling af Frederik II.s Mønt- og Pengehistorie optagne Skema vil formentlig de indviklede Forhold fremgaa, saavidt det har været muligt gennem Prøver, Vejninger og mangelfulde dokumentariske Oplysninger. Vejningerne har udvist følgende Vægte:

1560: <i>M</i>	9,56	g,	8,22	g
1561: -	8,50	-,	9,05	-
1562: -	9,15	-		
1563: -	9,45	-,	9,23	-, 9,64 g
-	9,54	-,	9,52	-, 9,40 -
-	9,39	-,	9,65	-, 9,70 -
-	9,76	-,	9,65	-, 8,63 -
8 <i>β</i>	4,66	-,	4,10	- (slidt)
2 -	2,31	-,	1,93	- (slidt)
1 -	2,25	-,	1,82	-, 2,15 g
	1,96	-,	1,83	-

Marken 1559 er i Overensstemmelse med den oplyste Brevveksling med Mogens Gyldenstjerne sat til ganske samme Vægt og Finhed som Christian III.s Mark fra 1544. Marken 1560 er beregnet efter det i Beskrivelsen 1791, p. LVII, opgivne Beløb af $34\frac{5}{9}$ *M* paa *M* fin. Den runde *M* fra 1563 er sat til normal Vægt 9,744 gr med den af Møntkabinetet prøvede Lødighed ca. $10\frac{2}{5}$ (650).¹⁾

Hvis man nu anvender det aabne Brev af 16. Juni 1572 paa disse Mønter, vil Christian III.s Mark fra 1541, naar den nedsættes til $\frac{1}{4}$ Daler, give et alt for stort Sølvindehold paa Daleren, nemlig 33,320 g. Det samme gælder Marken fra 1544 og Frederik II.s Mark fra 1559: 32,884 gr. Selv den noget reducerede Mark fra 1560 vil give 26,8 g, altsaa 0,7 g over Christian III.s Daler. Først den runde Mark fra 1563 vil som $\frac{1}{4}$ Daler passe med 25,336 g. Det kan derfor næppe betvivles, at det aabne Brev af 16. Juni 1572 uanset de ubetinglyede Udtryk i hvert Fald ikke omfatter de bedre Marker fra 1541—59, der saaledes vedblivende maatte tages for $\frac{1}{3}$ Daler²⁾, uden at dette

¹⁾ J. Wilcke: Daler, Mark og Kroner, p. 75, jfr. Beskr. 1791, l. c., hvor Lødigheden er sat til 10 og Vægten efter $23\frac{303}{343}$ Stkr. paa *M* brutto.

²⁾ J. Wilcke: Christian IV.s Møntpolitik, p. 55. W. Scharling: Danmarks Statistik, p. 245.

dog vistnok har spillet nogen større Rolle, thi disse bedre Markstykker er sikkert hurtig gaaet i Guldsmedenes og Møntmesterens Digler. Paa den anden Side har Scharling næppe Ret, naar han vil indskrænke det aabne Brev til kun at vedrøre gamle Dalere, 2: Daleren fra Christian III.s Tid, thi efter de i Rentemesterregnskaberne benyttede Udtryk er der ikke Grund til at antage, at det ikke har været Meningen at regne Kgl. Majts. og Rigets Daler 1572 med til gamle Dalere. Det har netop været en af Hovedbevæggrundene til Udsendelsen af denne smukke Daler, at den skulde gaa sammen med Møntreformen.

Men selv om vi udrydder de gamle Markstykker 1541—62 af Regnestykket, og selv om vi gaar ud fra 1572-Daleren som »gammeldags«, afstedkom alligevel det aabne Brev en Hærskare af Vanskeligheder og Misforstaaelser.

Klippingene kan vi som allerede tidligere anført se bort fra. De er befundet at veje:

1563: 2 $\mathcal{M}$ Klipping	16,13 g, 16,23 g
1 - —	9,10 -, 9,65 -
	8,25 -, 8,45 -
1564: 2 - —	14,69 -
1 - —	9,02 -, 6,45 -

De synes saaledes oprindelig at være udmøntede i Nærheden af den runde $\mathcal{M}$, men efterhaanden at være forringede i Overensstemmelse med Ordren af 13. Juni 1563 derhen, at 1 $\mathcal{M}$ Klipping skulde veje 6,878 g med Finvægt 3,010 g, 2 $\mathcal{M}$ Klipping det dobbelte. Dette medførte, at en Daler à 3 $\mathcal{M}$ Klipping ikkun indeholdt 9,030 g f. S., à 6 $\mathcal{M}$ Klipping 18,060 g f. S. og à 8 $\mathcal{M}$ Klipping 24,080, altsammen langt under en Dalers virkelige Finvægt 25,7 eller ca. 26 g.

Det var derfor ikke at undres over, at disse uduelige Mønter saavel som Christian III.s fine Mønter maatte staa uden for den nye Møntordning. Klippingsmønten saavel som den fine Mønt opsugedes af Samkvemmet til den Metalværdi, de indeholdt, Klipping $\mathcal{M}$ altsaa som $\frac{1}{6}$ eller $\frac{1}{8}$ Daler eller endog mindre, selv om $\frac{1}{10}$ Daler alligevel var for stor en Undervurdering, idet 10 af de sletteste Klipping $\mathcal{M}$ dog indeholdt ca. 30 gr. f. S., dog ikke den tidligere omtalte i Stock-

holm erhvervede af Kobber skinnende Klipping *M*. Klippingene er ikke helt almindelige i Forhold til den runde Mønt i de til Nutiden bevarede Samlinger, og kan derfor ogsaa af denne Grund antages udsmedede. Det samme gælder Christian III.s fine Marker, som er sjældne i Samlingerne trods det store Antal, der var udmøntede.

Kong Frederiks Daler 1572 var udmøntet 8 Stkr. paa den 14 lødige Mark, altsaa Bruttovægt 29,232 g, Finvægt 25,578 g, medens en reglementeret tysk Daler, som var $14\frac{2}{9}$ lødig, indeholdt 25,984 g, og var den kun $14\frac{1}{9}$ lødig: 25,781 g f. S. Da Undervægten ikke var større, maatte Daleren 1572 henregnes til de »gammeldags« Dalere, som imidlertid passede ret godt til 4 *M* 1563. Hovedmassen af den kursierende *danske* Mønt var 1563-Markene, som stadig udmøntedes med dette Aarstal, idet man jo ikke efter Ordningen af 1572 godt kunde i Strid med den nye Ordnings egne Ord stemple 1 March med denne Benævnelse efter 1572, naar den herefter skulde kaldes en 8 β . Af disse 1563-Marker er store Mængder af Varianter bevaret til Nutiden i Samlingerne, et Bevis paa, hvor stor en Rolle de har spillet i Samfundslivet. De var efter Nedsættelsen til $\frac{1}{4}$ Dlr. heller ikke nogen helt daarlig Detailvaluta.

Ifølge Rentemesterregnskaberne og Ekstrakterne af disse er der udmøntet:

1. Maj—31. Decbr. 1571.....	28 511	<i>M</i> 7 β
1572 som før gik.....	19 372	-
1573.....	0	-
1574 som før gik.....	20 248	-
1575 —	49	-
i 8 og 4 β Stkr.		
1576 som før gik.....	5 225	-
Heraf var i β	1 700	<i>M</i>
— — - <i>M</i>	3 500	-
— — - 8 β	25	-
	5 225 <i>M</i>	
1577—1582, da en ny Møntordning indførtes....	0	-
	73 405 <i>M</i> 7 β	

Efter Grundtvigs Gengivelse af samme Regnskaber:

1. Maj—31. Decbr. 1571.....	7 600 Dlr.
1572.....	5 170 —
1573.....	0 —
1574.....	5 060 —
1575.....	10 —
1576.....	1 310 —
1577-82.....	0 —
	19 150 Dlr.

For de første Aar har Grundtvig regnet Daleren til 60 β , de senere Aar i Overensstemmelse med Møntanordningen til 4 $\mathcal{M}$ (2 $\mathcal{M}$) eller 64 β (32 β som Mønten nu gaar).

Hans Delhusen var i disse Aar fortsat Møntmester. —

Det var jo ikke saa let for Menigmand at vænne sig til den nye Sprogbrug. Man benævnedes derfor Marken snart som $\mathcal{M}$, »der før gik«, altsaa 4 $\mathcal{M}$ paa Daleren, eller $\mathcal{M}$ »som Mønten nu gaar« 3: 2 $\mathcal{M}$ paa Daleren, men besværligt var det jo. Regeringen gjorde derfor et lille Forsøg med virkelig Udmøntning af Mønt med den nye Benævnelse.

8 β dansk 1578

4 β lybsk (dansk) 1575

Herom hedder det i:

Rentemester Regnskab 1575:

f. 109 b. *Ann. af Hanns Mønthemester.*

23. Decbr. ann. i 8 og 4 β Stkr. som han dette Aar
har møntet af den noie mønt. 29½ danske fl

Rentemester Regnskab 1576:

f. 113. ann. *af Hanns Delhusenn.*

24. Januar, Ennd er annammet . . . af thend nøie Mønt
hannd for Kong. Matt. formøntet haffuer udi forgangne
Aar 75, udi 8 β Støcker aff the X løde (o: tilødiget)
 fl Sølf, han upbar udi samme Aar 12½ fl
og har foruden antvortet mig (o: Rentemesteren) forgangne
Aar 29½ fl som jeg haver gjort Regnskab for.

Der er altsaa gjort Prøve for ialt. . . 42 fl
»som Mønten nu gaar«.¹)

Af selve Tilførslen til Regnskabet fremlyser Tvivlen, thi naar der
staar, at der er møntet 8 og 4 β Stkr. af den noie Mønt, saa er det
den samme Mønt, nemlig 4 β efter ny Benævnelse, men 8 β »som
Mønten før gik«.

Man maa herved hæfte Opmærksomheden ved en anden Tilførsel
i Rentemesterregnskaberne:

Rentemester Regnskab 1. Maj—31. Decbr. 1571:

f. 89. *Ann. af Hanns Dellhussen . . . som han har formøntet 1571.*

17. Aug.—28. Novbr., i fl Stkr. 9 300 fl

Thise eptern. penngge ere formøntet af thett suen-
ske sölluf, for hvilket Elffsborgh bleff Restituerit:

1. Septbr.—18. Oktbr., udi fl Stkr.	19 211	-	7 β
	ialt. . .	28 511	7 β

Det er, som der kun blev Raad til at slaa Mønt, naar der var Sølv
forhaanden fra det svenske »Elffsborgs Lösen«. Men det varede ogsaa
et Stykke Tid, før de svenske Penge gik ind:

Den 30. Juli 1574 udstedtes *Fuldmagt for Anders Bing*, Embedsmand
paa Vardberg, og *Henrich Brade* til Vedskiøl til at møde i Halmstadt

¹) Jfr. iøvrigt nærmere J. Wilcke: Daler, Mark og Kroner, p. 80, Num.
Foren.s Medl.blad I, p. 210—12.

førstkommende St. Bartolomei Dag [24. Aug.] og paa Kongens Vegne *modtage og kvittere for de 45 000 Dlr.*, der endnu restere af den Sum, som Sverrig i Følge den i Stetin sluttede Traktat skal betale for Elfsborgs Restitution. Hvis Kongen af Sverrigs Fuldmægtige have noget Guld eller Sølv med til at betale med, skulle de tage 2 Lod Sølv for hver Daler og Guldet efter Vægt og Værdi.

Den 15. Aug. 1578 fik Jørgen Daa Ordre til at modtage 1800 Skippund Kobber i Kalmar som Restbetaling paa Elfsborg Løsen.¹⁾ Om Restbeløbets endelige Berigtigelse findes følgende Oplysninger:

23. Okt. 1578. Til Christoffer Valkendorff. Paa hans Spørgsmaal om, hvad han skal gøre med de 15 438 Dlr., 14 349 Dlr. i Sølv og 15 213 Dlr. 1 Ort i Kobber, som Jørgen Daae er kommen hjem med fra Sverrig for de Penge, Kongen af Sverrig skyldte Kongen af Danmark, befales det ham at *indlægge Dalerne i Rentekammeret*, da Kongen vil anvende dem til Betaling af Rigets Gæld, navnlig til Betaling af nogle flere Holstenere end dem, der allerede have faaet deres Penge opsagte til Omslaget; Christoffer Valkendorff skal derfor straks meddele Kongen, om det er svenske eller tyske Dalere, og om de kunne udgives til fuld Værdi paa Omslaget. *Sølvet* skal han *lade mønte i Smaa-penge* af forskellig Slags, da der næsten ingen Smaamønt findes i Landet, dog skal han først sende Kongen forskellige Stempler deraf og skal saa siden faa Besked om, hvilket Stempel Kongen vil have. *Kobberet* skal han *lade støbe i Skyts*, saaledes som Bøsserstøberen tidligere har faaet Ordre om.

Men inden vi gaar over til den nye Udmøntning, som paatænktes, maa man først forstaa de Forviklinger, Misforstaaelser og Vanskeligheder, som Møntreformen med dansk Mønts Tilpasning til lybsk medførte.

Det var selvfølgelig de 2 væsentlige Faktorer i Samfundslivet: *Afgifter og Priser*, der kom ud for en Prøvelse som Følge af Møntens ny Beregning og Benævnelse, skønt med de samme Ord: *Mark og Skilling*.

Allerede 3 Maaneder efter Hovedforordningen af 16. Juni maatte Kongen 24. Septbr. 1572²⁾ skrive til alle sine Lensmænd, at baade hans egne Undersaatter og udenlandske Kræmmere og Købmænd misbrugte det aabne Brev til at tage samme Pris i den omsatte Mønt

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 493 — p. 443, 493, 494.

²⁾ Kanc. Brevbøger, p. 172 — 73.

som i den tidligere; *da Mønten* paa en Maade *paa en Gang var nedsat og opsat*, vilde det jo altsaa betyde, at hvad de forhen solgte for en Daler i Mønt à 3 *M*, tog de stadig 3 *M* for, $\text{c}:$ $1\frac{1}{2}$ Daler i den omsatte Mønt, og hvad de forhen fik 2 *M* for eller $\frac{2}{3}$ Dlr., forlangte de stadig 2 *M* for eller 1 Dlr. Kongen maatte derfor paany udstede aabent Brev herimod, men samtidig maatte han 29. Decbr. 1572 give Tolderen i Helsingør Ordre til i Tønde- og Fyrpenge at tage dansk Mønt efter den gamle Beregning, for at ingen skal have noget at klage over og for at Rigets Mønt ikke skal komme i Foragt. Dette vilde være i Konsekvens af Befalingen om Priserne, hvis samtidig Nedsættelsen af Marken til 4 *M* paa Daleren opretholdtes. Saa var det kun Benævnelsen, man opgav. Men skulde Kongen nøjes med 3 *M* af den nedsatte Mønt paa Daleren, var baade Nedsættelse og Nybenævnelse opgivet.¹⁾

Paa samme Maade var Ordren af 13. Januar 1573 dobbelttydig:²⁾

Streng Befaling til Bønderne i Helsingborg Len, hvoraf nogle ikke ville svare deres Pengeafgifter efter den ny Møntordning, men ville betale efter den tidligere gældende Kurs, om at *svare deres Pengeafgifter efter den ny Møntordning*, da de ellers ville blive straffede.

Men det er dog rimeligt at antage, at Lensmændene ikke har forlangt Mark for Mark i Mønten »som den nu gaar«, men kun 4 *M* »som Mønten før gik«, altsaa 2 *M* »som Mønten nu gaar«, hvor Bønderne kun havde betalt 3 *M* »som Mønten før gik«.

I Overensstemmelse hermed er en Stadfæstelse af 29. Maj 1573 af den af Borgemestre, Raad og Borgerkab i Kiøpnehavn gjorte *Skik om Beregning af Husleje og Jordskyld i Kiøpnehavn* efter Møntens Forandring; denne Forandring har hidtil givet Anledning til stor Strid mellem Ejere og Lejere, idet Ejerne nu som før Møntens Forandring kræve 3 Mk. for Daleren i Husleje og Jordskyld, medens det nu fastslaas, at hvor der tidligere har været oppebaaret 3 Mk. i aarlig Jordskyld eller Husleje, skal der nu kun oppebæres 1 enkelt Dlr. eller 2 Mk. i den omsatte Mønt. De, der forse sig herimod, ville blive straffede.

Ogsaa en Afgørelse af 16. Juni s. A. er ikke uden Interesse:

— Aabent Brev, at Peder Thomessen, Knud Olufssen, Seueren Thøgerssen, Rasmus Thomessen, Seueren Nielssen, Peder Gys, Johan

¹⁾ l. c., p. 201—02.

²⁾ l. c., p. 211, 268, 277—78.

Jenssen og Jens Olufssen, *Borgere i Aarhus*, der restere med Sise af noget Tyskøl, som de have indført til Byen, og begære at maatte slippe med at *betale den Sise, der skulde betales før Møntens Forandring*, ogsaa maa slippe dermed, da det vil være dem til stor Skade at svare den Sise, som nu kræves; derimod skulle de af det Tyskøl, som de herefter indføre til Byen, svare Sise ligesom andensteds i Riget.

Det synes herefter, som Regeringen alligevel har benyttet Lejligheden til at søge at lægge Sisen paa Tyskøl i Fremtiden om efter den *nybenævnedes* Mønt og derved indhente Nedskrivningen og mere til.

I hvert Fald er det klart, at Kongen, hvor han skulde *betale*, ikke kunde være tjent med at give Mark for Mark.

Her kan anføres Befaling¹⁾ af 29. Novbr. 1573 til Peder Hanssen, Renteskriver, at betale Daud, Kongens Organist, der skal have 100 Dlr. i aarlig Løn, med enkelte Dlr. eller med Mønt og da give 2 Mk., som Mønten nu er omsat, for hver Dlr., medens han hidtil har villet betale 3 Mk., som Mønten før gik, for hver Dlr., og Befaling af 15. Novbr. 1575 til Christopher Valckendorp at *betale* Skibshøvedsmand *Johan de la Ru*, der har Bestalling paa 300 Dlr. aarlig, men har klaget over, at han siden Møntens Omsættelse kun faar 3 Mk. for hver Daler, *med enkelte Dalere eller give ham 4 Mk.*, som tilforn gik, *for hver Daler* samt gøre op med ham, hvor meget han har faaet for lidt i de foregaaende Aar, og betale ham det.

Om Afgifterne stod der stadig Strid:

1574 15. Jan. (Kbhvn.). Stadfæstelse paa den af Borgerskabet i *Helsingør* med kgl. Tilladelse i Anledning af Stridigheder mellem Ejere og Lejere angaaende *Huslejens Beregning efter Møntens Omsættelse* fastsatte Vedtægt desangaaende, hvorefter der for Fremtiden kun skal tages 1 enkelt Dlr. eller 2 Mk., eftersom Mønten nu er omsat, i Husleje, hvor der tidligere har været taget 3 Mk. for Daleren, hvilket Ejerne fremdeles ville gøre. Den, der giver eller tager mere i Husleje eller Jordskyld end ovenfor nævnt, skal staa til Rette for Ulydighed mod Kongens Befalinger.

1574 28. Jan. (Frederiksborg). *Stadfæstelse paa en* af Kapitlet i Roskilde Domkirke og Borgerskabet i Roskilde i Anledning af Stridigheder om *Huslejes og Jordskylds Beregning efter Møntens Omsættelse*

¹⁾ l. c., p. 704 — 373, 383, 689.

fastsat Vedtægt, hvorefter der for Fremtiden ikke skal gives mere end 1 enkelt Dlr. eller 2 Mark, saaledes som Mønten nu er omsat, hvor der tidligere gaves 3 Mk. for 1 Dlr., og 6 Sk. danske, hvor der tidligere gaves 1 Sk. grot, medens man hidtil fremdeles har krævet 3 Mk., hvor der før Møntens Omsættelse gaves 3 Mk., og 9 Sk. danske, hvor der før gaves 1 Sk. grot.

Samtidig faar vi Besked om, hvad 1 *β Grot* betød. Udtrykket stammer fra Middelalderens Benyttelse af »Tournoser«, franske Sølvmønter fra Tours. Ifølge et Citat hos Langebek (293) svarede der af Albert Friis Gaard i Jordskyld »6 *β* grot gammel Mynt og nu er VIII *M*«. Den nævnte Ordre stemmer med følgende aabne Brev:

1576 14. decbr. (Frederiksborg). Åb. brev om beregning af jordskyld og husleje i Nyborg efter møntens forandring.

Efterdi vi kome udi forfaringe, at der tildrager seg nogen irringe udi vor kiøpsted Nyborg om jordskyld och husleie under denom, forskrefne leie skulle indtage och udgifve, udi saa maade, at siden mønten er omsat, tages der dobbilt, saa at hvor 3 mrk. tilforn er udgifven eller 1 sk. grot, førdris der nu 6 mrk. eller 9 sk. och saa framdellis, da efterdi borgemester och raadmend same steds hafver verit begierendis, at huslei och jordskyld der udi byen motte holdis som udi Odense eller Raaskilde och efter som der vidtagit er ander steds, hafve vi efter slig dieris begiering . . . unt, bevilget och samtykt . . . , at det med ald jordskyld och husleie udi Nyborg skal saaledis herefter holdis, at hvor tilforn udi aarlig jordskyld hafver verit opborit 3 mrk. for en daller, som tilforn gik, der faare skal efter denne dag icke ydermere opberis end en enkede daller eller tuo mark, som mønten nu er omsat, och for hver sk. grot, som tilforn udgafvis, skal och icke opberis mere end 6 sk. efter, som nønten nu gaar, och saa framdellis.,

Hvor vaklende og besværlig hele Pengeomsætningen var, fordi Regeringen ikke evnede at gennemføre Reformen til Bunds ved Indsmeltning af den gamle Mønt og Udmøntning efter lybsk Møntfod, viser en Ordre af 21. Juli 1577 til Sisemestrene over hele Riget og i Norge:¹⁾

Den tidligere *Forordning om, at der skal svares 3 Mk., som Mønten før gik, i Sise af hver Td. Tyskøl*, som indføres og sælges her i Riget, *forandres til, at der indtil videre kun skal svares 1½ Dlr. eller 1 Mk., som*

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 207, 371.

Mønten nu gaar, i Sise af hver Td., hvilket de skulle lade forkynde for Borgerne i Byerne.

Den tidligere Spekulation fra 1573 har altsaa maattet opgives og yderligere Nedsættelse tilstaaes!

Bønderne har Kongen ogsaa haft sit store Besvær med:

3. Juni 1578. Til *Kronens Bønder i Thranekier Len*. Da Mouritz Podebusk har klaget over, at de ikke ville *svare deres Pengeafgifter i den nu omsatte Mønt*, men hidtil have svaret den i den Mønt, der gik før Omsættelsen, skønt Bønderne ellers over hele Riget svare deres Pengeafgifter i den omsatte Mønt, befales det dem strengeligt at gøre ligesaa.

Borgerne i Svendborg klagede ogsaa:¹⁾

4. Juni 1578. Aabent Brev, at *Suinborg*, der før Møntens Omsættelse har svaret 200 Mk. danske og efter Møntens Omsættelse 100 gl. Dlr. i aarlig *Byskat*, herefter *kun skal svare 50 Dlr. aarlig*, da Borgerne have klaget over, at de nu ere satte for højt, og at andre Købstæder, der ere mere formuende, svare mindre.

Selv Forbryderne beklagede sig:²⁾

1578 26. novbr. (*Koldinghus*). *Åb. brev om beregning af en sagemarks størrelse efter den ny mønt.*

Eftersom vi komme udi forfaringe, at der begifver seg store irringer her udi rigt nu, siden mønten er omsat, hvorledis sagemarker bør at tagis eller udgifvis, nar nogen falder til hans 40 mark, 3 mark eller andre bøder, som mark bør at bødis forre efter lougen eller recessen, saa en part tager oc udgifver marksbøder efter, som mønten er omsat, oc en part anderledis, da paa det hver kand hafve seg efter at rette, hafve vi os met nogle vore Danmarkis rigis raad beraadslagit oc mer anset, hvad christeligt oc billigt er, oc hvad en sagemark hafver verit af gammel tid, end at mønten er omsat oc forandrit, oc derforre for got anset oc gjort den skik oc forordninge, at en sagemark ofver alt vort rige Danemark icke skal efter denne dag verre eller regnis bedre end en ort af en gammel daller, som er 8 sk. efter, som mynten nu gaaer

Vi nærmer os nu det Tidspunkt, hvor Regeringen maa opgive Ævred og nøjes med Devaluationen: 1 *M's* Nedsættelse fra $\frac{1}{3}$ Dlr.

¹⁾ l. c., p. 374, 520.

²⁾ Secher, l. c., p. 120, 226—27.

til $\frac{1}{4}$ Dlr. og opgive Ombenævnelsen. 1 $\mathcal{M}$ dansk = 1 $\mathcal{M}$ lybsk, altsaa 1 $\mathcal{M}$ = 8 β , 4 β = 2 β o. s. v. Det havde afstedkommet al for stor Forvirring. Nu gjaldt det at forøge den circulerende Mønt med Mønt af samme Navn:

1581 9. novbr. (Odense). *Åb. brev om møntens beregning ved erlæggelse af skatter, jordskyld og landgilde.*

Sæll. tegn, 14, 531—32.

Efterdi vore undersotte, borger[e] och bønder her udi rigit, denum tit och ofte for os hafver beklagit fast at besvergis efter dend myntes forandring och ordning, som nogle aar siden forleden gjort och forordnit er, udi kiøb, sal, handel och contract at holdis skulle udi saa maade, at hver markstycke skulle beregnis for 8 sk. eller 1 mrk. danske, hver 8 sk. stycke for 4 sk. och saa framdellis mønten dobbelt beregnit, da efter[di] vore undersotte, borgere udi byskatter och jordeskyld och bønder udi gesteripendinge och anden pendingeskyld ere besvergit dobbelt at mue gifve, saa at hvor tilforn er gifvet 3 mrk., hafve [de], siden forskrefne forandring gjort er, motte gifve 6 mrk., som før gik, och lige saa fremdellis udi alle pendingeskyld dobbelt op hafve mot fornøige, hvilkit denum skulle vere til største besvering, da hafve vi dend leilighed med vore rigens raad beraadslagit och ofverveigit och efter deris raad och betenkende for got anset, sambtøkt och hermed endeligen det saa ville forordnit och holdit hafve udi byskatter, jordeskyld, gesteri, ervitspendinge eller anden slig borgere eller bønders pendingeskylde, at udi stedit, hvor nogen, før forskrefne myntens forandring er gjort, udi nogen slige skylde och udgift hafve gifvit 3 mrk. skulle herefter gifve 4 mrk. danske, som før gik, eller en guod, enkinde daler och derofver icke besvergis, och udi saa maade frambdelis beregnis, saa for hver 3 sk., tilforn udi slig udgift er gifvit, nu skulle gifvis 4 alb., hvilken forskrefne forordning vi udi alle maade efter, som forskrefvit staar, ville holdit hafve udi alle borgernis byskatter eller jordeskyld och bøndernes aarlige pendingeskylde, hvad navn det nefnis kand, och forskrefne vore undersotte, borger eller bønder derofver icke ydermere at skulle besvergis udi nogle maade, ti bede vi och biude vor rentemester saa och alle fougider och embitsmend, at de paa vore vegne holde herofver, som det sig bør, och emoed vore undersotte udi kiøpstederne och vore och kronens egne bønder och tienner, som denum befallit er, vider denum herefter at rette, och borgerne

udi deris byskat och jordeskyld och bønderne udi deris pendingeskyld epter forskrefne taxering udi vort register och jordebøger at lade forandre och indskrifve och derofter heremod icke besverge.

I det aabne Brev er dog urigtig anført 3 β = 4 Alb. i Stedet for 3 Alb. = 4 Alb. Naar man efterser fol. 531—32 i de citerede Sjæll. Tegn. 14 vil man opdage, at der har været raderet under 3-Tallet foran β . Der har staaet et 1-Tal, som er forandret til 3, uden at man har husket samtidig at ændre β -Tegnet til Alb. Dette stemmer med Bestemmelserne for *Norge*. Den 26. Januar 1574 fik Menige Borgere udi *Bergen* Stadfæstelse paa nogen Skik og Ordning, de selv indbyrdes have gjort: Efterat vi forfare, at nu siden Mønten er omsat, er der bleven Uenighed om Huslejen af den Aarsag at hvor tilforn har været udgivet i Husleje eller Jordskyld 3 $\mathcal{M}$ som til forn gik, begæres udi lige Maade 3 $\mathcal{M}$, som Mønten nu gaar, er nu truffet den Ordning, at hvor tilforn er givet 3 $\mathcal{M}$ for 1 Dlr. som tilforn gik, derfor skal ikke ydermere gives end 1 Dlr. eller 2 $\mathcal{M}$ som Mønten nu er omsat, saa stadfæstes denne Skik.

Den 6. Juni 1586 udstedtes derhos Frdng. om hvorledes udi By-skat, Jordskyld, Landgilde skal oppebæres i *Norge siden Møntens Forandring*. Befolkningen har besværet sig efter Møntens Forandring, hvorefter 1 $\mathcal{M}$ = 8 β , 8 β = 4 β og saa fremdeles Mønten dobbelt beregnet, over at de afkræves, hvor tilforn er givet 3 $\mathcal{M}$, maa de nu give 6 $\mathcal{M}$ som før gik og fremdeles udi alle Pendingeskyld dobbelt op . . . derfor bestemmes med R. R., at hvor nogen tilforn har givet 3 $\mathcal{M}$, skal de herefter give 4 $\mathcal{M}$ d. som før gik eller en god enkende Dlr. og fremdeles saa for hver β tilforn nu skal gives 4 Alb.

Allerede i Sommeren forud synes den gamle Benævnelse optaget paany:

8. Maj 1581. Befaling at betale Kongens Bygmester, *M. Bastian Folmart, hans Løn, 100 Dlr., i enkelte Dalere eller give ham 4 Mk. for hver Daler, s a a l e d e s s o m M ø n t e n n u e r o m s a t*, da han har klaget over, at han hidtil kun har faaet 3 Mk. for hver Daler.¹⁾

Og paa forskellig Maade forberedte man sig nu og havde forberedt sig paa at genoptage Udmøntningen efter gammel Skik. Allerede 20. November 1576 omtaler et aabent Brev, at *Kort N.* er antaget

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 275.

som Isensnider til at *forfærdige* og istandholde alle de Stempler og Jærn, der *behøves til Kongens Mønt*, og den 16. Decbr. s. A. giver Kongen Tilladelse til i Stedet for Dalere af Borger og Bønder at modtage Sølv enten 4 *M* som Mønten før gik eller 2 Lod Sølv. Kongen vil saa lade *Sølvet og Markstykkerne ommønte*.¹⁾ For Tiden 12. April 1577—11. April 1578 havde Hans Dellhusen faaet 300 *M* »*udi den Mynt, som myntis her udi Riget*» til en Isensniders Besoldning, at færdigholde Stemplerne, foruden Hofklædning, Hus og Vaaning samt Skattefrihed. Den 11. April 1577 havde Hans Delhusen faaet aabent Brev om at antage denne Isensnider. I Begyndelsen af Aaret 1578 fik han yderligere 300 *M* »*som Mønten før gik*«, der i det aabne Brev kaldes »den nuværende Mønt«, for Tiden 11. April 1578—11. April 1579.²⁾ Den 24. Januar havde Rentemesteren givet *Berthel Sonenskin Møntmester* 10 Dlr. paa Regnskab af de 36 Dlr. K. M. har foræret ham i Fortæring fra *Dansken* (Dantzig) og her udi Byen til han blev antagen og den 4. Februar Resten 26 Dlr. til Fortæring den Stund han her var opholden til den Dag han blev antagen af Kgl. Maj. Han havde ført hid et *nyt Møntværk*; Christoffer Walkendorff skulde skaffe ham Værelse til at holde en Esse og hvor han kunde lave de Redskaber, han skulde bruge. I Novbr. og Decbr. 1578 fik Hans Delhusen Ordre *til at gøre nogen ny Mønt som forsendes til Kgl. Majt.* 3 *M* som før gik = 1½ *M*, endvidere at formønte for Kgl. Majt. efter en nu hans Seddels Lydelse 130 gewogen *M* 6 Lod Sølv og adskillig Slags svensk Mønt 70 gewogen *M*, udtalt 1163 *M* 2 Alb. svensk og 4 svenske Klipping.

Det er en lille Udmøntning, som fandt Sted i Aarene 1578—79 med Benævnelser efter Mønten »*som den før gik*«.

M 1578

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 105, 119, 166, 290.

²⁾ Rentemesterregnskabet 1577, f. 263; 1578, f. 222, 236, 237.

8 β 1579

Hvid og 1 β 1579

Disse Mønter er Udtryk for, at Regeringen allerede paa dette Tidspunkt havde opgivet Regningsenhed med Hansestæderne.

Samtidig var den gaaet i Gang med en helt ny Indretning af Mønten ved et saakaldt »Müntzdruckwerck«. Herom havde man modtaget »Hans Goebel og Paul Gulden Markgräfflich preussische Cämmer- und Müntzmeisters Bericht von bestellung des Müntzdruchwercks«. Forud var gaaet en »Hauptprobe« den 26. April 1575, hvorefter der kunde spares store Omkostninger ved Benyttelsen af et saadant Værk. F. Ex. kostede Udmøntning af 450 *M* kun 32 Gylden, medens en almindelig Udmøntning kostede 51 Gylden 3 Groschen 3 Penning. Hans Goebel havde ført dette Værk ogsaa til Churfyrsten af Sachsen og bragt det i Brug i Meissen. Om dette Møntvalseværk har Archivrat Dr. Friedrich Uhlhorn givet en Del Oplysninger:

Die Frage nach der Erfindung der Walzenprägung hat bisher noch keine befriedigende Lösung gefunden. Was wir darüber wissen, sind unzusammenhängende Einzelheiten, die kein klares Bild aufkommen lassen. Ferdinand I. verhandelte 1555 auf dem Reichstage zu Augsburg mit Kaspar Seller über die Einführung der Walzenprägung im Haller Münzhause. Später wird ein gewisser Rudolf von Rordorff aus Zürich genannt, der eine Walzenmaschine zu Mühlau bei Innsbruck einrichten sollte, damit aber allein nicht zustande kam. Am 21. Oktober 1565 erhielt der ebenfalls aus Zürich stammende Johann

Vogler der Jüngere von Maximilian II. die Zusicherung, daß er der Erfinder der neuen Münzkunst sei. Er war es auch, der mit Rudolf von Rordorff zusammen das Münzwerk zunächst in Mühldorf, dann in Hall einrichtete. Vogler ist aber nicht der wirkliche Erfinder dieser bedeutenden technischen Aenderung auf dem Gebiete des Münzens gewesen, *ebensowenig wie der Münzmeister Hans Göbel, der 1573 aus Königsberg an den Dresdener Hof kam, obgleich er sich selbst dessen rühmte.* Alles deutet darauf hin, daß die Erfindung um das Jahr 1550 oder früher in Augsburg gemacht ist.

Worum handelte es sich? Die Münzen waren bisher mit dem Hammer geschlagen worden, eine Arbeit, die verhältnismäßig teuer war und in der Güte ungleichmäßige Produkte lieferte. Jetzt kam man darauf, auf zwei Stahlwalzen die Vor- und Rückseiten der Münzen einzugravieren und zwischen diesen durch Wasser- oder Pferdekraft gedrehten Walzen den Zain hindurchzuführen. Durch den Druck wurden die eingravierten Matrizen, die natürlich genau eingepaßt sein mußten, um ein gleichmäßiges Prägebild zu geben, in den Zain eingepreßt. Die Bilder brauchten dann nur noch mit der Hand oder durch eine mechanische Vorrichtung ausgeschnitten zu werden, und die Münzen waren fertig. Dieses Verfahren hatte dem alten gegenüber den Vorteil der größeren Billigkeit; man konnte in derselben Zeit ungleich mehr Münzen prägen und sparte dabei noch Arbeitskräfte ein. Das war es aber in erster Linie, was den Widerstand der Münzmeister und -gesellen gegen die Einführung dieser neuen Prägemaschine weckte. Wie alle maschinellen Betriebe, so drohte auch dieser den Handwerker zu verdrängen, und gegen diese Gefahr wandte man sich mit der ganzen Erbitterung solcher wirtschaftlichen Kämpfe. Anschaulich schildert uns Wuttke die *Intrigen, die gegen den erwähnten Hans Göbel ins Werk gesetzt wurden.* Man warf ein, die Prägung sei nicht so gut, die Zahl der ausgewippten Münzen größer als bei der Hammerprägung, auch mehr Abfall an Metall zu bemerken, kurz die Unkosten würden sich vermehren, anstatt, wie die Erfinder behaupteten, geringer zu werden. Infolge dessen vermochte die neue Erfindung sich nur sehr langsam durchzusetzen. Um 1565 war sie, wie wir bereits bemerkten, in Tirol eingeführt, etwa zehn Jahre später in Sachsen, um 1600 in Berlin und Straßburg und seit 1602 in Zellerfeld.

Das ist im wesentlichen das, was wir nach dem bisherigen Stand der Forschung wissen. Glückliche Funde, die ich vor kurzem im Fürst zu Solms-Lich'schen Archiv zu Lich (Oberhessen) und im Staatsarchiv zu Marburg machte, bringen uns der Lösung des Problems einen Schritt näher. Es handelt sich um Rechnungsnotizen, Briefstellen und vor allem eine von Graf Reinhard dem Älteren zu Solms-Lich an König Ferdinand gerichtete, eigenhändig entworfene, leider undatierte Denkschrift über die Einführung des Walzinstrumentes in den kaiserlichen Münzen.

Graf Reinhard der Ältere (geboren am 12. Oktober 1491 als Sohn des Grafen Philipp zu Solms-Lich, gestorben am 23. September 1562) hat sich besonders im Festungsbau (Lich, Hanau und Ingolstadt) und als Verfasser bedeutender kriegswissenschaftlicher Werke einen Namen gemacht. Kaiser Karl V. bediente sich seiner oft zu diplomatischen Missionen. Auch mit Münzfragen hat er sich eingehend befaßt, das zeigen seine zahlreichen politischen Abhandlungen über Verfassungsfragen, in denen er immer wieder *eine einheitliche Regelung der Geldverhältnisse im Reich als stärkste Stütze der zu erstrebenden Zentralregierung des Kaisers verlangte*. Am 6. August 1549 ernannte ihn der Kaiser *neben dem Bischof Philipp von Speyer* zum Kommissar für den auf den 1. September nach Speyer angesetzten Münztag. In gleicher Eigenschaft nahm er am Speyrer Münztage im Frühjahr 1550 teil. Ende November dieses Jahres bis April 1551 weilte Solms auf dem Reichstag zu Augsburg, und aus dieser Zeit haben wir die ersten Nachrichten über ein Münzinstrument, das der Graf anfertigen ließ.

Videre tekniske Enkeltheder over denne i Møntningens Historie betydningsfulde Opfindelse og det dermed fulgte Fremskridt findes oplyst af Paul Bamberg, Berlin-Wannsee, der tillige har meddelt Tegninger af dette Valseværk¹⁾ efter et »Erste Denkschrift des Grafen Reinhard zu Solms über Maschinen zur Vereinfachung des Münzbetriebes«.

¹⁾ Deutsche Münzblätter 1935, 55. Jahrg., p. 297 ff., 317 ff., 372 ff., 395 ff.

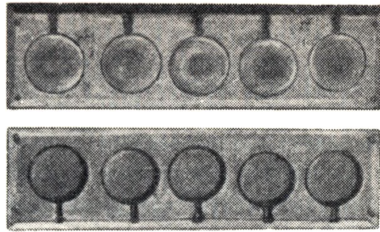

Abb. 1. »Dise ist der model, dorin man die grosse silberne stugk gissen sol. Die Form besteht aus zwei Teilen, die mittelst vier Paßstiften und Löchern zusammengefügt werden. Oben befindet sich eine Gießrinne, von der Eingüsse zu den Einzelformen abgehen.«

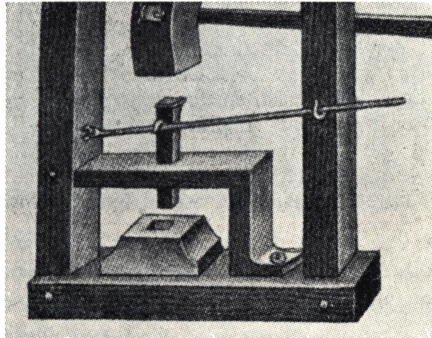

Abb. 2. »Dißes ist der hamer, der uf (die grobe muntz zu muntzen) den stempfel fallen soll, desgleichen das instrument, wie der stempfel eingefast sein soll, mit dem ufheben wider unterzulegen, und wie der underst stempfel in den ambuß gesenckt sein solle.«

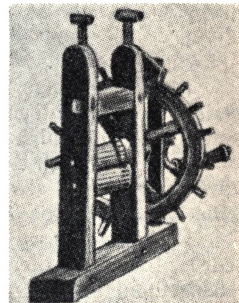
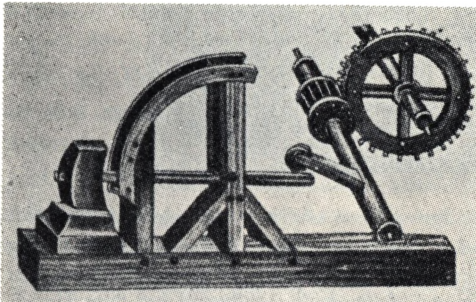

Abb. 3. »Diß ist der wasserhamer, der die plech zu der kleinen sorten der muntz treiben soll, wie hievor auch angeregt.«

Abb. 4. »Diß ist ain instrument mit den waltzen, die seind in ainander

mit zinnen gekampt; so ain waltz umbgehet und also ainander treiben, und nur ain waltz, als die oberst, getrieben wurd, als durch ain kurben oder hochrat, das man mit der hand mit den negeln umbtzeucht, und mag auch wol, so es grosse arbeit thun solte, uf ain wasser gericht werden.« Der Abstand der Walzen und damit die Druckintensität kann durch die oben aus dem Gestell herausragenden Griffe, die einzelne Schrauben betätigen, verstellt werden.

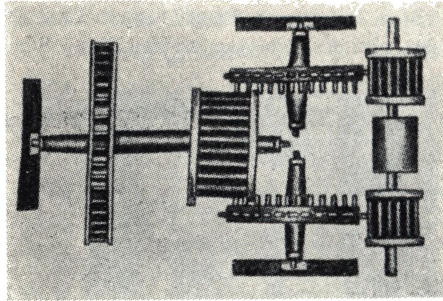

Abb. 5. »Dies ist der grund und antzaigung, das die grossen waltzen treiben soll, ligt im grund, wie es gemacht werden soll, und ain ratgetrieb und drillen in ainander gericht sein sollen.«

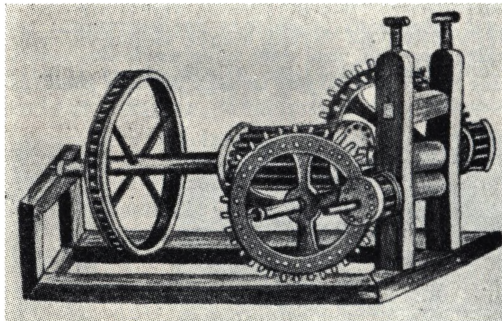

Abb. 6. »Diß ist die ufrichtung der waltzen uf dißem vortzeichneten grund, so er stehen wird, und in ainander gericht, antzusehen ist.« Hier ist also die Verbindung des vorstehenden Wassertriebwerks mit dem kräftigeren Walzwerk dargestellt. Während bei dem Handwalzwerk (Abb. 4) nur die obere Walze gedreht und die untere durch ihren Zahnkranz mitgenommen wird, wird hier jede Walze einzeln angetrieben.

D'Hrr. Goebell og Gulden mente imidlertid, at der maatte en kyndig Møntmester til at drive et saadant nyt Møntværk og en Møntskriver til Sølvkøbet og Bogføringen. Den tredje Person var Smeden. Saa var der Redskaberne, Værksted med allehaande Smedeværktøj, 2 Drejebænke, 3 Borebænke, en Kupfer Weissiedenpfanne m. v.¹⁾ Den, der sendtes herop, var øjensynlig den foranomtalte *Sonnenschein*. Om denne handler et Par Kancellibreve:²⁾

1578 5. April (Kronborg). Til Christoffer Valkendorff. Kongen gav ham for nogen Tid siden Ordre til at give *Bertil Sonneschein*, der kom fra Dantzic med en ny Møntekunst, *Maanedspenge* ligesom andre Hoffolk, men Bertil har hidtil ingen Penge villet modtage, fordi Christoffer Valkendorff kun har budt ham 8 Dlr. om Maaneden til sig selvanden, hvilket han havde haabet skulde blive forbedret. Da han imidlertid ikke kan opholde sig her uden Kostpenge, men Kongen heller ikke vil give ham mere end de 8 Dlr. om Maaneden, skal Christoffer Valkendorff straks betale ham denne Sum maanedlig for den Tid, han allerede har været i Kongens Tjeneste, og derefter, saalænge han bliver her.

1580 18. Febr. (Frederiksborg). Til Niels Kaas og Christopher Valckendorff. En fra Polen kommen Møntmester har tilbudt Kongen sin Tjeneste og berettet, at han *ved Helsingør* ved det Bjærg, som »Gerichten« staar paa, har *fundet* noget *Erts*, der er saa rigt, at der af et Centner kan faas 34 Lod Sølv, og han vil lade sig bruge dér, hvis han kan faa tilforordnet en duelig Bjærgmester. De skulle derfor straks kalde ham til sig med Ertset og hans Proberinger deraf, undersøge, om hans Foregivende er noget bevendt og uden Bedrageri, og sende Kongen deres Betænkning derom.

1580 27. Febr. (Koldinghus). Til Christoffer Valckendorff Han skal med det første *sende* nogle forstandige *Folk op til Mardøe* i Norge *for at lede efter den Sølvskat*, som en Sørøver siges at have nedgravet dér. Han maa antage den gamle *Møntmester*, der er kommen fra Dantzic, paa Prøve et Aars Tid og skal sørge for, at de Berggeseller, der nu ere i Skaane, med det første komme over til Sjælland til ham for at *undersøge, om Bjærgværket ved Kroneborg kan faa nogen Fremgang* eller ej.

¹⁾ RA. T. K., p. 18, p. 160, 6—7.

²⁾ Kanc. Brevbøger, p. 331, 329, 335.

Men den gode Sonnenschein maa vist paa Grund af sit Navn have set dobbelt og ladet Solskinnet lyse for stærkt paa Helsingør og Omegn, naar han kunde se Erts paa Galgebakken ved Helsingør. Det har hurtigt vist sig at være det Bedrageri, som Kongen den 18. Februar befrygtede. For at gøre sig interessant og oppebære Kostpenge, saa længe som muligt, har hans Blik været mere synsk end godt var, og han gled hurtigt ud af Sagaen.

Møntmester Caspar Goebell fra Danzig fik imidlertid Kongen til at købe det omtalte »Mynterværk«, for hvilket han den 22. Januar 1579 fik udbetalt 1400 Dlr.¹⁾, men den gamle Møntmester Hans Delhusen drev dog stadig Mønten i København, som det fremgaar af følgende Brev:²⁾

26. Juni 1580. Til Hans von Delhussen, Møntmester. Da Kongen har tilladt Fru *Gjoruel Fadersdatter*, Hr. Lauge Brahis Enke, og *Jens Brahis Arvinger* at lade noget Sølv udmønte i Dalere i Kiøpnehavn, skal han af det Sølv, de levere ham, udmønte dem 300 Dlr. af samme Slags og Stempel som medfølgende Daler.

Der kendes ingen Dalere fra disse Aar, men det maa vel antages at være Dalere med Aarstal 1572, det har drejet sig om, hvad bestyrkes ved, at der ikke sendes Møntmesteren en Tegning, men et Dalerstykke at rette sig efter. 3 *M* Dalere, som der tidligere var givet Til-ladelse til at lade udmønte, kunde der, som Forholdene nu laa, ikke vel være Spørgsmaal om paany at lade udmønte.

Iøvrigt udviklede der sig i denne Tid en ret stor Prægevirksomhed og Udstøbning af smaa og store »Contrafeyer« i ret betydelige Mængder.³⁾ Hertil benyttedes Guldsmed Hans Raadt. Samtidig antoges den 19. Februar 1580 den meget bekendte og ansete Kobberstikker *Melchior Lorch* fra Flensborg »for en Maler og Contrafeyer« mod en aarlig Besoldning af 100 Dlr., og hvis Arbejde hand gør for K. Majt., vil hans M. samme naadigst lade bethale.⁴⁾ Det er ikke usandsynligt,

¹⁾ Rentemesterregnskabet 1579, f. 166.

²⁾ Kanc. Brevbøger. p. 106.

³⁾ Angaaende Medaillekunsten under Fr. II. henvises iøvrigt til G. Galster i »Numismatik«, 2. Aarg., p. 25 ff. og denne Forfatters bekendte Medailleværk, hvori bl. a. omtales en Medaille af H. Raadt 1581 efter Tegning af Melchior Lorch.

⁴⁾ Rentemesterregnskabet 1580, f. 113.

at han har været Skaberen af de smukke Portrætter af Kongen og Dronningen, der udgik fra Raadts Smedie.

Contrafey af Frederik II.

Disse Contrafeyer bar paa Bagsiden Elefanten og var som oftest bestemt til af Riddere at bæres i Kæde om Halsen som en Slags Orden. At Lorichs Kunst var overlegen, ses af et Stik, han gjorde over den kendte Numismatiker Hubert Goltz.¹⁾

Den gamle Møntmester i København synes paa dette Tidspunkt at være noget svagelig, eller han ønskede maaske ikke at give sig i Lag med det nye store »Mynterværk«, Kgl. Majt. havde ladet anskaffe. Der antoges derfor nyt Møntpersonale: Den 3. April 1581 har Rentemesteren givet en Mønter *Hans Joen* paa Regnskab af hans Besoldning og »Monitzpenge« 8 Dlr. Han skulde hver Uge have 2 Dlr. til Løn og Kostpenge og her foruden, naar han smelter, Dag og Nat, 1 Dlr.²⁾ Den 17. August 1581 fik *Proberer Jacob Brucker* Bestalling paa et maaendeligt Underhold af 6 Thlr. i Anledning af Prøver med et »Münzdruckwerck«.³⁾ Endelig udstedtes *Møntmesterbestalling for Poul Gulden*, der skulde holde Møntrykværket i fuldkomment og bestandig Sving

¹⁾ H. Goltzius: *Siciliæ Historia posterior Brugis Flandorum* 1576, jfr. J. Wilcke: *Numismatiske Bøger*, 1945, No. 214. Samtidig rettes her en Trykfejl: Moro skal være More eller Morus!

²⁾ Rentemesterregnskabet 1581, f. 204.

³⁾ RA. T. K., p. 4, No. 12.

Portræt, udført 1576 af Melchior Lorich

for en Aarsløn af 900 Thlr. Derhos blev der handlet med *Hans Stamm*, som skulde være forpligtet til at føre Tilsyn med Mønttrykværket og den nuværende Møntmester, som »vi har forskrevet fra Preussen, til vort Bedste og for at undgaa Skade«. Han og hans unge Svend skulde have 14 Thlr. maanedlig. Ogsaa en *særlig Stempelskærer* fik Poul Gulden, nemlig sin Søstersøn *Christoffer Anger* eller *Angerer*.¹⁾ Om denne og Poul Gulden kan nærmere Oplysning findes i »Daler, Mark og Kroner«.

Mønten blev ikke indrettet i København, men ved *Frederiksborg Slot*.²⁾

¹⁾ J. Wilcke: Daler, Mark og Kroner, p. 90—91.

²⁾ Rentemesterregnskabet 1582, f. 165 m. fl.

Nu skulde der øjensynlig tages fat igen for Alvor med Mønteriet, men hertil hørte først og fremmest en Møntordning, som der kunde tjenes noget paa og ved hvilken der kunde opnaas Dækning for Udgifterne. Herom skrev Kongen følgende til Christoffer Walkendorff:¹⁾

1582 4. Jan. (Frederiksborg). Hoslagt sendes ham et skriftligt Forslag fra Møntmester Pouel Gulden om den *Møntordning*, Skrot og Sort, som denne mener kunde indføres her i Riget, med Ordre til nærmere at forhandle med Pouel Gulden, der har faaet Ordre til at begive sig til ham, og siden raadføre sig med den *gamle Møntmester Hans Dalhussen*, overveje Sagen grundigt og sende Kongen en skriftlig Betænkning derom. Da Møllen nu er helt færdig, skal man skaffe Møntmesteren Sølv og Pagament, for at Tiden ikke yderligere skal trækkes ud med Omkostninger til ingen Nytte.

Allerede 9. Januar 1582 gik der herefter Brev fra Rentemester Christoffer Walkendorff til Kongens Sekretær Absalon Juel til Meilgaard. Han har med den gamle Møntmester gennemset den Ordning paa den *ny Mønt*, og de har ikke kunnet se andet, end at den ny Ordning, der er foreslaaet af K. M.s Møntmester Poul Gulden, *er K. M. gavnlig* Og er ikke heller saa ringe gjort, at nogen kan sætte den anderledes end den gamle Mønt, H. Majt. tilforn har ladet mønte, dog er denne noget ringere i sit Værd K. M. til Fordel end den gamle. Poul Gulden maa ikke mønte andet Sølv eller Pagament, end det K. Majt. giver ham. Ikke heller maatte han yderligere lade Mønten forringe paa Korn og Skrot *uden Kgl. Majt.s Befaling*, men staa nøje til Regnskab for hvis Guld, Sølv eller Pagament han faar, *ikke lade nogen komme paa Mønten eller ind i Haverne, som Mønten er*. Chr. W. vil sende Kongen 200 *M* Sølv, om K. Majt. vil nu selv være ther hoss, naar det blev smeltet, og tage Vægt paa og en Prøve deraf, *thet wore gott.!* Kgl. Majt. gjorde vel for fattig Folks Skyld at lade mønte for 1 m Dlr. *H v i d e.*²⁾

Naar Rentemesteren som ovenfor anført nærede nogen Betænkelighed ved *Poul Guldens Forslag*, var det ikke saa helt ubegrundet, thi den nye Møntmester skulde jo nok insinuere sig hos Kong Frederik med et *fordelagtigt Udkast*. Dette, der er dateret *Frederiksborg den 2. Januar 1582*, gik ud paa, at Poul Gulden havde prøvet forskellige udenlandske Fyrster og Potentaters Mønt og befundet *at egennyttige Folk*

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 416.

²⁾ Norske M. V, p. 120—21. RA. D. K. Arkivreg. I, p. 21, No. 44.

fører al god Mønt ud af Eders Majt.s Kongeriger og Lande. (Derfor skulde Kongens nu gøres lige saa slet eller daarligere end de udenlandske Potentaters.)

Poul Gulden havde prøbet den *svenske Mønt* og befundet den runde eller Øre-Stkr., der 2 β dansk skal gælde, paa 1 $\mathcal{M}$ ca. 80 Stkr., den fine $\mathcal{M}$ paa 41 $\mathcal{M}$ 4 β dansk og »die Vergleichung« at 2 β d. = 8 svenske Rundstykker. For at forhindre Underslæb og Forføring af Mønten, foreslaar han K. Majt. at anordne:

at $\mathcal{M}$ og $\frac{1}{2} \mathcal{M}$ skal holde i fin 9 Lod 15 Gren og blive ved det gamle Skrot, saaledes at $\mathcal{M}$ lødig udbringes til 39 $\mathcal{M}$ 0 β 2 Hvid, hvorved Overskudet mod Sølvindholdet paa $\mathcal{M}$ lødig bliver 4 $\mathcal{M}$ 8 β .

2 β skal holde $\mathcal{M}$ fin 5 Lod og skrodes 100 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ c., den fine $\mathcal{M}$ udbragt til 40 $\mathcal{M}$ d. Overskud paa 1 $\mathcal{M}$ fin 5 $\mathcal{M}$ 8 β .

ad 1 β har han undersøgt de svenske Stkr., fra Anno 80 og 81 slaaet; $\mathcal{M}$ lødig holder 3 Lod 2 Gren 155 Stkr. paa 1 c. $\mathcal{M}$ og 1 $\mathcal{M}$ fin udbragt til 51 $\mathcal{M}$ 10 β d., hvorved 3 β d. = 4 β svensk.

Han foreslaar danske 1 β Stkr. udmøntet af 1 $\mathcal{M}$ 3 Lødig, 132 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$, den fine $\mathcal{M}$ udbragt til 44 $\mathcal{M}$ danske, Overskud paa 1 $\mathcal{M}$ f. 9 $\mathcal{M}$ 8 β .

Hvider skal holde 2 Lod 12 Gren 370 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$, 1 $\mathcal{M}$ fin udbragt til 46 $\mathcal{M}$ 4 β d., Overskud 11 $\mathcal{M}$ 12 β .

Den originale Betænkning af Christoffer Walkendorff af 9. Januar 1582 har et Par kraftige Udtryk, som ikke er uden Interesse:

Han taler om de nye Mønter, som Kgl. Majt. nu agter i Guds Navn at lade mønte! Der lægges Vægt paa at de er Kgl. Majt. gavnlige. Mønten i Norge maa ikke forringes. Kongens Sekretær har paa tegnet Betænkningen, at den sammen med Møntmesterens Forslag skulde forelægges Kongen. Allerede 12. Januar 1582¹⁾ foreligger Kongens Afgørelse: Efter at Poul Gulden har indrettet vort Mønttryk-værk, befaler Kongen følgende Mønter:

$\frac{1}{1}$ og $\frac{1}{2} \mathcal{M}$ Stkr.	$\mathcal{M}$ fin 9 Lod 15 Gren ved den gamle Skrot	
	$\mathcal{M}$ fin udbragt til 39 $\mathcal{M}$ 2 Hvid; Overskud	
	paa hver $\mathcal{M}$ Sølv Indkøb.....	4 $\mathcal{M}$ 8 β
2 β	$\mathcal{M}$ fin 5 Lod 100 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ c. $\mathcal{M}$ fin 40 $\mathcal{M}$ dansk,	
	Overskud paa 1 $\mathcal{M}$ c.....	5 $\mathcal{M}$ 8 β

¹⁾ RA. T. K., p. 18, No. 160, No. 8.

1 β $\mathcal{M}$ fin 3 Lod 132 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ c. $\mathcal{M}$ fin 44 $\mathcal{M}$ dansk,	
Overskud paa 1 $\mathcal{M}$ c.	9 $\mathcal{M}$ 8 β
Hvid $\mathcal{M}$ fin 2 Lod 12 Gren, 370 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ c. $\mathcal{M}$ fin 46 $\mathcal{M}$	
dansk 4 β , Overskud paa 1 $\mathcal{M}$ c.	11 $\mathcal{M}$ 12 β

Det blev altsaa fuldstændig, som Møntmesteren havde foreslaaet. Iøvrigt indeholdt den nye Møntordning de Kauteler, som Rentemesteren havde angivet i sin Betænkning. Rentemester Walkendorff fik derhos 2. Februar Ordre til at skaffe Møntmesteren noget gekornet Kobber, som Møntmesteren kaldte det, og de Redskaber, som var fornødne, for at Mønteriet ikke skulde forsømmes, og som Møntmesteren tidligere havde bedt om.¹⁾

Af et Kancellibrev af 14. Marts fremgaar, at det nu gik saa godt med Mønteriet, at Kongen igen kunde betale sine Hofsinders Maanedsløn og fremtidig igen hver 1. i Maaneden!

Om Mønteriet handler frendeles følgende Brev:²⁾

1. Sept. 1582. Til Christoffer Valckendorff. Kongen vil beholde det *Møntrykkeværk*, som Kurfyrsten af Sachsens Møntrykker *Matthias Urban* har ført ind i Riget, og har ladet tale med denne om, hvad han skulde have for det; Matthias Urban har da berettet, at han har arbejdet selvfjerde paa det i 1 Aar og 14 Uger og har været budt 1000 Dlr. og mere for det, før han drog fra Dresden; endvidere har han fortæret en Del paa Rejsen her ind i Riget. Da han derefter har henstillet til Kongen, hvad denne under disse Forhold mener at kunne give ham, har Kongen bevilget at give ham 1000 Dlr. for Møntværket og 100 Dlr. for hans Udgifter paa Rejsen frem og tilbage, hvilke 1100 Dlr. Christoffer Valckendorff maa se at gøre Udvej for. Da Matthias Urban har berettet, at den *Smed*, Hans, som hidtil har været hos Kongens Møntmester Pouel, vil rejse fra denne, og at den Smed, han har ført med sig ind, er duelig baade til Smelten, Støben, Smeden og andet saadant, skal Christoffer Valckendorff, hvis Smeden ved Møntværket vil tage sin Afsked, forhandle med den Smed, Matthias Urban har ført med sig, om at overtage Pladsen. Da Matthias Urban af Faderen til Kongens *afdøde Møntmester Hans* har faaet Fuldmagt til at modtage dennes *efterladte Gods*, som Pouel Møntmester

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 437.

²⁾ Kanc. Brevbøger, p. 437, 540—41.

har hos sig, skal Christoffer Valckendorff sørge for, at Matthias Urban faar alt Godset mod tilbørlig Kvittering.

Dette Brev frembyder forskellig Interesse. Det synes som Kongen har faaet endnu et tysk Møntværk paa Halsen. Dette bekræftes af en Tilførsel i Rentemesterregnskabet for 1582, fol. 243, hvorefter der er udbetalt *Urban van Gerow, Churfyrstelig Saxisk Mønttrøker* for 1 Mønterwerk at trække med, som Kgl. Majt. ham afkøbte, 1000 Dlr. og for Fortæring her i Riget 100 Dlr. Mellem 9. Januar og 1. September 1582 er derhos den gamle Møntmester Hans Delhusen afgaaet ved Døden.

Saa foretoges der da i Aarene 1582—84 Udmøntninger med det nye Personale og de nye Mønttrykværker i *Dyrehaven ved Frederiksborg*:

1582:

12. April	i β Stykker.....	677½ Dlr.	½ Ort
	- 2 β Stkr.....	2401½	—
5. August	- 1 β —	383	— 10 β
23. — ...	- Hvider.....	285½	— 5 β 1 Alb.
13. Oktober	- 8 β	1168	—
	- $\mathcal{M}$ Stkr.....	32	—
14. November	- 8 β Stkr.....	1200	—
31. December	- — —	2274	—
	- — —	877	— 2½ $\mathcal{M}$
		Daler... 9298½ Dlr.	½ Ort
		Danske Penge(?)...	2 $\mathcal{M}$ 3 β 1 Alb.

1583:

18. Februar	i 8 β Stkr.....	1000 Dlr.	20 β
30. Marts	- Danske Hvide.....	200	—
	- 2 β	100	—
	- β	400	—
	- halve $\mathcal{M}$ Stkr.	900	—
21. Juni	- β	607	—
	- Danske Hvide.....	202	—
25. August ...	- 8 β	1200	—
30. — ...	- β	302	— 14 β

20. September - $\mathcal{M}$ Stkr.....	1000	Dlr.		
29. Oktober . . - —	1122	—		
- β Stkr.....	104	—	3 $\mathcal{M}$	2 β
21. December - 2 β	151	—	$\frac{1}{2}$ Ort	
Daler...	7289	Dlr.	$1\frac{1}{2}$	Ort
Danske Penge...	2	$\mathcal{M}$	3	β

1584:

30. Januar	i 2 β som før gik	4 $\mathcal{M}$		
	paa 1 Daler.....	200	Dlr.	
23. Oktober	- 8 β	600	—	
30. November	- danske nøy 8 β Stkr.			
	beregnet 4 $\mathcal{M}$ danske			
	som Mønten før gik			
	paa gammel Daler..	2060	—	
		2860	Dlr.	

Paa de forskellige Møntsorter fordeler Beløbene sig saaledes:

$\mathcal{M}$ Stkr.....	2 154	Dlr.	
8 β Stkr.....	11 279	—	
2 - —	2 853	—	
1 - —	2 474	—	
Hvider.....	687 $\frac{1}{2}$	—	
	19 447 $\frac{1}{2}$	Dlr. ¹⁾	

Samtidig udvikledes i disse Aar ogsaa en betydelig Virksomhed med Fremstilling af »Skoupendinge« og »Contrafeyer«. Til de første hører det bekendte Sæt paa 7 Guldpenge, der foræredes — som man maa formode — Dronning Sophie.

Om dette Sæt henvises til Daler, Mark og Kroner p. 85 ff., hvor der gives udførlig Underretning om disse Mønters Skæbne. Hvad der særlig interesserer i denne Forbindelse er, at de er udført af fornævnte Stempelskærer Christoffer Angerer, der i sin Kunst ikke synes at være naaet ud over det rent haandværksmæssige. Det samme viser

¹⁾ Rentemesterregnskaber 1582—84 og Extrakterne til disse i RA.

7 Stkr. Pragtmønt

2 Stkr. *M* 1582

Stor 8 β 1582

8 β og Hvid 1582

2 β fra 1582

1 β fra 1582

sig ogsaa, naar man betragter de Mønter, der efter foranstaaende er udgaaet fra Poul Guldens Esse.

Der er en ikke ringe Forskel paa disse Mønter og Daleren fra 1572 samt Contrafeyerne fra disse Aar. Hele Udførelsen af disse sidste henviser til det ovenanførte Portræt af Lorich. Manér og Behandling er saavidt skønnes den samme. Man kan derfor formode, at denne Kunstner, der stammede fra Flensborg og i Perioder opholdt sig i denne By, hvor Frederik II. jo ogsaa havde haft et Møntværksted i Gang, har været Mester for *Tegningerne* til Contrafeyerne og den smukke Daler fra 1572. Det var jo ikke helt usandsynligt, at Kong Frederik netop har tilkaldt denne fremragende sønderjyske Kobberstikker til at hjælpe ham med disse Mønter og Klenodier. Han fik som foran nævnt fast Ansættelse den 19. Febr. 1580¹⁾ med 100 Dlr. Løn og særskilt Betaling for hvert Arbejde, Kongen lod ham udføre. Allerede 1582 afgik han fra sin Hofstilling. 2. Decbr. 1584 nævnes herefter en Kongens Kontrafeyer M. Hans, vistnok i Helsingør.²⁾

De nævnte Contrafejer vejede ca. 7 Croner Stykket og omtales ret indgaaende i et Brev af 12. April 1583:³⁾

Kongen har modtaget det af Christoffer Valckendorff sendte *Stykke*, som er trykt med det Stempel, som Møntmesteren har gjort med Kongens *Kontrafej*, og befaler ham at lade Møntmesteren gøre den anden Side færdig med Elefanten og det andet, ligesom de andre Kontrafejer ere, lade trykke 2—3 Kontrafejer dermed og sende dem hid; Kongen vil saa siden give nærmere Ordre.

Allerede med Aaret 1584 er den stort anlagte Møntvirksomhed likvideret, vistnok fordi Poul Gulden ønskede at vende tilbage til sin Møntervirksomhed i Tyskland, idet han i Virkeligheden kun har

¹⁾ RA. Rentemesterregnskab 1580, f. 113.

²⁾ Kanc. Brevbøger 1584, p. 208.

³⁾ Kanc. Brevbøger, p. 660.

været udlaant for et vist kort Aaremaal af sin tyske Principal Georg Friederich, Markgreve af Brandenburg Ansbach i Königsberg¹⁾, der 1586 genoptog sin Landsmønt. Den 28. Juli 1584 fik i hvert Fald »Poul Guldens Hustru i hans Fraværelse 75 Dlr. at underholde sig og hans Svende med, imidlertid han forrejste ind udi Tyskland, paa Regnskab af hans Pension, som hans Tjener Hans Jhon (øjensynlig ovennævnte Mønter Hans Joen) havde annammet.« I 1585 fik Poul Gulden derhos 300 Dlr. for hans Besoldning paa sig og sit Folk for 4 Maaneder fra 1. April til 31. Juli 1584 han blev igen af Kongelig Majestæts Tjeneste forlovet og aftakket.

Dette stemmer vel med efterfølgende Brev:

1585, 11. Juli. Til Christoffer Valckendorff. Da *Møntmester Pouel Gylden* har anmodet om at blive forlovet af Kongens Tjeneste og Kongen ikke har synderlig Brug for ham, skal Christoffer Valckendorff *aftakke* ham og hans Folk, betale ham hvad der resterer af hans Løn og modtage i Forvaring, hvad han skal efterlade ved Kongens Mønteri.

Hermed ophørte Frederik II.s Virksomhed som Møntherre. Det er ejendommeligt, at han køber nye Møntmaskiner og laaner Mønt-officerer fra Tyskland, uden at det blev til nogen større Virksomhed, kun til en sparsom og nødtørftig Afhjælpning af Trangen til dog nogen dansk Smaamønt. —

Saaframt Kong Frederik nu troede at være kommet over Bjerget med sine Møntvanskeligheder ved at genindføre Marken »som før gik« i Stedet for Marken »som nu gik«, 5: den lybske 2 paa 1 Daler, troede han fejl, hvad tydelig fremgaar af nedenstaaende Breve:

12. Aug. 1585. Til Christoffer Valckendorff. *Albrit Friis*, Embedsmand paa *Riberhus*, har berettet, at der i hans Forleningsbrev blandt anden *Genant* er forskrevet ham 1300 Mk., hvormed der efter hans Formening er ment lybsk Mark, og at hans Formand, Erich Lycke, ogsaa har oppebaaret Pengene i lybsk Mønt, ligesom Christoffer Valckendorff ogsaa i 2 Regnskaber har godtgjort Albrit Friis dem efter lybsk Mønt, men derefter har faaet Betænkeligheder og villet regne dem for danske Mark. Da han har begæret fremdeles at maatte nyde

¹⁾ Se nærmere Daler, Mark og Kroner, p. 90—91 om Stempelskærer Angerer.

Pengene i lybske Mark, skal Christoffer Valckendorff erklære sig til Kongen herom.

1586 14. Juni (Frederiksborg). Aabent Brev, at *den Albrit Friis* i hans Forleningsbrev paa Riberhus Len *tillagte Pengegenant* saa vel fra den sidste Møntforandring af som herefter *skal beregnes i fuldgængse gode Mark*, saaledes som de gaves ham før den sidste Møntforandring; han har nemlig berettet, at der paa Rentekammeret har været Tvivl om, hvorledes Forleningsbrevets Mark skulde forstaas efter den sidste Møntforandring, om hans Pengegenant skulde afkortes i de nu efter Møntforandringen gældende Mark eller i gode Mark.

Med andre Ord: Albert Friis Forgænger havde faaet lybske Mark. Dette passede med Møntforordningen 1572, hvorefter lybske og danske Mark var ens. Men da saa Tilbagetoget kom 10 Aar efter, opkom Tvivlen. Skulde han nu kun have danske Mark? Enden paa Historien blev, at han skulde have »gode Mark«, d: lybske Mark. —

I Rentemesterregnskaberne for 1585 og 1586 omtales en Gæld, som Borgmesteren i København Marcus Hess var kommen i til »fordum« K. M.s Møntmester Hans Delhusen og som betaltes 14. December 1582 til Poul Gulden, fordum Kgl. Majts. Møntmester.¹⁾

Endnu staar tilbage, inden vi gaar over til nærmere at undersøge Mønternes Art og Omsætningens Midler, at nævne, at der i Aarene 1574, 1575 og 1577 sloges Hvid i Bergen.

Hvide fra Bergen 1574-75

I Christian IV.s Møntpolitik 1588—1625 p. 56—60 er gaaet ud fra, at der ikke foreligger nogen Møntanordning fra de første Aar under denne Konges Styre. Det er forudsat, at Mønterne sloges efter Frederik II.s Befaling af 12. Januar 1582. Dette er imidlertid urigtigt. I Rigsarkivets tyske Kancelli²⁾ findes under 1. August 1597 en »Müntz-

¹⁾ Jfr. hermed Chr. IV.s Møntpolitik, p. 56.

²⁾ P. 4, No. 12.

ordnung»: Efter at vi har antaget Andreas Metzner »zu unsern Münzmeister laut Bestallung«. . ., har vi udstedt denne Møntordning:

- 1) Hele og Halve $\mathcal{M}$ Stkr. skal holde 9 Lod 15 Gren fin med den gamle Skrot, $\mathcal{M}$ lødig udbragt til 39 $\mathcal{M}$ 2 Hvid. Overskud paa hver lødig Mark i Indkøb af Sølv 4 $\mathcal{M}$ 8 β .
- 2) 2 β . 5 Lod fine 100 Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ cølnsk, den fine $\mathcal{M}$ udbragt til 40 $\mathcal{M}$ dansk. Overskud paa hver $\mathcal{M}$ lødig 5 $\mathcal{M}$ 8 β .
- 3) 1 β . 3 Lod fin 132 Stkr. af 1 $\mathcal{M}$ cølnsk den fine $\mathcal{M}$ udbragt til 44 $\mathcal{M}$ dansk. Overskud 9 $\mathcal{M}$ 8 β .
- 4) Hvid. 370 Stkr. af den 2 Lod 12 Gren fine $\mathcal{M}$. Den fine $\mathcal{M}$ udbragt til 46 $\mathcal{M}$ 4 β . Overskud 11 $\mathcal{M}$ 12 β .

Som det vil ses, er denne Møntordning, der ganske vist synes udstedt efter eller ved Møntmesterens Død, i nøje Overensstemmelse med Frederik II.s sidste Møntbestemmelser:

Mønt	Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ brutto	Finhed		Stkr. paa 1 $\mathcal{M}$ c. fin	Den fine $\mathcal{M}$ ud- bragt til	Gevinst paa 1 $\mathcal{M}$ fint Sølv	Gevinst i pCt.	Bruttovægt i gr.	Finnvægt i gr.	Dalerens Finnvægt
		Lod	Tu- sind- dele							
Daler										
1572.	8	14	875,00	$9\frac{1}{7}$	$9\frac{1}{7}$ Dlr.			29,232	25,578	25,578
$\mathcal{M}$	24	$9\frac{18}{18}$	614,58	$39\frac{3}{59}$	$9\frac{3}{4}$ $\mathcal{M}$ 2 Hvid	4 $\mathcal{M}$ 8 β	11,5	9,744	5,989	23,956
8 β ...	48	—	—	$78\frac{1}{12}$	—	—	—	4,872	2,994	23,952
2 β ...	100	5	312,50	320	10 Dlr.	5 $\mathcal{M}$ 8 β	13,7	2,338	0,731	23,392
1 β ...	132	3	187,50	704	11 Dlr.	9 $\mathcal{M}$ 8 β	21,6	1,772	0,332	21,248
Hvid .	370	$2\frac{12}{18}$	166,66	2220	$11\frac{1}{2}$ Dlr. 4 β	11 $\mathcal{M}$ 12 β	25,4	0,632	0,105	20,160

Naar man regner med Daleren til 4 $\mathcal{M}$ à 16 β = 64 β , kan man kun sige, at det Møntsystem, som Frederik II. efterlod sin Søn, ingenlunde var ringe. Det kunde godt i almindelig Handel og Vandel nyde Kredit for en Daler i Mønt = en enkende Daler.

Mønten til Detailhandelen var ikke særlig daarlig i Forhold til Hovedmønten, naar man da regner med den lidt beskedne Daler, som øjensynlig Peder Oxe havde faaet Kongen til at udmønte, men som heller ikke i nogen betydelig Grad afveg fra den almindelige

tyske »gamle Daler«, i hvert Fald ikke saa meget, at den ikke godt kunde gaa saa nogenlunde i Selskab med sine ældre Kolleger.

At den var gæng og gæv ogsaa i Udlandet, viser det foran afbildede Exemplar, der er kontramarkeret med Hollands Løve, hvorved den autoriseredes som gældende Mønt i de frie Nederlande med Tillæg af $\frac{1}{8}$ som Hjælp i Kampen mod Spanierne.¹⁾ Imidlertid maa det jo erkendes, at Frederik II.s hele Udmøntning ikke var tilstrækkelig til at holde Omsætningen i hans Riger i Gang. Hertil maatte Udlandets Mønter i høj Grad yde deres Bidrag. Spørgsmaalet bliver da, om det stadig var Gylden, som besørgede Omsætningen, eller om disse nu var afløst af Dalerne.

Til Belysning heraf vil vi først gøre et Forsøg paa at opgøre de Fund, som er levnede os fra Datiden, idet vi begynder med *Norge*. Dette Land var sikkert ret stedmoderligt behandlet af Regeringen med Hensyn til Forsyning med Mønt. Der klagedes jævnlig over, at Landet savnede Smaamønt, og man skulde derfor paa Forhaand tro, at der netop i dette Land var indtrængt en Del fremmed Mønt, der havde givet sig Udslag i *Fundene* fra den Periode, som følger efter den, for hvis Vedkommende der tidligere er gjort Rede, det vil altsaa sige Mønter fra ca. 1500 eller 1525 til ca. 1650, idet Fortegnelsen følger de af Museumsinspektør Hans Holst i Nordisk Numismatisk Aarskrift 1936, 1938—41 og 1944 optagne Udredninger heraf og omfatter fremmede og ir. denlandske Mønter til Sammenligning.

1. Aas Kirkegaard. Akershus 1857. 27 danske Sølvmonter fra Christian III. og Frederik II.
2. Melleby. Nordby. Akershus 1848. 16 Klippinge fra Christian II.
3. Nesodden. 1859. Akershus. 13 norske og danske Sølvmonter fra 16. Aarh. samt 1 Sølvmønt fra Christian III. Aarhus 1555.
4. Mellemnes. Aker. Akershus 1932. 13 nederlandske og tyske Dalere 1542—64.¹⁾

1) Bispedømmet Liège.	1557	1 Dlr.
2) Abbediet Thoren.	(1531—77)	1 —
3) Kampen, Zwolle og Deventer	1555	1 —
4) Nijmegen	1563	1 —
5—6) Batenburg	1564	2 —

¹⁾ J. Wilcke: Auktionskatalog III, Kbhvn. 1946, No. 122.

¹⁾ Nærmere Beskrivelse N. N. U. Aarsskrift 1940, p. 97 ff., jfr. 1939, p. 19.

7) Østfrisland	1564	1 Dlr.
8) Vianen	(1556—68)	1 —
9) Heerenberg	(1546—68)	1 —
10) Öttingen	1542	1 —
11) Pfalz	1547	1 —
12) Mecklenburg Güstrow	1556	1 —
13) Sachsen	1550	$\frac{1}{2}$ —
5. Storhamar. Vang 1878. Hedmark. 93 svenske, 3 norske og 71 danske Sølvmonter 1412—1533.
6. Kråkere i Vestfold. 1874.
1) Dansk $\frac{1}{2}$ Daler.	1547.
2) 1 β d.	1551.
3) Wismar.	Daler 1552.
4) Stolberg.	— 1555.
5) Heerenberg.	— u. A. (1546—68).
6) Horn.	— — (1540—68).
7) Batenburg.	— — (1556—73).
8) Salvatordaler.	1542.
7. Seljord i Telemark 1915.
1) 4 danske $\mathcal{M}$ Stkr. ca.	1563.
2) Maximilian II.	1573 $\frac{1}{2}$ Daler
3) Rudolf II.	1592 1 —
4) Tirol. Ferdinand.	u. A. før 1595 2 —
5) Sachsen.	1546 $\frac{1}{4}$ —
6) —	1551 $\frac{1}{4}$ —
7) Preussen.	1535 3 Gröschler
8) Münster.	1541 1 Daler
9) Overijssel.	1567 1 —
10) Holland.	1568 1 —
11) Flandern.	1570 $\frac{1}{4}$ —
12) Zeeland.	159? 1 —
13) Vestfriesland.	1596 1 —
8. Rogaland. a) Nærland. 7 Dalere fra Midten af 16. Aarh. og en gml. Ske. b) Stavanger. 3 $\mathcal{M}$ Stkr. 1561, 1563, 11 slesvig-holstenske $\frac{1}{16}$ Dlr. 1595—1603, 2 nederlandske Dalere u. A. og

- 1600, 2 tyske Dlr. 1578, 1602, 1 tysk $\frac{1}{2}$ Dlr. 1585, 2 tyske $\frac{1}{4}$ Dlr. 1572, 1587, c) Frue S. 1 *M* 1563.¹⁾
9. Sdr. Ullerskov. Nes. Akershus. 6 norske og danske Sølvmonter 1523—1624.
10. Råde Kirke Østfold. 398 Dalere fra ca. 1590—1650; heraf 6 norske 1641—43 og 1646—48.
11. Oslo. Parkvejen 80 b. og c. 1895.
1) Tyske Kejsere.	1593—99	4 Dlr.
2) —	1605—12	9 —
3) Ærkehertuger.	Før 1595	22 —
4) Tysk Orden.	1590—1618	1 —
5) Braunschweig.	1578—97	2 —
6) —	1601—14	15 —
7) Sachsen.	1579—1602	6 —
8) Hohnstein.	1576, 1579	2 —
9) Mansfeld.	1604—11	3 —
10) Trier.	1599—1623	1 —
11) Cøln.	1588, 1609	2 —
12) Hamburg.	1610	1 —
13) Lübeck.	1587, 88	2 —
14) —	1608, 12	2 —
15) Brabant.	1568	1 —
16) Geldern.	1567, 69	2 —
17) —	1592—1614	16 —
18) Friesland.	1611, 13	4 —
19) Holland.	1587—1601	3 —
20) Overijsel.	1584—1612	4 —
21) Utrecht.	1592—1614	13 —
22) Vestfriesland.	1593—1615	27 —
23) Zeeland.	1591—1614	4 —
24) Kampen.	ca. 1596	3 —
25) Zwolle	1599—1612	3 —
26) —	1599	$\frac{1}{2}$ —
27) Dewenter Kampen og Zwolle	1583, 87	2 —

Ialt . . . 154 $\frac{1}{2}$ Dlr.

¹⁾ N.N.A. 1944, p. 169.

12. Oslo. Generalinde Meyers Have. 1839. 3 norske og 4 tyske Sølvmonter.
13. Oslo, Nedre Voldgade. 1898. 15 norske, 42 tyske og 3 nederlandske Dalere; kun ca. 5 fra 15-Hundredaarstallet.
14. Nes i Hedemarken. 1858. 10 tyske Sølvmonter fra Slutten af 1500-tallet og Begyndelsen af 1600-tallet.

15. Nordre Raustad. Vinger Hedmark. 1859.

1) 1 dansk <i>M.</i>	1560.		
2) Rudolf II.	1595, 1603	2	Dlr.
3) Sachsen.	1569	1	—
4) Halberstadt.	1603	1	—
5) Mansfeld.	1596.	1	—
6) Overijsel.	1594	1	—
7) Friesland.	1590	1	—
8) Vest Friesland.	1598	1	—
9) Kampen.	1596	1	—
10) Kampen, Dewenter og Zwolle	1583	1	—
			10 Dlr.

16. Bålseteren i Opland 1882. 6 danske, slesvig-holstenske, svenske, engelske og 12 tyske Smaamonter.
17. Skullestad i Buskerud. 1848. 15 tildels store tyske og dansk-norske Sølvmonter fra Slutten af 1500 og Begyndelsen af 1600-tallet.
18. Østby i Vestfold. 1906. 150 Dalere og lign. større Sølvmonter 1543—1677. 115 Stkr. fra England (crowns), Tyskland 18 Stkr., Nederlandene 6 Stkr., 1 fransk og 10 norske. Kun 2 Dalere fra før 1600-tallet.
19. Levang i Telemarken 1850.
95 for det meste store Sølvmonter fra 1500- og 1600-tallet.
20. Østre Krakau, Vestfold 1875. 47 *Guldmonter*, vistnok alle fra 1600-tallet.
21. Hordaland. a) Kråkenes 1924. 607 Sølvmonter fra 1448—1630. Heraf 13 norske, 547 danske, 22 slesvig-holstenske, 2 engelske, 20 tyske, heraf Dalere 1590, 1604, 1624, 1614, 1626 og 1602. 2 nederlandske og 1 spansk. b) Ringheim Voss. 28 norske Monter 1523—37.

22. Hitra. Sør Trøndelag 1868.
350 spanske Sølvmonter 1598—1650.
23. Berg Kirkegaard, Østfold 1898.
Hamburg 2 β 1599.
24. Akershus. a) Skjeberg Kirke. 1930.
Bøhmen. 1526—64. $\frac{1}{4}$ Daler u. A.
b) Øvre Ørdal 1935. Geldern. Rdlr. 1650.
25. Halangen. Frogn. Akershus. 1806.
1) Braunschweig. 1559. 1 Daler.
2) Goslar. 1610. 1 —
3) Christian IV. 1634. 1 —
26. Hauger. Vestby 1859.
Utrecht. 1590. 1 Daler.
27. Kastellet. Østre Aker 1865—70. Over 10 Stkr. Dalere, fra Tyskland (1) og Holland (9).
28. Huseby. Blaker. Akershus. 1871.
Sachsen. 1573..... $\frac{1}{2}$ Daler
29. Ness. Løken. Akershus. 1894.
Stolberg. 1577..... $\frac{1}{4}$ —
30. Sørensen. Oslo. 1935.
3 Smaamonter fra Tyskland og Nederlandene.
31. Botsfengslet. Oslo. 1851.
Ostfriesland. 1566..... $\frac{1}{4}$ Daler
32. Odals Værk. Hedmark. 1906.
Ostfriesland. 1564..... 1 —
33. Sæter. Fåberg Opland. 1875.
Sachsen. 1571..... 1 Sølvmont
34. Nedre Kjølen. Åsnes. 1862.
Slesvig-Holsten. 1594..... 1 —
35. Lillehammer Opland. 1892.
Vianen. 1568..... 1 Daler
36. Modum Præstegaard. Buskerud. 1846.
Magdeburg. 1595..... 1 —
37. Sem. Haug. Buskerud. 1883.
Karl V. 1544..... 1 Dukat
38. Haug i Vestfold.
Wismar. 1599..... 1 Sechsling

39.	Slagen Kirke. Vestfold. 1881.		
	Rostock.	1612.....	1 —
40.	Skien. 1864. 1879.		
	Rostock.	1586.....	1 Sølv mønt
	Pommern.	1592—1625.....	2 β
41.	Skien. 1886.		
	Max II.	1564—1576.....	1 Daler
	Heerenberg.	1578.....	1 —
42.	Stusvig. Vest Agder. 1859.		
	Cøln.	1569.....	1 —
	Brabant.	—	$\frac{1}{2}$ — (?)
43.	Talgø Kirke. Rogaland. 1893.		
	Wismar.	155(?).....	1 β
44.	Voll. Romsdal. 1893.		
	Br.-Wolffb.	1608.....	1 Daler
45.	Gjeitnes. Røvik. Romsdal. 1931.		
	Br.-Wolffb.	1599.....	1 —
46.	Surnadal Præstegaard. Romsdal. 1931.		
	Sachsen.	1561.....	$\frac{1}{2}$ —
47.	Sundgaard. Sør Trøndelag. 1899.		
	Br.-Calenberg.	1579.....	$\frac{1}{2}$ —
48.	Trondheim. 1878.		
	Hamburg.	1597.....	2 β
49.	Trondheim. 1937.		
	Østrig.	1598.....	1 Daler
50.	Ulset. Nord Trøndelag. 1911.		
	Elsass.	1576—1612.....	1 —
51.	Inderø. Nord Trøndelag. 1937.		
	Østrig.	1595.....	1 —
52.	Strand. Kolvereid. Nord Trøndelag. 1873.		
	Mansfeld.	1595.....	1 Sølv mønt
53.	Hellesvig. Nordland.		
	Overijssel.	1584.....	1 Korsdaler
54.	Fagerbakken. Nordland. 1861.		
	Br.-Wolffb.	1592.....	1 Sølv mønt
55.	Skjærholten. Østfold. 1938.		
	Frederik II.	1563.....	1 $\mathcal{M}$

Slesv.-holst.	1595—98.....	6	Smaamønt.
Elisabeth.	1583.....	6	Penning
Philip II.	1596.....	3	Sølvmonter
56. Oslo Ladegaard. 1847.			
Elisabeth.	1594.....	6	Penning
57. Stasengen. Buskerud. 1901.			
Elisabeth.	1584—87.....	1	<i>Sovereign</i>
58. Tomra og Bremsnes-Møre og Romsdal.			
Elisabeth.....		2	Stkr. 6 Pen.
59. Oslo. Gamlebyen 1878. 1892.			
Sigismund.	1548.....	1	Groschen
Holsten-Gottorp	1595.....	$\frac{1}{16}$	Daler
Riga.	1572.....	1	Ferding
60. Fjalestad, Nissedal. Telemark. 1906.			
Flandern.	1567.....	$\frac{1}{2}$	Korsdaler
61. Tjørve. Vest-Agder. 1936.			
Bøhmen.	1530.....	$\frac{1}{2}$	Daler
62. Lysekloster. Hordaland. 1887.			
Holsten Gottorp.	1598.....	$\frac{1}{16}$	—
63. Trondheim. 1883.			
Holsten-Gottorp.	1607.....	$\frac{1}{16}$	—
64. Trondheim. 1936.			
Riga.	1563.....	1	β
65. Egge Kirke. 1872.			
Mecklenburg Gustrou. u. A.....		2	-
66. Eidsberg Kirke. Østfold. 1880.			
Mecklenburg.	1552.....	$\frac{1}{2}$	-
67. Bryn Østre Aker. Akershus. 1888.			
Hamburg.	1553.....	1	-
68. Oslo. Botsfengslet. 1856.			
Hamburg.	1553.....	1	-
69. Oslo Ladegaard. 1903.			
Hamburg.	1553.....	1	-
Lüneburg.	1558.....	1	-
70. Nordlien Opland. 1908.			
Stolberg.	1548.....	1	Daler

71. Austad Vestfold. 1937.		
Wismar.	1545.....	$\frac{1}{2}$ β
72. Sørby. Vestfold. 1885.		
Hamburg.	1553.....	2 -
73. Tønsberg. Vestfold. 1877.		
Lübeck.	1559.....	$\frac{1}{2}$ -
74. Manvik. Berg. Vestfold. 1885.		
Sachsen.	153?.....	$\frac{1}{2}$ Daler
75. Langesund. Telemark. 1931.		
Mecklenburg.	1556.....	$\frac{1}{2}$ β
76. Vinje. Telemark. 1930.		
Brabant. Karl V. (1506—15).....		1 <i>Guldgylden</i>
77. Hvåla-Telemark. 1876.		
Braunschweig.	1553.....	$\frac{1}{2}$ Daler
78. Nordre Li. Telemark. 1927.		
Stralsund.	1500-tallet.....	1 β
79. Trondheim. 1885.		
Mecklenburg.	1556.....	1 -
80. Trondheim. 1883.		
Kampen, Dewenter og Zwolle.	1555.....	1 Daler(?)
81. Røsåk. 1923. Møre og Romsdal.		
Geldern.	1606.....	1 —
82. Mossum. 1937. Nordland.		
Br.-Lüneburg.	1632.....	1 —
83. Beitstad. Nord-Trøndelag. 1911.		
Sachsen.	1552.....	$\frac{1}{4}$ —

Nogle mindre betydelige Fund findes endnu omtalte af Hans Holst i »Danske mynter fra 12. til 17. århundre, funnet i Norge«, N.N.A. 1944.

Paa Grund af de noget mangelfulde Oplysninger om Fundenes Bestanddele, navnlig fra ældre Tid, kan der kun gives en summarisk og omtrentlig Oversigt over de fundne Mønter. Det er særdeles mærkeligt, at der ikke findes Fund fra Norges vigtigste Handelsplads i Datiden: Bergen.

Landsdel	Guld	Dalere				Smaaamønt				
		Tyske	Neder-land-ske	Nor-ske ¹⁾	An-dre	Dansk	Norsk	Sv.	Ty.	An-dre
Sydlandet .	47 Guldm. 1 Dukat 1 Sovereign 1 Guldg.	ca.666	116	32	117	149	10	93	35	11
Vestlandet .		16	4		1	584	41		10	2
Nordlandet .		ca. 9	4			2			1	351
Ialt . . .	50 Stkr.	691	124	32	118	735	51	93	46	364

Disse Tal viser i hvert Fald, i hvor høj Grad Guldfoð og Gylden er vegen for Sølvfoð og Dalere, der har overtaget hele Købmandsomsætningen, ligesom Markene har tabt deres Betydning i dette Tidsrum over for 2 Lods Daleren. Mærkeligt synes det at være, at de værdifuldeste Mønter er fundne i Oplandene omkring Oslo og Oslofjorden m. v. Det er maaske et Fingerpeg i Retning af Handelens Overgang fra Hansen til Indenlandske Købmænd og Nederlandene.

Vi gaar nu over til at se, hvorledes Forholdene stiller sig i Danmark og begynder med *Stats (Rentemester) Regnskabernes Indtægter* p. 418-21.

Af disse ses, i hvor høj Grad Guldmonnten er gaaet tilbage i Betydning. Mange af Guldmonterne er endda Gengangere i Beholdningerne fra Aar til Aar. Navnlig Fortidens rhinske Gylden spiller kun en ringe Rolle. Danske Penge i *ℳ* er ligeledes gaaet ud af Regnskabet. Daler og Dalerregning er nu altbeherskende. Til yderligere Oplysning hidsættes Uddrag af Datidens mest internationale Regnskab i Danmark, *Sundtoldsregnskaberne* p. 422.

Af dette Regnskab fremgaar, at der i Udlandets Handel, navnlig fra England til Østersøen og fra de hollandske Stæder samt Nordtyskland indgik store Guldbeløb, som havnede i Kongens egen Kasse, men Daleren vandt dog ogsaa her stigende Betydning. Hvilken Mønt der i Enkeltheder kurserede i Danmark, kan maaske udledes af nedenstaaende Fundfortegnelse. For ikke at gøre den alt for voluminøs, er nogle af Fundene noget summarisk beskrevne, dog formentlig tilstrækkelig omfattende for Formaalet: en Møntstatistik.

¹⁾ Plus $\frac{1}{2}$ slesvig-holstensk Daler 1547.

Enkelte uvæsentlige Smaafund er som betydningsløse for den foreliggende Opgave udeladt. Beskrivelserne i Kabinettets Fundprotokoller er — navnlig for den ældre Periode's Vedkommende — ikke saa nøjeregnende for Formaalet, at de forskellige Kategorier af Mønter med Sikkerhed kan udskilles. Det er som man i ældre Tid lagde Hovedvægten paa Oldtidens og Middelalderens Mønter uden at skænke den nyere Tids Omsætningsmidler saa stor Opmærksomhed som de fortjener til Belysning af Datidens Økonomi:

Odense. Palæhaven. 1841 (7):

2 danske 1 β 1562—63 samt 22 Stkr. slesvigske, hanseatiske og mecklenburgske Smaamønter. 1552—99.

Wilslev, Ribe Amt (9):

29 Stkr. tyske, svenske og hollandske Dalere 1550—1658. Den ældste fra Mauritius af Sachsen 1550, den yngste fra Geldern 1658.

Agerup ved Roskilde (11)), nedlagt i Frederik II.s Tid:

Christian I.....	1 Stk. Hvid
Hans:	
NORWEI.....	1 — —
Malmø.....	3 — —
Aalborg.....	2 — —
Frederik I.:	
1524—25. Aalborg.	2 — 6 Penning
Kbhvn. .	18 — —
1525. Landskrone..	1 — —
Malmø.....	8 — —
Ribe.....	8 — —
Ronneby....	1 — —
Christian III.:	
1536.....	18 — 1 β
1544.....	2 — —
1546.....	1 — $\frac{1}{2}$ β
u. A.....	1 — Bracteat
Frederik II.:	
1560.....	1 — 2 β
— og 63.....	16 — 1 β
1564—65.....	8 — 2 β Klip.
1582—83.....	2 — 1 β
	22 — Korshvide
u. A.....	3 — $\frac{1}{2}$ β
Sten Sture den ældre.....	1 —
Stephan Battori af Polen 1583, 85.....	2 —

Rentemester-

Aar	Dobb. Dukater	Portugaløser	Krosather	Rose-nobler	Mil-reiser	Henriksnobler	Engelotter	Dobb. Realer	Un-gersk Gyl-den	Guldgylden	Kro-ne-guld	Rhinsk Guld
1571											Lod	Lod
$\frac{1}{1}-\frac{1}{5} \dots$		1		1136		4	1		1	121	$\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$
1571												
$\frac{1}{5}-\frac{31}{12} \dots$		4		1876		6	38		1	118	$\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$
1572.....		4		585		4	29		2		$\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$
1573.....	5	1		416		5	8		4	146	$\frac{1}{2}$	4
1574.....	2			466		6	56		4	157		4
1575.....	2			$356\frac{1}{2}$	1	6	20		4	24		$3\frac{1}{2}$
1576.....	2		36	225	1	6	38	15	4	166 178		11
1577.....			36	360	1	2	31	15	4	197		11
1578.....				240	1	2	7		4	257		11
1579.....				831		6	220			532		
1580.....			46	522			79			39	$187\frac{1}{2}$	Gyld.
1581.....	1		32	453			1			9	13	$19\frac{1}{2}$ do.
1582.....			29	151			1			133		do.
1583.....		14	5	do.			17	92		6		
1584.....		11	173	Db. Pi-stol. 10	$2\frac{1}{2}$		27	92		22		
1585.....		9	do.	195 Db. Pi-stol. 10	halve		55	112		48		
				361	4							

Regnskaber

Hornsgylden	Guldringe og Kæder	Prinsedaler	Sølv-Klippinge	Klipp. og Rund Svensk Mønt	Sølv	Gl. Daler	Nye Daler	Danske Penge	Kroner	Russiske Denn.	Norske Penge
			<i>M</i>	<i>M</i>	Lod			<i>M</i>		Stk.	<i>M</i>
	1	387	117	79	7 065	14 455	42 875	344 962		450	
	1	61	645	52	7 621	46 985	48 895	134 510	1	470	
	1		677	Kl. ²⁾ 1½	17 852	78 447	99 015	161 879	½	931	250
3 ¹⁾	4		695	795 Kl. 2	6 117	80 108	54 597	125 102	5	231	250
1				883							
3	—	281	705	Kl. 4	13 676	147 187	Skotsk 1	142 975	5	1553	251
1				918			41 025				
3	4	191		Kl. 4	6 307	224 835	Skotsk 1	150 976	5	1121	
1	6			918			11 412				
3	div.			Kl. 4	4 323	167 437	Skotsk 1	104 940	5		
1				759			2 615				
3	—			Kl. 4	1 864	410 148	Skotsk 1	101 369	6		
1				759			2954½				
3	—			Kl. 4	1 791	210 986	Skotsk 1	49 105	2		
1				1 163			258				
		17		Kl. 31	Løde <i>M</i> 1667	131 492	164	43 861		3	
				Lod Rund							
				31 Lod							
			Lod	do.	do.	94 801½ ³⁾	27	28 911 ³⁾	1		
			5½	do.	1 745						
		83½	do.	do.	do.	104 848½	70½	5 085½			
					1 739½						
		20	do.	do.	do.	171 389	44½	5 622½	21		
					1 887½						
	1		do.	do.	do.	150 174	74	587		?	
					1 163						
	1		do.	do.	do.	151 622½	84	3 001		?	
			7½		640						
	1		do.	do.	do.	142 760	do.	3 071		?	
					478						

Rentemester-

Aar	Dobb. Dukater	Portugalser	Krosather	Rose- nobler	Mil- reiser	Henriksnobler	Engelotter	Dobb. Realer	Un- gersk Gyl- den	Guldeylden	Kro- ne- guld	Rhinsk Guld
1586.....	6			660½	halve 139 6 Db.		495		5	119		
1587 1/1-8/5 ..				159½	halve 2		11			18		
8/5 1587-8/5 1588....		1		423	Enk. 21		310		Lod 115½	70 65	10	

Johan Adolph af Mecklenburg	1552.....	14 Stk.
Grevesmühlen i Mecklenburg	1538, 56	9 —
Halberstadt	1538.....	1 —
Hamburg		7 —

Markstykke 1506 fra Hamburg

Lübeck	1537—59.....	11 Stk.
Lyneborg	1502—72.....	6 —
Rostock	1575, 85.....	36 —
Wismar	1537—58.....	20 —
Stralsund	1538.....	24 —
Wittenburg	1532.....	1 —

Regnskaber (fortsat)

Hornsgylden	Guldringe og Kæder	Prinsedaler	Sølv-Klippinge	Klipp. og Rund Svensk Mønt	Sølv	Gl. Daler	Nye Daler	Danske Penge	Kroner	Russiske Denn.	Norske Penge
					Lod 65 ¹	139 247					
					do. 285	83 848	6				
					do. 374	131 970	do.		748 ¹ ₂		

Fælles Daler 1541 for de 6 vendiske Hansestæder, slaaet i Lüneburg

Hessel. Ribe Amt 1842 (13):

8 Dalere, fremmede. 6 Stk. III. Groschen. 1530—1615.

Hornstrup Mark. Vejle Amt (14), formentlig nedlagt 1625:

»Hollandske Dalere, nogle faa fremmede Species, en Mængde af Christian IV.s Kroner, en Del *℥* Stkr. fra Frederik II. og Christian IV. som og 12, 8, 6, 4, 2 og 1 *β* fra Christian IV.«

¹⁾ Fastelavnsgylden.

²⁾ Klippinge.

³⁾ Tilsammen regnet i Dlr.: 109 256 ¹/₂ Dlr., altsaa Marken til 2 paa 1 Dlr.

Sundtolds-Regnskaber

Aar	Rose- nobler	Db. Du- kater	Mil- reiser	Dobb. Kejs. og Printsgylden	Engel- lotter	Enkelt rhinsk Gylden	Guldgylden	Daler	Portugaløser	Db. Rosenobler	Db. Kurasser	Db. Db. Pistol.	Enk. Kejs.	Ungerske Gyld.	Db. Pistoletter	Prinsegylde	Henrik Nobel	Enk. Pistoletter	Kroner	Salt Læster
1571-73 mangler																				
1574.....	5862	8	35 1/2	11	714	55	536	62 495 1/2												
1575.....	4309		2 1/2	10	2		280	46 894 1/2	1	2	1		90							33 1/2 smalle Læster
1576 ¹⁾	4145	1	8	3	92		479	58 419	1	1			58	3	8					do. 126 1/2
1577 ²⁾	5825 1/2	1			175		891	58 136 1/2						9		20				do. 87
1578 ³⁾	6396	13 1/2	29	53	559		1388	81 416	1					11	13	39	6	6	24	do. 225 1/2
1579.....	5074	10	53	13	190 1/2		1070	66 059	1			2		1	16	17		11	57	do. 173
1580.....	4850	41	158 1/2		273		1190	58 047 1/2		1				10		19				do. 184
1581.....	7	115 1/2	38	1	692		1022	77 614		1				185						do. 152 1/2
1582.....	4658	19	152	3	798		830	75 672 1/2	1	1				34			2		30	do. 130
1583.....	6663	10	351		1008		721	72 923 1/2	1	2				51					3	do. 88
1584 ⁴⁾	9991	15	1014 1/2		2157		1133	81 389		3				106					75	do. 169 1/2
																				Store 276
1585.....	4664	4	361 1/2		807		766	71 253 1/2						17						454 1/2
1586.....	6434	39	427		1748		414	91 780 1/2		24				93					12	165 1/2
1/1-1/5 1587.	1299	24	398 1/2		1484		59	16 014	1					36					18	13 smalle
1/5 1587-1/5 1588.....	8128	391 1/2	2049		4362		1056	96 955	1	1				81					63	110 1/2 do.

Noter findes nederst Side 423

Hellerup Kirke, Svendborg Amt. (16), formentlig nedlagt i Frederik II.s Tid:

Elbingen	1536.....	1	Stk. III Grosch.
Johan Georg af Sachsen	1538.....	1	— 1 Dlr.
Schaffhausen	1550, 51.....	2	— —
Mansfeldt (4 Stk.):			
a. Albert Philip og Johan Georg	1543...	1	— —
b. Gebhardt Albert Philip Johan Georg	1544	1	— —
c. Gebhardt og Hans	1555...	1	— —
d. Volrat Joan og Carl	u. A...	1	— —
Werda. Carl V. Donauswörth	1544...	1	— —
Ferdinand I. romersk Konge, 1544, 1553, u. A. (2)		4	— —
Stolberg (3 Stk.):			
a. Ludwig	1546.....	1	— —
b. Wolfgang, Ludvig Henrik, Albert Georg og Christian	1550.....	1	— —
c. Ludvig Henrik	1557.....	1	— —
Lübeck 1549 (2), 1559 (3), 1577, 78, 79.....		8	— —
—	1559.....	1	— $\frac{1}{2}$ Dlr.
Hamburg	1553.....	1	— 1 Dlr.
Campe, Zwolle, Deventer	1555—65.....	2	— —
Salzburg. Ærkeb. Michael	1555.....	1	— —
August af Sachsen	1556, 59, 62, 63, 81..	5	— —
Lüttich:			
a. Georg af Østrig Bisp	1556.....	1	— —
b. Gerard Groisbech Bisp	1573.....	1	— —
Duytz	1556.....	1	— —
Zürich	1559.....	1	— —
Brederode	1563.....	1	— —
Battenburg	1564, u. A.	2	— —

Noter til Tabellen Side 422:

¹⁾ Guldmønten leveret Kongen.

²⁾ De fleste Guldmønter leveret Kongen.

³⁾ Det samme gælder de følgende Aar, dog at der ogsaa fra Tid til anden er indbetalt Beløb fra Kongens eget Kammer (til Kronborg).

⁴⁾ Voks 1 Skippund $7\frac{1}{2}$ Lispund

Bremen, Georg Ærkebisp	1565.....	1 Stk.	Dlr.
Philip II. af Spanien	1567—68.....	8 —	—
Staden Thann	1543.....	1 —	—
Christopher, Greve af Manderscheid, Abbed af Stablo	1570.....	1 —	—
Nijmwegen, Carl V.	u. A.....	3 —	—
Halberstadt	1540.....	1 —	—

56 Stk.

Spansk Piaster, Stuck van Achten. Slaet i Mexiko under Philip II.

Heibøl. Ribe Amt. (18), fundet ved Nymindegab:

1 Daler fra Churfyrst Johan Frederik af Sachsen og Hertug Henrik den Fromme. 1540.

Gylling By. Aarhus Amt 1843. (21):

Ærkehertug Leopold af Østrig	1524.....	1 Stk.	1 Dlr.
Sigismund III.	1528.....	1 —	—
Dortmund	1534.....	1 —	—
Frid. Wilh. Brandenburg	1552.....	1 —	—
Zeeland	1555.....	1 —	—

Kistrupgaard. Hjørring Amt. (26):

Ferd. I. af Østrig	1555.....	1 Stk.	1 Dlr.
Anhalt	1625.....	1 —	—
Ærkehertug Ferd. af Østrig	u. A.....	1 —	—

Nørby. Vejle Amt. (29):

2 Kroner fra Christian IV. og 12 fremmede Dalere, som dog alle er yngre end 1618, 7 hollandske og 5 tyske.

Ærkehertug Ferdinand Daler u. A. fra Tyrol

Skiellerup By. Skanderborg Amt. (30):

Mansfeld, Joh. Georg m. fl.	1577.....	1 Stk. 1 Dlr.
Hamburg	1584.....	1 — —
Braunschweig Lüneburg	1611.....	1 — —
Holland	1620.....	5 — —
Ferd. II. af Østrig	1621.....	1 — —
Regensburg	1628.....	1 — —
Philip IV. af Spanien	1633.....	1 — —
Lübeck	1636.....	1 — —
Chr. Fr. af Mansfeld	1648.....	1 — —
Campen		1 — —
Ferd. Ærkehertug af Østrig		1 — —

Voldtofte. Frederiksgave Gods, Fyen. (37):

1 Klappmützenthaler fra Sachsen (3 Brødre). 1 Joachimsthaler fra Grev Schlick. 1526. Jfr. iøvrigt ovenfor Fortegnelsen over Guldgylden.

En Kirkegaard ved Hjørring. (35):

Frederik II.	1561, 62, 63	7 Stk. 2 β
	1563.....	2 — 1 β
Hamburg	1553.....	3 — 1 β
Rostock		1 —
Lübeck		1 —

Vesterport. Kbhvn. 1844. (43):

Christian III. 1 M. 1535.

Kullerup Kirke ved Svendborg, 1845. (49):

Løst opstablede i en lille Hulning i Gavlmuren fandtes 50 gamle Sølvdalere.

Christian IV. Glückstadt Daler 1625. Daler 1646.

Holsten Justus Herman af Schaumburg 1622.

De øvrige Dalere var østrigske, sachsiske og især hollandske og brunsvigske med Vildmanden. Den ældste Daler var fra Ungarn 1556, den yngste fra Geldern 1649.

Gravholm. Viborg Stift. (50):

Christian II.		1 Stk. Klipping
Christian III.	1535. Aarhus	2 — 4 β
	— Roskilde	4 — —
	1536. Aarhus	1 — —
	— Kbhvn.	5 — —
	— Ribe	7 — —
	1536.....	2 — 1 β

jfr. Fortegnelsen tidligere vedrørende Gylden.

Hellevad Kirkegaard. (53):

Christian IV.	1608—44.....	46 Stk. Smaamønt
Holsten	1623—52.....	11 — —
Bremen	1641.....	2 — —
Sachsen	1608.....	1 — 1 Dlr.
Zeland		1 — —
Tyskland		3 — Smaamønt

Aaes Mark, Søvind ved Horsens. 1847. (64—65):

Danske Mønter:

1. Christian III.	2 og 1 β.....	6 Stk. Smaamønt
2. Frederik II.	2 og 1 β.....	76 — —
3. Christian IV.		204 — —
4. Slesvig-Holsten:		
Kgl. Linie	1545—71.....	23 — —
Hertug. Linie	1593—1623.....	59 — —
5. Mecklenburg	1503 (—1636)	65 — —
6. Ratzeburg	1554—92.....	1 — —
7. Stædemønter:		
Halberstadt		1 — —
Hamburg		85 — —
Lübeck	1537—1605.....	49 — —
Lüneburg		27 — —

Rostock		158	Stk.	Smaaamønt
Stralsund		56	—	—
Wismar	1537—98.....	43	—	—

Fundet, der bestaar af Skillingsmønt samt Wittenpfennige, antages nedlagt 1627 eller 1629 i Anledning af Wallensteins Indfald. Mere end Halvdelen er præget af fremmede Møntherrer.

Viborg. (66):

Ærkehertug Ferd. af Østrig (1564—95) 1 Stk. 1 Dlr.

Freltofte Mark. Fyen. (70):

Christian IV.	1618.....	3	Stk.	1	Kroner
	1619.....	1	—	—	—
	1620.....	7	—	—	—
	1621.....	4	—	—	—
	1624 (mindre).....	2	—	—	—
	1625 (mindre).....	1	—	—	—
	1637 Norge	1	—	1	Dlr.

Nederlandene:

Geldern	1587.....	1	Stk.	$\frac{1}{2}$	Dlr.
—	1650—55.....	3	—	1	Dlr.
Utrecht	1592.....	1	—	—	—
—	1620.....	1	—	—	—
Westfriesland	1620—55.....	4	—	—	—
Holland	1623.....	1	—	—	—
Tyskland:					
Rud. II.	1582, 1603, 1608 ...	3	Stk.	1	Dlr.

Ærkehertug Ferdinands Kärnthen Daler 1612

Ferd. II.	1620, 29.....	2 Stk. 1 Dlr.
Ærkehertug Ferdinand	1617, u. A.....	3 — —
— Leopold	1620.....	2 — —
Maximilian. Ordensmester	1615—16.....	2 — —

Daler fra Maximilian, den tyske Ordens Stormester 1618

Sachsen. Joh. Georg	1617.....	1 Stk. 1 Dlr.
	1621.....	1 — $\frac{1}{2}$ —
— -Lauenb. August	1624.....	1 — 1 —
Br. Lüneburg Fr. Ulrich	1618.....	1 — —
Ratzeburg. August	1635.....	1 — —
Brandenburg	1620—40.....	2 — —
Salzburg	1619—21.....	2 — —
Dortmund	1632.....	1 — —
Nürnberg	1627.....	1 — —
Thorn	1639.....	1 — —

Fjaltring. Ringkb. Amt. 1849. (77):

Jacob VI. af Skotland. *Guldmønt.*

Asserup (Assentorp). (81 a). Se foran under Fortegnelsen over Guldgylden.

Oddermose. Møen. (81 b):

Danske Kroner og Smaamønt 1619—71. Holstenske Rytterpenge og Neldeblade. 40 Stk.

Rø Sogn Bornholm. (83):

Af en Fattigblok ved Røkilde var Indholdet spredt. Kun et Par

Mønter fra Stralsund 1538 og nogle danske β fra Frederik II. — Christian V. samt en Hærmestermønt fra Reval var til Rest.

Lindom Kirke. 1850. (88):

Leopold	1620.....	1 Stk. 1 Dlr.
Chr. af Br.-Lüneburg		1 — —
Adolf Fr. af Mecklenburg	1634.....	1 — —
Albert og Elisabeth af Østrig.....		1 — Albertsdlr.

Sølvdukat, Dukaton 1618 32,64 gr., 30,46 gr. f. S. til midlertidig Afløsning af Gulddukaten og af Albertsdaleren med 24,65 gr. f. S.

Hildesheim	1624.....	1 Stk. $\frac{1}{2}$ Dlr.
------------	-----------	---------------------------

Ennerup (Endrup?) *Kirkegaard.* Haderslev A. (89):

Rudolf II.	1603.....	1 Stk. 1 Dlr.
------------	-----------	---------------

Holmsland. Ringkøbing Amt. (90):

Bechheim. Carl V.s Tid		1 Stk. 1 Dlr.
------------------------	-------	---------------

Holland. Philip II. 1567		1 — —
--------------------------	-------	-------

Store Lime Mark. 1851. (95):

Cøln	1643.....	1 Stk. 1 Dlr.
------	-----------	---------------

Smedegade. Middelfart. (100). Se foran under Gyldenfortegnelsen.

Haastrup, Smidstrup S. (101):

Chr. IV. fra 1606, Fr. III. og Sl. Holst. til 1657	546 Stk. Smaamønt
--	-------------------

Tyskland. Beg. af 1600-Tallet (= 4 Dlr.)	7 — Sp.mønt
--	-------------

Sverige 1646	1 — $\frac{1}{2}$ Sp.
--------------	-----------------------

Nederlandene. Beg. af 1600-Tallet.....	6 — Dlr.mønt
--	--------------

København. (102):

Geldern. Holl. 1631.	1 Stk. Dukat
----------------------	--------------

<i>Thyregod Kirkegaard.</i> (104):		
Br. Lüneburg.	1627.	1 Dlr.
<i>Frederikssund.</i> 1851. (107):		
Mainz	1652.....	1 Stk. Dukat
<i>Skudstrup.</i> Frøs Herred. (108):		
Tyskland	før 1600.....	1 Stk. 1 Dlr.
—	Beg. af 1600-Tallet	21 — —
Holland	1634.....	1 — —
<i>Mørkøv Kirkegaard.</i> 1852. (113—14):		
Dansk	1524.....	1 Stk. 6 Penning
Holstenske	1524—97.....	5 — Smaamønt
Nordtyske	—	11 — —
<i>Jerlev.</i> Vejle Amt. (115):		
Christian IV.	1619—24.....	4 Kroner
<i>Horns Herred.</i> (117):		
Interregnet	1448.....	1 Stk. Hvid
Frederik I.		1 — 6 Penning
Frederik II.	1563.....	1 — 8 β
—	—	2 — 1 β
Christian IV.	1604—30.....	285 Stk. Smaamønt
Hertug Joh. Adolf	1595—1600.....	3 — —
Holsten	1621—23.....	25 — —
Tyskland. Fyrstemønter		3 — —
— Stædemønter		9 — —
<i>Handest.</i> Glenstrup Sogn. (118):		
Br. Lüneburg	1637.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Maltbek.</i> (119):		
Christian IV.	1624.....	1 Stk. Db.Krone
Mansfeld	1559.....	1 — 1 Dlr.
Zeland	1624.....	1 — —
Br. Lüneburg	1649.....	1 — —
<i>Overgaard</i> Hovedgaard. 1853. (124):		
Østrig. Kejserlige Rudolf II.	1588, 1592, 1603, 1605.....	8 Stk. 1 Dlr.
Ærkehertug Ferdinand		1 — —
August af Sachsen	1578, 1581, 1582..	3 — —
Christian af Sachsen	1587.....	2 — —

Fr. Wilh. og Johan af Sachsen	1591.....	1 Stk. 1 Dlr.
Julius af Br.-Lüneburg	1584 (m. Lysestg.)	1 — —
Henrik Julius	— 1604.....	1 — —
Fr. Ulrich	— 1618.....	1 — —

Henrik Julius af Braunschweig-Lüneburg Daler 1610

Friesland	1588, 1596, 1620, 1621, 1622, 1623..	9 Stk. 1 Dlr.
Geldern	1596, 1618.....	4 — —
Holland	1591.....	1 — —

Hollandsk Løvedaler 1576

Over Yssel	1620.....	3 Stk. 1 Dlr.
Utrecht	1621—22.....	2 — —
Zeland	1619.....	1 — —
Campen	1597—98.....	3 — —
Deventer Campen og Zwolle	1580, 88.....	2 — —

Hamburg	1584, 88, 1611 . . .	3 Stk. 1 Dlr.
Lübeck	1610	1 — —
Philip II. af Spanien	1592 for Geldern .	1 — —
		48 Stk. 1 Dlr.

Kreutzthaler fra Geldern 1591

»Da 1623 er det sidste Aar, kan man med Grund antage, at Greven af Schlicks Indfald i Jylland efter Wallensteins Ordre i Aaret 1627 har givet Anledning til, at de er blevne nedgravne. De Kejslerlige Tropper kom i dette Aar op i Vendsyssel og beleiredede Hals Skandse.«

Bornholm. 1853. (127):

Christian IV. 1644 2 Stk. *M*

Roskilde. Nytorv. 1854. (129):

En Taske af Læder med en Mængde Smaamønt og et Lerkar, fyldt med Dalere og store Mønter:

A. Danmark.

Christian I.	Malmø	1 Stk. Korshvid
Hans	—	1 — —
Christian II.	— , u. A.	4 — Skillinger
Frederik I.	Kbhvn., Ribe.	50 — Pfennige
Christian III.	1535	4 — 4 β
—	1536	22 — 2 β
—	—	14 — 1 β
—	1557—59	22 — 2 β
—	1542—57	40 — 1 β
—	Bracteater med C.	5 — Bract.
—	Holstenske 45, 46, 47, 50 . . .	6 —

Frederik II.	1572.....	2 Stk. Dalere
—	Marker af 1560—63. Alle <i>runde</i> , meget faa af 1562, ingen af 1559..	651 — <i>M</i>
—		44 — 8 β
—	1559—63.....	480 — 2 β
—	1563.....	400 — 1 β
—	(ganske nye) 1582, 83.....	58 — 2 β
—	(— —) — , —.....	73 — 1 β
—	(— —) — , —.....	19 — Hvide
—	1564 og 65. Klippinge	3 — 2 β
	De eneste Klippingmønter i hele Fundet.	
—	Holstenske, 28 store, 31 smaa (66, 71).....	59 —

B. *Sverige.*

Christian I. Stockholm		1 Stk.
Sten Sture —		1 —
Gustav Vasa		1 — $\frac{1}{2}$ Ørtug
Johan III. 1573.....		1 — Daler

C. *Belgien.*

Horn Philip		1 Stk. Daler
Bechheim —		1 — —
Lüttich Bisp 1568—71		4 — —
Stablo Abbeder 1569—70		2 — —
Thorn 1563, 69		6 $\frac{1}{2}$ — —

D. *Bøhmen.*

Schlich. Greve		1 Stk. Daler
Breslau Stad. 1545.....		$\frac{1}{2}$ — —

E. *Frankrig.*

Cambray:		
Bisp Maximilian 1568.....		1 Stk. Daler
Ludvig af Berlamont 1572.....		1 — —
Murback:		
Bisp Johan Rudolf 1554.....		1 — —

F. Holland.

Battenburg Wilhelm	3 Stk. Dalere
Brederode	1 — —
Campen Deventer Zwoll	7½ — —
Nijmwegen Carl V.	2½ — —

G. Polen.

Alexander		1 Stk. Groschen
Sigismund I.	1539, 40.....	2 — 3 Grosch.
Stephan	1582.....	1 — 1 β

H. Preussen og Lifland.

Albert af Brandenburg	1535, 46.....	2 Stk. 3 Grosch.
Reval		1 — 1 β

I. Schweiz.

Luzern		1 Stk. Daler
Schaffhausen	1550.....	1 — —
Unterwalden		1 — —
Zürich	1559.....	1 — —

K. Spanien.

Philip II. Nederlandene	1567—70.....	37½ Stk. Daler
-------------------------	--------------	----------------

L. Tyskland.

1. Østrig. Ferd. I.	1551, 52, 54, u. A.	9 Stk. Dalere
2. Brandenburg. Georg og Albert.	1539, 44...	3 — —

Hohnstein Daler 1566

Greverne af Hohnstein var de første, der slog Andreasdalere
eller Gylden 1535

3. Br.-Lüneburg:			
Erik	1588.....	1	Stk. Dalere
Henrik	1565, 67, 68.....	5½	— —
Julius	1569.....	1½	— —
Johan	1572.....	1	— 1/24 Dlr.
4. Hohnstein. Volmar Wölg.	1568.....	1	— —
5. Jülich, Cleve og Berg. Wilh.		9½	— —
6. Lichtenberg. Georg	1543, 47, 48.....	3	— —
7. Mansfeld:			
Holger, Gebhardt, Albert og Philip.	1531..	3	— —
Albert, Philip og Johan Georg.	1542, 43...	3	— —
Gebhardt, Hans Georg, Peter og Christoffer			
	1549—51.....	2	— —
Hans Georg, Peter, Ernst og Christoffer			
	1559—60.....	3	— —
Volrath, Johan og Carl	1563—64.....	2	— —
Johan Georg, Johan Albert.	1574.....	1	— —
8. Mecklenburg. Hertuger	1543—68.....	8	— —
—		13	— 2 β
—		264	— 1 β
9. Østfriesland. Ezardus		12	— Dalere
10. Pfalz. Churfyrst Frederik.	1547.....	1	— —
11. Sachsen. 1538 til 1573 og u. A.		27¾	— —
12. Schwartzburg		2	— —
13. Stolberg	1546—72.....	5	— —
14. Øttingen	1544—46.....	3	— —
15. Cöln:			
Adolph	1549.....	1	— —
Johan Gebh.	1558.....	2	— —
Solmtin	1568—70.....	4	— —
16. Halberstadt. Albert	1539.....	1	— —
17. Münster. Frantz	1541.....	1	— —
18. Regensburg. Pancratius	1546.....	1	— —
19. Salzburg. Johan Jacob	1566.....	1	— —
Stæder:			
20. Aachen	1571.....	3	— —
21. Braunschweig	1567—68.....	2	— —

22. Cöln	1549—71.....	13½ Stk. Dalere
23. Eimbeck	1573.....	1 — —
24. Erfurth	1548.....	1 — —
25. Frankfurth	u. A.....	1 — —
26. Hamburg	1553.....	2 — —
	Mindre Mønter..	192 —

Hamburger Daler 1553

27. Hameln	1556.....	3 Stk. Dalere
28. Hervord	1552.....	1 — —
29. Kaufbeuren	1547.....	2 — —
30. Kempten	1541—49.....	2½ — —
31. Lübeck	1549—73.....	18½ — —
	Mindre Mønter..	239 —
32. Lüneburg	1568—72.....	2 — —
	Mindre Mønter..	65 —
33. Neuss	1556—70.....	5½ — —
34. Rostock	Mindre Mønter..	634 —
35. Stralsund	— — ..	300 —
36. Ulm	1546—47.....	2 — —
37. Werda (Donauwörth)	1545.....	1 — —
38. Wismar	1552.....	1 — —
	Mindre Mønter..	217 —

ca. 4142²¹/₂ Stk.

Helsingørs Torv. 1854. (132):

Christian IV. 1625..... 1 tyk Krone

Christian IV.	1615, 17.....	4 Stk. <i>M</i>
	1595—1631.....	190 — Smaamønt
Hertug Hans af Sønderborg	1621.....	2 — 2 β
<i>Bønnerup. Randers Amt. (133):</i>		
Frederik III.	1659.....	1 Stk. 1 Krone
	1618—53.....	3 — $\frac{1}{2}$ Kroner
	1644.....	1 — <i>M</i>
Burgund	1634.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Hertug Fr. af Holsten		4 β og 2 β Rytter- penge
<i>Hestlund. Bording Sogn. 1854. (135, 149):</i>		
Christian IV.	1618—21.....	15 Stk. Kroner
Danmark	1627—28.....	2 — 1 Dlr.
Norge	1629—40.....	8 — —
Hertug Fr. III.	1622, 26.....	4 — —
Ernst af Schouenburg	1615.....	1 — —
Justus Herman af Schouenb.	1622.....	1 — —
Anth. Günther af Oldenb.	u. A.....	1 — —
Bøhmen. Joacihmstaler fra	Grev Schlick.....	1 — —
Greverne af Erbach	1624 (149).....	1 — —
De frie Nederlande	1587.....	2 — —
— —	1606—40.....	8 — —
Spanske —	1567—84.....	2 — —
Cosmus II. Pisa	1620.....	1 — —
Ladislaus IV. Thorn	1637.....	1 — —
Zürich	1622.....	1 — —

Florentinsk Daler

Florentinsk Daler

Max II. Ungarn	1574.....	1	Stk. Dalere
Rud. II. —	1597.....	1	— —
— Mähren	1603.....	1	— —
— Tyrol	1603.....	1	— —
Ferd. II. Böhmen	1624, 26.....	3	— —
— Steyermark	1620.....	1	— —
Leopold. Tyrol	1632.....	1	— —
Bayern. Max.	1624—25.....	4	— —
Br. Lüneburg. Hert. Julius	1578.....	1	— —
—	1601—1643.....	37	— —
Hessen. Moritz	1624.....	1	— —
Mansfeld. Peter m. fl.	1593.....	2	— —
Pfalz Joh. Reinhardt	1623.....	1	— —
Rentz. Henrik m. fl.	1624.....	1	— —

Sachsen. August Daler 1569

Sachsen:

August	1563—86.....	6 Stk.	Dalere
Chr. I.	1586, 89.....	2 —	—
Chr. m. fl.	1592, 95, 98.....	3 —	—
Chr. II.	1603, 05.....	3 —	—
Joh. Georg	1619, 20, 24, 32...	4 —	—
—	1622.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Fr. Wilh. og Johan	1590.....	1 —	1 Dlr.
Joh. Casimir og Joh. Ernst	1591.....	1 —	—
Joh. Phil. m. fl.....	1625.....	1 —	—
Stolberg. Wolf. Georg	1624.....	1 —	—
Geistlige Fyrster:			
Münster. Ferd. af Bayern	1634.....	1 —	—
Lüttich. Gerhard	1569.....	1 —	—
Salzburg. Wolf. Theodor	u. A.....	1 —	—
Paris	1621.....	1 —	—

Stæder:

Augsburg	1625.....	1 —	—
Braunschweig	1628.....	1 —	—
Frankfurt	1621.....	1 —	—
Goslar	1622.....	1 —	—
Hamburg	1606—37.....	11 —	—
Herfordt	1617.....	1 —	—
Lübeck	1592—97.....	3 —	—
—	1605—28.....	4 —	—
Lüneburg	1622.....	1 —	—
Magdeburg	1628—29.....	2 —	—
Nürnberg	1623—30.....	5 —	—
Rostock	1637.....	1 —	—
Stralsund	1638.....	1 —	—
Wismar	1607.....	1 —	—

 166 Stk.

»Da den yngste af dem alle er præget 1643, nemlig en Specie fra Hertug Frederik af Br. Lüneburg, er det at formode, at Thorstensons Indfald i Jylland har givet Anledning til, at disse Mynter er blevne nedlagte.«

Hastrup Hovedgaard. Tyregod Sogn. 1854. (136):

Af et Fund paa 56 Dalere fandtes fra før Aarhundredskiftet:

Br.-Lüneburg. Julius	1579.....	1 Stk. 1 Dlr.
Leuchtenberg. Georg	1547.....	1 — —
Sachsen. Christian	1589.....	1 — —
— Joh. Georg Aug.	1593.....	1 — —
Hamburg	1590.....	1 — —
Lüneburg	1589, 95.....	2 — —

Efter Aarhundredskiftet:

Chr. IV. 1610, 1627, Norge 1628(2).....	4 Stk. 1 Dlr.
Holland Westfriesland 1625; Holl. 1623, Over- ijsel 1620, Utrecht 1610, 22, Zwoll. 1600....	8 — —

Daler 1616, slaet af den berygtede Møntforringer Carl af Lichtenstein, der hidførte Møntsammenbruddet i Østrig 1623¹⁾

Østrigsk Kipperdaler 1624 før Møntsammenbruddet

¹⁾ J. Wilcke Chr. IV.s Møntpolitik p. 29-31 Daler Mark og Kroner p. 32-35.

Østrigsk ret Daler 1624 efter den store Møntkalada

Tysk kejserlige	1603—25.....	5 Stk.	1 Dlr.
Ærkehertug af Østrig Ferd. u. A. Leopold 1620		7 —	—
Stormester Max	1615, 19.....	2 —	—
Bayern. Max 1625	1625.....	1 —	—
Br. Lüneb. Fr. Ulrik	1614—35.....	9 —	—
— August	1635.....	1 —	—
Wilh. v. Harburg 1623, Chr. v. Menden 1620..		2 —	—
Hessen. Wilh.	1637.....	1 —	—
Sachsen. Joh. Georg	1623.....	1 —	—
Salzburg. Wolfg. Th. u. A. Paris 1625.....		2 —	—
Basel	1640.....	1 —	—
Hamburg	1610—21.....	3 —	—
Magdeburg	1627.....	1 —	—
Nürnberg	1623.....	1 —	—
sidste fra 1640.			

Snodstrup Kirkegaard. 1855. (143):

Christian II.	Malmø	u. A.....	1 Stk.	1 β
Frederik I.:	Malmø	1524.....	2 —	6 Penning
	—	1527.....	1 —	—
	Aalborg		1 —	—
	Kbhvn.	1524.....	2 —	—
	Aalborg og Kbhvn.	u. A...	2 —	—
Christian III.:	Kbhvn.	1536.....	5 —	2 β
	—		1 —	1 β
	—	1544, 49.....	2 —	—
	Kronet C	u. A.....	4 —	Bract.

Frederik II.:	Klipning	1564.....	1 Stk. <i>M</i>
	—	1563.....	1 — 4 <i>β</i>
	—	1564.....	17 — 2 <i>β</i>
	—	1565.....	14 — —
<i>Ledøje. Sjæll. 1855—56. (151):</i>			
Danske		1612—52.....	19 Stk. hele Kr.
			3 — Rigs <i>M</i>
<i>Jellinge Kirkegaard. (152):</i>			
Danske		1605—51.....	191 Stk. Skillemønt
<i>Eistrup Skov v. Kolding. 1856. (154):</i>			
3 hollandske Dalere, den ældste 1587, den yngste 1622.			
16 tyske	— , — —	1567, — —	1633.
<i>Fredericia. (155):</i>			
Christian IV.		1608—47.....	18 Stk. Smaamønt
Frederik III.		1653—57.....	4 — —
Holland		1648 og 52.....	1½ Stk. Daler
Alb. og Elisabeth		1654.....	1 — —
Münsterberg og Oels		1612.....	¼ — —
<i>Röhrkirchen Skov v. Gottorp:</i>			
Ferd. II. af Østrig	u. A.....		1 Stk. Daler
Max. Bayern		1625.....	1 — —
Sachsen		1604.....	1 — —
Nederlandene		1591.....	1 — —
—		1619—24.....	3 — —
Ferd. Gonzaga af Guastalla		1620.....	1 — —
Majnburg			1 — —
Magdeburg			1 — —
<i>Ols Mark ved Randers. 1857. (164):</i>			
Frederik I. Malmø			1 Stk. 4 <i>β</i>
<i>En Mose ved Horsens. (166):</i>			
Kejser Rudolf II.		1589.....	1 <i>ungersk Dukat</i>
<i>Vejle. 1858. (174):</i>			
Henrik Julius af Br.-Lüneb.		1597.....	1 Stk. Daler
<i>Greis Skov ved Greis Aa. Vejle A. 1858—59. (176):</i>			
Lübeck		1627.....	1 Stk. 1 Dlr.
Zeeland		1623—51.....	2 — —
Westfriesland		1620.....	1 — —
Utrecht		1654.....	1 — —

»Disse antages altsaa at være nedlagte ved Svenskernes og Polak-
kernes Indmarch i Jylland 1658—59.«

Ødis Sogn. Haderslev A. (177):

Br.-Lüneburg 1636..... 1 Stk. $\frac{1}{2}$ Dlr.

Marslev Kirkegaard. (186):

Christian III. Slesvig u. A..... 1 Stk. Sechsling

Frederik II.: 1560—63..... 7 — 2 β

1563..... 1 — 1 β

1579..... 1 — Hvid

1582..... 1 — —

Christian IV. 1602..... 3 — —

Joh. Adolf af Holsten: 1596, 97, 99..... 5 — $\frac{1}{16}$ Thlr.

1595—97..... 5 — $\frac{1}{32}$ —

u. A., 1593—95, 97—1600 17 — $\frac{1}{64}$ —

Joh. Albert og Henrik af Mecklenburg 8 — m. Mønt

Hamburg 1553..... 11 —

Lübeck 1557, 59..... 4 —

Lüneburg 1558, 84..... 2 —

Rostock 1598..... 1 —

— u. A..... 15 —

Stralsund 1538..... 9 —

Wismar 1545, 53, 55, 56, 96 5 —

Brarup Kirkegaard. 1859. (188):

Interregnum 1448..... 1 Stk. Hvid

Christian I. Malmø 6 — —

Hans: 1512..... 1 — 1 β

Malmø u. A..... 1 — —

Aalborg 1 — Hvid

Malmø 9 — —

Norge 1 — —

Christian II. Malmø u. A..... 1 — 1 β

Frederik I.: Aalborg 1 — 6 Penning

Malmø 1531..... 1 — 1 β

Christian III.: Aarhus 1535..... 3 — 4 β

Kbhvn. 5 — —

Ribe 1 — —

Roskilde 4 — —

Aarhus 1536..... 1 — 2 β

Christian III.:	Kbhvn. 1536.....	24 Stk. 2 β
—		4 — 1 β
Ribe		1 — —
	u. A.....	2 — Hvid
Mecklenburg		1 — Bracteat
<i>Tykhøj Krat. Vejle A. 1859. (189):</i>		
Frederik II.:	1563.....	2 Stk. 1 $\mathcal{M}$
	1583.....	2 — 8 β
Christian IV.:	1606—46.....	175 — mindre M.
Norge	1632.....	1 Stk. 1 Dlr.
—	1641.....	1 — —
Danm.	1646.....	1 — —
Frederik III.	1641—53.....	26 — Smaamønt
Frederik III. af Gottorp	1623—53.....	78 — —
Joh. Sønderborg	1620—21.....	12 — —
Joh. Fr. Sønderb.-Bremen	Rytterpenge.....	15 — —
	Forslidte.....	7 — —
Christina af Sverige. Bremen	1650.....	2 — —
Skotland. Carl I.	u. A.....	1 — $\frac{1}{2}$ Crown
Alb. og Elisabeth		1 — $\frac{1}{4}$ Dlr.
Ferd. II. af Østrig:	1623, 34.....	2 — —
	1623.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Leopold. Ærkeh. af Østrig	1621.....	1 Stk. 1 Dlr.
Henrik Julius af Br.-Lüneb.	1600.....	1 Stk. $\frac{1}{2}$ Dlr.
Sachsen. Mauritius	1542.....	1 — —

Ferdinand II. Daler 1624

August	1558, 70	2 Stk.	1 Dlr.
Joh. Georg	1620	1 —	—
Joh. Ph. m. fl.	1623	1 —	—
Frankfurt	1623	1 —	—
Friesland	1653	1 —	—
	1623	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Zeeland	1622, 23	2 —	1 Dlr.
<i>Bredsgaard. Ravnstrup S. (190):</i>			
Christian IV. u. A.	Rytterpenge	29 Stk.	
Fr. af Holsten	—	1 —	
<i>Alslev v. Aabenraa. (192):</i>			
Holsten:			
Joh. Adolf af Gottorp	1596—99	14 Stk.	$\frac{1}{16}$ Dlr.
— —	1600—08	33 —	—
Fr. III.	1617—19	3 —	—
Johan af Sønderborg	1618—19	2 —	2 β
		1 —	$\frac{1}{16}$ Dlr.
Joh. Fr. af Bremen	1611—19	10 —	—
Ernst af Schauenborg	1608	20 —	Smaamønt
Lauenburg		1 —	$\frac{1}{16}$ Dlr.
Br.-Lüneburg	efter 1600	18 —	—
Mecklenburg		25 —	2 β
Pommern		5 —	—
Tecklenburg		1 —	—
Cöln. Ærkebisp Ernst		5 —	—
Bremen		3 —	$\frac{1}{16}$ Dlr.
Hamburg	1566	1 —	2 β
	?	21 —	$\frac{1}{16}$ Dlr.
Hammeln		1 —	—
Hildesheim		1 —	—
Lübeck		1 —	—
Lüneburg		4 —	—
Rostock		9 —	—
Stade		6 —	—
Wismar		1 —	2 β
		14 —	$\frac{1}{16}$ Dlr.
200 Stk.			

Grossenaspe ved Neumünster. (199):

Christian IV.	Norge	1641.....	1 Stk.	1 Dlr.
		1645.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Christina	Sverige	1639.....	1 —	1 Dlr.
Nederlandene		1622—54.....	6 —	—
Østrig: Rud. II.		1593.....	3 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
		1603.....	1 —	—
Ferd. II.		1624.....	1 —	1 Dlr.
Ferd. II. Ærkehert.	u. A.....		2 —	—
Leopold. Ærkehert.	1622, 23		2 —	—
Brandenburg. Albert		1550.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Br.-Lüneburg. Henr. Jul.		1607.....	1 —	—
Hohenlohe. Ludv. Eberh.		1623.....	1 —	1 Dlr.
Sachsen. Joh. Georg		1617.....	1 —	—
Stæder:		1592.....	1 —	—
		1621—41.....	7 —	—

Knoop i Hertugdømmerne. (201):

Friesland	1649.....	1 Stk.	1 Dlr.
-----------	-----------	--------	--------

Bornholm. (205):

Fr. II. og Chr. IV.		3 Stk.	Smaamønt
Holsten	1593, 94, 98	3 —	—
Hamburg	1558, 76.....	4 —	—
Lübeck		1 —	—
Lüneburg	1562.....	1 —	—
Rostock		3 —	—
Mecklenburg	1556.....	2 —	—

Stobbum. Haderslev Amt. (206):

Schwarzburg	1605.....	1 Stk.	1 Dlr.
Mansfeld	1595.....	1 —	—
Westfriesland	1593.....	1 —	—
Zeeland	1620.....	1 —	—

Aarhus Havn. 1860. (211):

Saxen. Joh. Fr. og Georg	1531.....	1 Stk.	1 Dlr.
--------------------------	-----------	--------	--------

St. Peterstræde. Kbhvn. (212):

Zwol	1634.....	1	Dukat
------	-----------	---	-------

Sachsen:

Johan Fr. og Henrik	1539—40.....	4 Stk. 1 Dlr.
Johan og Moritz	1542.....	1 — —
Johan og Philip	1545.....	1 — —
Moritz	1551, 52.....	2 — —

Dalere fra Johan af Sachsen 1565 og Philip af Hessen 1545

Stolberg, Ludvig	1544, 46, 47	3	Stk.	1	Dlr.
Halberstadt. Albert	1538, 39	2	—	—	—
Lüttich. Georg	1548	1	—	—	—
Kempten	1540—49	5	—	—	—
Donauwörth	1543—44	3	—	—	—
Kaufbeuren	1547	1	—	—	—
Lübeck	1549	1	—	—	—
Neuss	1539	1	—	—	—
Regensburg	1548	1	—	—	—
Schaffhausen	1550	1	—	—	—
Solothurn	u. A.	1	—	—	—

Fjaltring Kirkegaard. (221 A):

Antwerpen	1569.....	$\frac{1}{2}$ brab. Dlr.
-----------	-----------	--------------------------

Lindemark ved Stege. 1861—62. (223):

Fr. II.	1563 Klipping...	1 Stk. <i>M</i>
Wismar	1600.....	1 — $\frac{1}{18}$ Thlr.

Helsingør Havn. (225):

Stade og Zwol	1646.....	1 <i>Dukat</i>
---------------	-----------	----------------

Feldballe ved Aarhus. (227):

Fr. I. og Fr. II.		4 Stk. Skillemønt
-------------------	-------	-------------------

Ulker. Sindberg Sogn. (235):

August af Sachsen	1575.....	1 Stk. 1 Dlr.
Johan Georg	1623.....	1 — —
Wilh. af Braunschweig	1623.....	1 — —
Stolberg	1626.....	1 — $\frac{1}{2}$ —
Holland	1629.....	1 — 1 —
Kempen	u. A.....	1 — —
Erfurt	u. A.....	1 — —
Christian IV.		2 — Smaamønt

Tikøb S. (236):

Christian IV.	1604.....	1 Stk. <i>M</i>
---------------	-----------	-----------------

Ørsted. Fyen. (238):

Christian IV.:	1619.....	1 Stk. Db. Krone
	1646.....	1 — 1 Dlr.
	1619—49.....	8 — Smaamønt
Holland	1619—32.....	12 — 1 Dlr.
Utrecht	1598.....	1 — —
Polen. Wlad. III.		1 — —
Tyskland. Ferd. II.	1623, 30.....	2 — —
—	efter 1600.....	8 — —
Campen	1598, 99.....	2 — —
Deventer, Campen, Zwoil	1583.....	11 — —
Hamburg	1632.....	1 — —
Nürnberg	1624.....	1 — —

antages nedlagte 1658.

Toreby. Lolland. (240):

Chr. IV. 1644—46		50 Stk. 2 <i>M</i>
------------------	--	--------------------

Kbhvn. Glaciet og Banegaarden. 1863. (251 og 254):

Stephan Batzkoy, Siebenbürgen 1606 1 Dukat.

Dronning Christina 1645 1 —

Holtum. Vejle Amt. 1864. (261):

I et Fund paa 194 Specier, væsentligst fra 16-Hundredaarstallet, fandtes følgende fra 15-Hundredaarstallet:

Campen 1596 u. A. 2 Stk. 1 Dlr.

Friesland 1598 1 — —

Campen, Deventer, Zwoil 1555, 83 2 — —

Ferd. I. u. A. 1 — —

Rudolf II. af Østrig 1586, 97, 99 3 — —

1580 1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.

Mansfeld Peter, Ernst, Bruno 1596 1 — 1 Dlr.

Østfriesland. Edgard II. 1587 1 — —

Sachsen:

August 1577 1 — —

Fred. Wilhelm 1594 1 — —

Chr., Johan Georg, August 1597, 99 2 — —

Fra Tiden til Karl X. Gustavs Indfald:

Christian IV. Norge 1637, 39, 43 4 Stk. 1 Dlr.

Christina af Sverige 1643 1 — —

Holsten 1612—26 2 — —

Errst af Schaumburg 1 — —

Holland 1609—50 31 — —

Venedig 1 — Ducaton

Polen 1611—42 3 — Dlr.

Spansk Nederland 1619 1 — —

Luzern 1622 1 — —

Tyskland:

Østrig 1602—20 18 — —

— 1620 1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.

— 1620—32 21 — 1 Dlr.

Bayern 1625 1 — —

Brandenburg 1626 1 — —

Br.-Lüneburg 1601—50 41 — —

Erbach 1624 1 — —

Fugger	1621.....	1 Stk.	1 Dlr.
Sachsen	1610—34.....	8 —	—
	1619.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Geistlige	1624—37.....	8 —	1 Dlr.
Stæder:			
Frankfurt	1621—47.....	8 —	—
Hamburg	1619—28.....	8 —	—
Lübeck	1625—31.....	2 —	—
Magdeburg	1630.....	1 —	—
Nürnberg	1623—28.....	8 —	—
Rostock	1632.....	1 —	—
Rotweil	1623.....	1 —	—
Ulm	1620.....	1 —	—
Wismar	1623.....	1 —	—
<i>Bogø.</i> (262):			
Polen Thorn.	1637.....	1 Stk.	1 Dlr.
Rud. II.	u. A.....	1 —	—
Ferd. II.	1623.....	1 —	—
Erkehertug Ferd.	u. A.....	1 —	—
Brunsv.-Lüneburg	1633, 48.....	2 —	—
Stolberg	1625.....	1 —	—
Sachsen	1623, 27, 52.....	3 —	—
<i>Teglstrup</i> v. Helsingør. 1865—66. (263):			
Hans	u. A.....	1 Stk.	Hvid
Frederik I. 6 Penning. Kbhvn. og Malmø.....		5 —	6 Penning
Christian III. Aarhus, Kbhvn., Roskilde 1535..		15 —	4 β
Kbhvn.		9 —	2 β
—		3 —	1 β
<i>Bogø.</i> (266):			
Rudo f II.	1583.....	1 —	1 Dlr.
Leopold	1620.....	1 —	—
August af Sachsen	1559, 71.....	2 —	—
Zeland	1622, 29, 49.....	4 —	—
<i>Thorshavn.</i> (270):			
Belgien	1620.....	1 Stk.	1 Dlr.
<i>Hveisel.</i> (271):			
Erkehertug Ferd.	u. A.....	1 Stk.	1 Dlr.

Bellinge Kirke. 1866—67. (272):

Christian IV.	1604—48.....	165	Stk.	Smaamønt
Frederik III.	1641—55.....	168	—	—
Holsten. Fr. III.	1646—51.....	8	—	—
Geldern	1650.....	1	—	1 Dlr.
Polen. Wladimir IV.	1614.....	1	—	—
Rud. II.	1602—03.....	2	—	—
Ferd. II.	1621—23.....	2	—	—
Maximilian	1615.....	1	—	—
Sachsen Altenburg	1618.....	1	—	—

Glamsbjerg By. Assens A. (275):

Christian IV. Norge	1639.....	1	Stk.	1 Dlr.
Rud. II. Tyrol	1604.....	1	—	—
Westfriesland	1607—21.....	2	—	—
Sachsen. Joh. Glaz	1624.....	1	—	—
Br.-Lüneburg	1625—39.....	2	—	—
Trier. Lothar	1612.....	1	—	—
Hamburg	1637.....	1	—	—
Rostock	1633.....	1	—	—

Daler 1634 fra Braunschweig-Lüneburg. Hertug Friederich Ulrik

Naar her medtages en Del Aarstal for de saxiske og brunsvigske Dalere, skyldes det, at Samlere eventuelt vil finde Vejledning heri til at samle disse smukke tyske Dalere, som i sin Tid udgjorde Hovedbestanden af Mønt-omsætningen i vort Fædreland.

Store Torv. Aarhus. (276):

Frederik II.	1563.....	1 Stk. <i>M</i>
Christian IV.:	1618—24.....	14 Stk. 1 Kroner
	1620.....	1 — $\frac{1}{2}$ Krone
	1644—46.....	48 — 2 <i>M</i>
	1644, 45, 08.....	22 — 1 <i>M</i>
	1612—17.....	22 — —
	1606—09.....	13 — 8 β
	1624—25.....	2 — 12 β
	1628—43.....	14 — 6 β
	1644.....	1 — 3 β
Frederik III.	1641—58.....	27 — mindre Mønt
Holsten. Fr. III.		13 — —
Zeeland	1649.....	1 — 1 Dlr.
Flandern	1654.....	1 — —
Elisabeth og Jacob af England.....	2 — β	
Rud. II.	1599.....	1 — $\frac{1}{4}$ Dlr.
Matthias	1614.....	1 — 1 Dlr.
Braunschweig	1630.....	1 — —
Tyskland	1581.....	1 Stk. Smaamønt
	1646—47.....	3 — —

Greis Skov. 1867: (279)

Zeeland	1620.....	1 Stk. 1 Dlr.
---------	-----------	---------------

Plougslund. Ribe A. (280):

Christian IV.	1616—45.....	58 Stk. Smaamønt
Frederik III.	1641—56.....	36 — —
Holsten: Fr. III.	1624—53.....	7 — —
Joh. af Sønderborg		5 — —
Fr. af Bremen		1 — —
Polen	1650.....	1 — 1 Dlr.

Fønskov. Wedelsborg Birk. (282):

Holland	1620—50.....	4 Stk. 1 Dlr.
---------	--------------	---------------

Oxlund. Malt H. (285):

Christian IV.		6 Stk. 1 Kroner
— Norge	1618(?)—1640...	3 — 1 Dlr.
Frederik III.	1649—51.....	1 $\frac{1}{2}$ — Daler

Christina	1644.....	1	Stk.	$\frac{1}{2}$	Dlr.
Holland	1587—1655.....	25	—	1	Dlr.
Polen	1627—49.....	2	—	—	—
Spanien: Philip II.	1557.....	1	—	—	—
Philip IV.	1625.....	1	—	—	—
Alb. og Elisabeth	u. A.....	1	—	—	—
Tyskland:					
Rud. II.	1589—1606.....	10	—	—	—
Math.	1617.....				
Ferd. II.	1621, 24.....				
Erkehertug Ferd.	u. A.....	1	—	—	—
Brandenburg	1590.....	1	—	—	—
Br.-Lüneburg	1602—48.....	18	—	—	—
Julich Berg	1572.....	1	—	—	—
Mansfeld	1573.....	1	—	—	—
Pfalz	1623.....	1	—	—	—
Sachsen	1566—1623.....	9 $\frac{1}{2}$	—	Daler	—
Salzburg Wollf Theodor	u. A.....	1	—	1	Dlr.
Paris	1624.....	1	—	—	—
Cöln	1569.....	1	—	—	—
Erfurt	1637.....	1	—	—	—
Hamburg	1607—29.....	2	—	—	—
Kaufb.	1547.....	1	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.
Lübeck	1639.....	1	—	1	Dlr.
Nürnberg	1623, 25.....	2	—	—	—
Stralsund	1622.....	1	—	—	—
Worms	u. A.....	1	—	—	—
Siebenbürgen	1621.....	1	—	—	—
<i>Hellerup Fyen. (288):</i>					
Christian IV.	1619—24.....	5	Stk.	1	Kroner
Frederik III. Norge	1651 og 55.....	2	—	$\frac{1}{2}$	Kroner
Sachsen	1618.....	1	—	1	Dlr.
Holland	1620—22.....	3	—	—	—
Danzig	1642.....	1	—	—	—
Frankfurt	1639.....	2	—	—	—
Hamburg	1638.....	1	—	—	—

Oxlund. Ribe A. (290):

Norge. Chr. IV. 1640; Fr. III. 1653	3 Stk. 1 Dlr.
	2 — 1 Kroner
Polen 1634	1 — 1 Dlr.
Tyske og Hollandske 1563—1651	22 — —
<i>Venge Kirkegaard. 1868. (291):</i>	
Frederik I.	6 Stk. 6 Penning
	2 — Bracteate
Christian III. Roskilde 1535	7 — 4 β
Kbhvn. 1536	1 — 2 β
Ribe —	1 — 1 β
1558—59	2 — 2 β
1546, 50 og 51	5 — 1 β
u. A.	4 — Bracteate
Frederik II. 1562—63	6 — 2 β
1563	9 — 1 β

Hellerup. Fyen. 1868. (292):

Christian IV. 1618—21	6 Stk. 1 Kroner
Frederik III. 1654	1 — —
— Norge 1650	1 — $\frac{1}{2}$ Kroner
— — —	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Holland. Friesland 1596	1 — 1 Dlr.
1619—55	5 — —
Polen 1637, 49	2 — —
Tyskland. Regensburg 1547	1 — —
1619—38	10 — —

Gaardsplads bag Børsen. Kbhvn. (293):

Christian IV. 1619 (1 $\frac{3}{4}$ Dukat)	<i>Db. Guldkrone</i>
<i>Viuf. 1868—69. (295):</i>	
Østrig. Ferd. II. 1624, u. A.	2 Stk. 1 Dlr.
Rud. II. 1606	1 — —
Br.-Lüneburg. August 1636, 43	2 — —
Chr. 1623	1 — —
Fr. Ulrik 1619	1 — —
Fr. 1642, 45	2 — —
Georg 1640	1 — —
Polen. Sig. III. 1628	1 — —

Erkehertug Ferd.	u. A.....	3 Stk.	1 Dlr.
Sachsen. Johan Georg	1628—29.....	2 —	—
Friesland	1620.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Holland	1612—52.....	10 —	1 Dlr.
Hamburg	1632.....	1 —	—
Rostock	—	1 —	—
Christian IV.	1644—45.....	2 —	16 β
	1644.....	1 —	4 β

Nysted Klostermark. (297):

Falske Mønter fra Fr. III. og Chr. V.....	ca.	816 Stk.
— — Tyskland m. m.....	-	384 —
Ialt...	ca.	1200 Stk.

Villerup Mose. Hjørring Amt. 1868—69. (298):

Af et Fund paa 37 Dalere, hvoraf 1 dansk Glückstadt 1623, 1 holstensk 1622, 7 fra Holland og Resten tyske, var følgende fra 15. Hundredaarstallet:

Rudolf II.	1580.....	1 Stk.	Daler
Joach. Friedr. Brandenburg	1595.....	1 —	—
Henrik Julius. Br.-Lüneburg	1597.....	1 —	—
August. Sachsen	1555, 80.....	2 Stk.	—
Joh. Casimiir, Joh. Ernst	1577.....	1 —	—
Chr. II. m. fl. . . .	1599.....	1 —	—
Friedr. Wilh. Johan	1596, 99.....	3 Stk.	—

Nustrup Kirkegaard. Haderslev Amt. 1869—70. (306):

Christian III.	Roskilde	1535.....	2 Stk.	2 β
	Kbhvn.	1536.....	14 —	1 β
	Aarhus	1536.....	1 —	—
	Ribe	—	1 —	—
	u. A.....	1 —	Bracteat	
Frederik II.	Klippling	1564.....	5 —	2 β
	—	1565.....	2 —	—
Hamburg	u. A.....	1 —	1 β	
1869—70. (308):				
Aachen	1569.....	1 Stk.	$\frac{1}{2}$ Dlr.	

Frederikshavn. 1869—70. (312):

Frederik III.	1658.....	1 Stk.	$\frac{1}{2}$ Dlr.
---------------	-----------	--------	--------------------

Rud. II.	1591.....	1	Stk.	1	Dlr.
Ferd. II.	1625.....	1	—	—	
Ferd. III.	1656.....	1	—	—	
Leopold. Tyrol	1621.....	1	—	—	
Polen. Wladislav IV.	1636.....	1	—	—	
Alb. og Elisabeth	u. A.....	1	—	—	
Nederlandene	1621—59.....	3½	—	Daler	
<i>Egebjerg. Ringkøbing Amt. 1870—71. (319):</i>					
Frederik II.	1559.....	1	Stk.	1	ℳ
	1560.....	6	—	—	
	1561.....	2	—	—	
	1563.....	53	—	—	
	1583.....	1	—	8	β
	1585.....	1	—	—	
	1562.....	3	—	1	β
	1563.....	13	—	—	
	1582.....	1	—	—	
	Utydelige.....	3	—		
Christian IV. Kroner, ℳ og 4 β		61	—		
Holsten Gottorp	1593—1607.....	64	—	1/16	Thlr.
Frederik III.	1623.....	1	—	1	Dlr.
Ernst af Schaumburg	1620.....	1	—	—	
		12	—	1/16	Thlr.
Joh. Friedr. af Bremen		26	—	—	
Holland		24	—	Dalere,	
hvoraf 6 Stk. fra før 1599.					
Burgund	1568, 91, 94.....	3	—	1	Dlr.
Genf	1621.....	1	—	—	
Tyskland. 81 Stk., hvoraf		8	—	—	
fra før 1600, ca. 60 Stk. Smaamønt og Resten					
Dlr. efter 1600.					
<i>Raadhusstræde. Kbhvn. 1870—71. (322):</i>					
Frederik I.	1524.....	1	Stk.	6	Penning
Frederik II.	1563.....	1	—	1	ℳ
	1560.....	1	—	2	β
	1562.....	3	—	—	
	1563.....	6	—	1	β

Holst. Gottorp. Joh. Adolph	1596, 97	3	—	$\frac{1}{16}$ Dlr.
	1596	1	—	$\frac{1}{32}$ Dlr.
	1593—99	11	—	$\frac{1}{64}$ Dlr.
Rudolf II.	1594	1	—	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Johan Alb. af Mecklenburg	1552	7	—	$\frac{1}{2}$ β
Ulrik af Mecklenburg	1603	3	—	—
Hamburg	1553, 96	2	—	$\frac{1}{16}$ Dlr.
Lübeck	1537—92	5	—	Smaamønt
Wismar	1555—95	5	—	—
Stralsund	1538 og utyd.	7	—	—
Rostock	1584, 88 og u. A.	19	—	—
Lüneburg	1544—81	3	—	—
Sigismund I. Polen	1540	1	—	Groschen

Stenderup S. Vejle A. 1870—71. (325—26):

Frederik II.		9	Stk.	Smaamønt
Christian IV. efter 1600		778	—	—
Frederik III. af Gottorp		32	—	—
Joh. af Sønderborg		38	—	—
Joh. Fr. af Bremen		19	—	—
Braunschweig	1604	1	—	Daler
Stædemønter	efter 1600	7	—	Smaamønt
Rusland	— —	1	—	—

Uhre. Hover S. Vejle A. 1871—72. (334, 336):

Christian IV. Glückstadt	1623	2	Stk.	1 Dlr.
	1627	1	—	—
Frederik III.	1650	1	—	—
Frederik III. af Gottorp	1625	1	—	—
Polen	1628—34	5	—	—
Østrig	1603—32	14	—	—
Tyskland	1604—41	20	—	—
Nederlandene	1614—49	12	—	—
Kampen	1596, 97	2	—	—
Zwoll, Deventer og Kampen	1555	1	—	—

Fabjerg S. ved Lemvig. (337):

Chr. IV. Norge	1637—47	2	Stk.	1 Dlr.
Fr. III. af Gottorp	1624	1	—	—

Østrig, Tyrol m. v.	1606—25 og u. A.	21 Stk. 1 Dlr.
Tyskland	1610—45.....	15 — —
Nederlandene	1610—51.....	30 — —
Utrecht	1592.....	1

Løsning Kirkegaard. Horsens. 1871—72. (340):

Fr. II.	1561, 63.....	2 Stk. 2 β
	1563.....	2 — 1 β
Wismar	1555.....	1 — $\frac{1}{2}$ β
Rostock		4 — —

Freltofte. Odense A. 1872—73. (346):

Chr. IV.	Norge	1628, 29, 41.....	3 Stk. 1 Dlr.
Fr. III.	—	1650.....	1 — —
Tyskland		1613—46.....	17 — —
Br.-Lüneb. Henrik Jul.		1598.....	1 — —
Hamburg		1584.....	1 — —
Holland		1611—47.....	9 — —
Savoyen. Carl. Em.		1590.....	1 — —
Guastalla		1620.....	1 — —

Taarup Mark ved Nyborg. 1872—73. (349):

Sachsen. Fr. Wilh. Altenburg og Johan af Weimar	1582.....	1 Stk. 1 Dlr.
---	-----------	---------------

Daler fra Sachsen 1587. Fr. Wilh. af Altenburg, Johan af Weimar

Hatting Sogn. Vejle Amt. 1874—75. (365):

Christian IV.	Norge	1641, 47.....	2 Stk. 1 Dlr.
Holland		1619—51.....	11 — —

Nederlandene	1569.....	1	Stk.	1	Dlr.
Rudolf	1598, 1603.....	2	—	—	
Sachsen Joh. Fr. Wilh.	1596.....	1	—	—	
Cöln. Gerhardt	1583.....	1	—	—	
Tyskland	1603—47.....	20	—	—	
Polen	1630.....	1	—	—	
Schweitz	1622.....	1	—	—	

Nørre Grimmelstrup. Nørre Vedby Sogn. (370):

Christian III.	1546.....	1	Stk.	1	β
Frederik II.	1560 (2), 63 (9).....	11	—	1	$\mathcal{M}$
	1560 (1), 63 (1), 83 (2) 84 (1) ..	5	—	8	β
	1560 (5), 61 (1), 62 (4), 63 (5), 82 (2), 85 (1)....	18	—	2	β
	1562 (2), 63 (8), 83 (1), utyd. (1)	12	—	1	β
Christian IV.	1595.....	1	—	2	β
	—.....	1	—	1	β
Slesvig Holsten:					
Christian III.	1545, 46.....	2	—	$\frac{1}{2}$	β
Frederik II.	u. A.....	1	—	1	β
		1	—	$\frac{1}{2}$	β
Johan Adolf	1594—1600.....	13	—	$\frac{1}{16}$	Thlr.
	1594—97.....	9	—	$\frac{1}{32}$	Thalr.
	1593—1600.....	42	—	$\frac{1}{64}$	Thlr.

Holland. Under Spanien. Philip II.:

Geldern	1568—93.....	9	—	1	Dlr.
Utrecht	1568—69.....	4	—	—	
Zeland	1584.....	1	—	—	
Overyssel	1567—90.....	4	—	—	

Provinserne:

Holland	1587—90.....	3	—	—	
Zeland	1591.....	2	—	—	
Friesland	1591—93.....	4	—	—	
Campen	1596, u. A.....	2	—	—	

Sydligte Nederlande:

Brabant	1567, 91 (Phil. II.)	3	—	—	
Schweitz. Zürich	1556.....	1	—	—	

Østrig. Rudolf II.	1592.....	1 Stk. 1 Dlr.
Brandenburg. Georg Albert	1544.....	2 — —
Stolberg. Ludvig	1546.....	1 — —
Mansfeld. Peter Ernst m. v.	1559.....	1 — —
Sachsen:		
Johan Friedr.	1538.....	1 — $\frac{1}{4}$ Dlr.
Georg	1531.....	1 — 1 Dlr.
August	1560—83.....	6 — —
Brødrene Chr., Johan og Georg		1 — —
Preussen:		
Sigismund af Polen	1532.....	2 — 3 Grosch.
Albert	1544.....	2 — —
Stettin. Bugislau	1519.....	1 — Sechsling
Mecklenburg: Joh. Albert	1555 (1), 1552 ...	12 — —
Ulrik	1556.....	4 — —
Utydelige		2 — —
Magdeburg. Joach. Frid. Bisp	1593.....	1 — 1 Dlr.
Hamburg	1584.....	1 — —
	1553 (7), 1566 ...	8 — Schilling
	u. A. Max I.	1 — $\frac{1}{32}$ Thlr.
	1553.....	1 — $\frac{1}{64}$ Thlr.
Lübeck	1573, 78, 80	3 — 1 Dlr.
	u. A.....	1 — 1 β
	1537.....	4 — $\frac{1}{64}$ Thlr.
Lüneburg	1555.....	1 — 1 β
	1544.....	2 — $\frac{1}{64}$ Thlr.
Rostock. Schill. (6), Sechsl. (40) u. A., $\frac{1}{64}$ Thlr.		
	1574 (1), 1595 (2).....	49 —
Stralsund	1538.....	16 — Sechsling
Wismar. Rud. II.		6 — 1 β
	1538 (4), 1555 (11), 1595 (2),.....	17 —
den yngste Mønt var fra 1600.		
<i>Jetsmark ved Aalborg. (373):</i>		
Fr. II. og Chr. IV.	før 1609.....	13 Stk. Smaamønt
Holsten	- 1601.....	5 — —
Tyskland	1513—1608.....	46 — —
de fleste fra Hansestæder i Nordtyskland.		

<i>Skive. 1875—76. (376):</i>			
Sigismund Bathory	1596.....	1 Stk.	1 Dlr.
<i>Lilleballe. Eltang S. Vejle A. 1875—76. (379):</i>			
Christian IV.	1614—48.....	23 Stk.	mindre Mønt
Frederik III.	1651—53.....	4 —	—
		8 —	1 Dlr.
Tyskland	1612—50.....	9 —	mindre Mønt
Hessen	1589.....	1 —	$\frac{1}{8}$ Dlr.
Sachsen	1564—70.....	3 —	1 Dlr.
Bremen	1583.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Frankrig	1568 Cambrai ...	1 —	—
	1629—32 Metz...	3 —	1 Dlr.
	u. A. Strasburg...	1 —	—
Holland	1618—49.....	8 —	—
	1569.....	1 —	—
Schweitz	1649.....	1 —	—
Italien	1621.....	1 —	—
<i>Brederød. Kregome S. 1875—76. (384, 386, 387):</i>			
Christian IV.	1620—24.....	5 Stk.	mindre Mønt
Frederik III.	1655—58.....	2 —	4 <i>M</i>
	1648—54.....	4 —	2 <i>β</i>
Joh. Adolf af Gottorp	1611.....	1 —	1 Dlr.
Tyrol	1618.....	1 —	—
Einbeck	1625.....	1 —	—
Alb. og Elisabeth	u. A.....	1 —	--
Holland	1620—57.....	4 —	--
<i>Volstrup ved Fusingø. 1876—77. (389):</i>			
Østrig. Rudolf II.	1608.....	2 Stk.	1 Dlr.
Tyrol. Ferdinand (1564—95)	u. A.....	1 —	—
— Rudolf II.	1605, 07, 12	3 —	—
Kärnthen. Carl	1584.....	1 —	--
Elsass. Ferdinand	1564—95, u. A...	1 —	—
Rudolf II.	1603, 13.....	2 —	—

Rudolf II. Daler 1609 fra Böhmen cfr. Sch.-Rechb. 830

Ungarn. Rudolf II. (1576—1612)	1595, 98 ...	2 Stk. 1 Dlr.
Br.-Lüneburg. Philip	1595.....	1 — —
Br.-Wolfenbüttel. Henrik Julius	1608.....	2 — —
Sachsen. Chr. II.	1592, 99, 1604....	3 — —
Aachen	1571.....	1 — —
Nürnberg. Rud. II.	u. A.....	1 — —
Regensburg	1548.....	1 — —
Brabant	1567.....	1 — —
Geldern	1610, 17.....	2 — —
Holland	1600.....	1 — —
Friesland	1598 (2), 1612, 15.	4 — —
Zeland	1590.....	1 — —
Campan. Rud. II.	u. A.....	1 — —
Schaffhausen	1550.....	1 — —

 32 Stk. 1 Dlr.
Haastrup ved Randers. 1877—78. (404):

Christian IV. og Frederik III		45 Stk. mindre Mønt
Fr. III. af Gottorp		2 — —
Ferd. II. af Østrig	1624.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.

V. Vedsted Kirkegaard ved Ribe. (405):

Frederik II.	1563.....	1 Stk. 2 β
Christian IV.	1608—17.....	5 — Smaamønt
Fr. III. af Gottorp	1622.....	1 — $\frac{1}{8}$ Dlr.
Rostock		1 — 1 β

Friesland	1622.....	1 Stk. »Snap- hane«
-----------	-----------	------------------------

Gravlev. Hornum Herred. 1877—78. (408):

Christian IV. Norge	1631.....	1 Stk. 1 Dlr.
—	1626.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Danmark	1628.....	1 — —
Rud. II. af Østrig. Ungarn	1600.....	1 — 1 Dlr.
Sachsen Coburg Gotha. Joh. Casimir og Joh. Ernst	1590.....	1 — —
— Chr. II.	1610, 1603, 07....	2 — —
— Joh. Georg	1621, 23.....	1 — —
Br.-Calenberg	1574.....	1 — —
Br.-Wolfenbüttel	1595, 98, 1604....	3 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Bremen. Ærkeb. Henrik III.	1583.....	1 — —
Minden. Bisp Chr.	1627.....	1 — 1 Dlr.
Lübeck	1568, 73, 1612 ($\frac{1}{2}$)	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
		2 — 1 Dlr.
Rostock	1610.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.

Smidstrup ved Hjørring. (409):

Frederik II.	1563.....	4 Stk. 1 <i>M</i>
Deventer, Campen, Zwoll	1583.....	2 — 1 Dlr.
Br.-Wolfenbüttel	1571.....	1 — —

Helligsø Kirkegaard. (412):

Christian IV.	1615—29.....	7 Stk. Smaamønt
---------------	--------------	-----------------

Sneptrup Præstegaards Skov. 1878—79. (414):

Rud. II.	1590.....	1 Stk. 1 Dlr.
Ferd. Elsass (1564—95)	u. A.....	1 — —
Tyskland	1605—35.....	17 — —
Nederlandene	1619—26.....	7 — —

Vester Kippinge. Falster. 1878—79. (419):

Sachsen. August I.	1561.....	1 Stk. 1 Dlr.
--------------------	-----------	---------------

N. Farup ved Ribe. (420):

Christian IV.	1619—24.....	7 Stk. 1 Kroner
		2 — $\frac{1}{2}$ Kroner

Tyskland	før 1600	1 Stk. 1 Dlr.
	efter 1600 til 1624	4 — —
Schweitz	1622—24	2 — —
Nederlandene	1622—29	3 — —

Horsens. (422):

Et Fund paa 377 Stk., hvoraf mange Dlr. fra før 1600 og efter, er dog nedlagt tidligst under Christian V. 1672.

Hunseby S. Lolland. (424):

Christian IV.	1612	1 <i>Rosenobel</i>
---------------	----------------	--------------------

Andst S. Vejle A. (427):

Rud. II.	1597	1 Stk. 1 Dlr.
Minden	1623	1 — —

Torslev Kirkegaard. Øster Han Herred. (431):

Frederik II.	1561	1 Stk. 1 <i>M</i>
	1563	2 — —
Lüneburg	u. A. 16. Aarh. . .	1 — 1 <i>β</i>

Hjallerup. Dronninglund H. (435):

Christian IV		4 Stk. 8 <i>β</i>
Tyskland	1617—25	3 — 1 Dlr.
Holland		1 — —

Herslev v. Fredericia. 1879—80. (448):

Et Fund paa 85 Dalere, den yngste fra 1655:

Ferdinand I.	1521—64	u. A.	1 Stk. 1 Dlr.
—	Tyrol		5 — —
—	Elsass		2 — —
Rudolf II.	Tyrol	1603, 07	3 — —
—	Elsass	1603, 09	2 — —
—	Ungarn	1595, 97	2 — —
Mansfeld	1580	1 — —	
Zürich	1560	1 — —	
Zeland	1582, 84	2 — —	
Utrecht	1599	1 — —	
Friesland	1598	1 — —	
Christian IV.	1623—35	3 — —	
Erfurt	1632	1 — —	

Tyskland	1603—55.....	35 Stk. 1 Dlr.
Nederlandene		25 — —

Horsens. 1879—80. (449):

Et Fund paa 96 Stk. Dalere, hvoraf den yngste 1657:

Ferd. I.	1521—64	Tyrol u. A.	3 Stk. 1 Dlr.
Rud. II.	1576—1612	— —	1 — —
		Bøhmen 1608; 11.	2 — —
Brandenburg. Albert	1550.....		1 — —
Sachsen. August	1568.....		1 — —
Mansfeld	1596.....		1 — —
Tyskland	1608—51.....		14 — —
Polen	1650.....		1 — —
Frankrig. Murbach u. A. (1601—32) u. A.			1 — —
Schweitz	efter 1600.....		2 — —
Holland	1600—56.....		69 — —

De tvende sidstnævnte Fund er nedlagte under de Svenskes Indfald i Jylland under Carl X. Gustav.

Christiansgade, Kbhvn. 1880—81. (450):

Salzburg	1554.....	1 Stk. 1 Dlr.
Mansfeld	1544.....	1 — —
— ? Albert VII.		1 — —

Eistrup. Aarhus Amt. (451):

76 Dalere, den yngste fra 1653:

Ferd. I. 1521—64.	Tyrol u. A.....	2 Stk. 1 Dlr.
	Elsass —	2 — —
Rud. II.	Tyrol 1605.....	1 — —
	Ungarn 1599.....	1 — —
Sachsen	1593.....	1 — —
Salzburg. Wolfgang Theodorik.....		1 — —
Holland. Philip II.	1557.....	1 — —
Batenburg	1597.....	1 — —
Tyskland	1600—50.....	41 — —
Holland	1619—53.....	24 — —
Polen	1633.....	1 — —

Ogsaa et Fund fra de svenske Indfald.

Boddum Kirke. Hassing Refs H. 1880—81. (455):

Frederik II.	1560—83.....	10	Stk.	Smaamønt
Christian IV.	efter 1603—26...	956	—	—
Frederik III. af Gottorp		18	—	—
Johan af Sønderborg		36	—	—
Johan Fr. af Lübeck og Bremen		29	—	—
Tyskland	før 1600.....	15	—	—
	efter —	3	—	—
Holland. Zwoll. Math. I.		1	—	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Polen	1501—06.....	1	—	$\frac{1}{2}$ Grosch.

Vejle. 1881—82. (461):

Utrecht	1648.....	1	Dukat
---------	-----------	---	-------

Skjærup Skov. Vejle A. (462):

Frederik III.	u. A. Beskr. 890...	1	Dukat
---------------	---------------------	---	-------

Brenderup Kirkegaard. 1882—83. (472):

Christian IV.	efter 1600.....	20	Stk.	Smaamønt
Frederik III.	til 1653.....	33	—	—
Fr. III. af Gottorp		1	—	—

Gammel Fattiggaard, Kolding. (477):

Christian IV.	1620.....	3	Stk.	1 Kroner
Rudolf II.	Ungarn 1603.....	1	—	1 Dlr.
Matthias.	Bøhmen 1614.....	1	—	—
Ferd. II.	— 1625.....	1	—	—
Henrik Julius. Br.-Lüneburg	1604 (2), 1605....	3	—	—
	1597	2	—	—
Fr. Ulrik	— 1618.....	7	—	—
Wolfgang og Philip af Br.-Grubenhagen	1594....	1	—	$\frac{1}{2}$ Dlr.
August af Sachsen	1564.....	1	—	—
Chr. II. m. fl.	— 1599.....	2	—	1 Dlr.
	1604.....	1	—	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Fr. Wilh. og Johan. Sachsen Weimar	1582....	1	—	1 Dlr.
Georg, Albert. Brandb. Anspach	1542.....	1	—	—
Ernst af Hohnstein	1581.....	1	—	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Dorothea Sophie. Abbedisse af Quedlinburg				
	1623.....	1	—	1 —
Cølln	1570.....	1	—	—

Hamburg.	1586, 1590, 1607, 08, 10 (2), 11 (2),		
	20, 21 (2)	11 Stk.	1 Dlr.
— Rudolf II.	u. A.	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Lübeck	1595, 1608, 09	3 —	1 Dlr.
	1609	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Lüneburg	1611	1 —	1 —
Magdeburg	1571	1 —	—
Wismar (Rud. II.)	1627, u. A.	2 —	—
Westfriesland	1593, 99	2 —	—
Overijssel	1620	1 —	—
Zwoll, Deventer, Campen	1555	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Campen	1597	1 —	1 Dlr.
Gerhard af Lüttich	1568	1 —	—
Strassburg	u. A.	1 —	—

Charlottenlund Skov ved Vejgravning. 1883—84. (491):

Christian IV.	1618	1 Db.	Krone
---------------	----------------	-------	-------

Pedersborg. Sorø A. (492):

Frederik II.	1563	1 Stk.	1 β
Christian IV.	1608—19	5 —	Smaamønt
Joh. Adolf af Holsten-Gottorp		2 —	—
Ph. Julius. Pommern		1 —	2 β
Rostock	1585 og u. A.	2 —	$\frac{1}{2}$ β

Ringkøbing. (494):

Mathias II.	1612	1 —	1 Dlr.
-------------	----------------	-----	--------

Mathias II Daler 1612 fra Böhmen.

Henne pr. Varde. 1884—85. (497):

Christian III.	1558.....	1 Stk. 2 β
	1545.....	1 — 1 β
Frederik II.	1560 61, 63	3 — 2 β
	1563.....	1 — 1 β
Lübeck	1559.....	1 — $\frac{1}{2}$ β

Sandvig. (501):

Kampen	1656.....	1 Dukat
--------	-----------	---------

Ringsted Kirkegaard. 1885—86. (513):

Frederik I.	1528.....	1 Stk. 6 Penninge
Christian IV.	1608—21.....	71 — Smaamønt
Tyskland	før 1600.....	51 — —
	1600—18.....	12 — —
England. Edvard II.		1 — Sterling

Aarhus. (517):

Sachsen	1595.....	1 Stk. 1 Dlr.
---------	-----------	---------------

Næsbyhoved-Broby Kirkegaard. (520):

Ferd. II.	1623.....	2 Stk. 1 Dlr.
Justus Herman. Holsten Pinneberg	1624.....	1 — —

Svogerslev v. Roskilde. (526):

Christian IV.	1606—30.....	40 Stk. Smaamønt
Frederik III.	til 1658.....	5 — —
Holsten		12 — —

Viuf Skov. (529):

Ferd. I	1564. u. A.....	2 Stkr. 1 Dlr.
Rudolf II.	1595.....	1 Stk. —
Sigismund Bathori	1595.....	1 — —
Christian IV.	efter 1618.....	41 — mindre Mønt
Frederik III.	til 1653.....	2 — —
— af Gottorp		1 — —
Tyskland	1614—50.....	6 — 1 Dlr.
Holland	1618—49.....	2 — —

Esbønderup. (530):

Christian IV.	1637.....	1 Db. Guldkrone
---------------	-----------	-----------------

Vesterport. Kbhvn. (531):

Sachsen	1636.....	1	Dukat
---------	-----------	---	-------

Rudkøbing. 1886—87. (533):

Christian IV.	1618—42.....	119	Stk. Smaaamønt
Frederik III.	til 1655.....	20	— —
— af Gottorp		40	— —
Johan af Sønderborg		17	— —
— - Lübeck		3	— —
Christina		1	— —
Tyskland. Lübeck	1551.....	1	— $\frac{1}{64}$ Dlr.
— Sachsen		1	— $\frac{1}{4}$ Dlr.
—	1600—51.....	7	— 1 Dlr.
		3	— mindre Mønt
Nederlandene	1612—53.....	14	— 1 Dlr.
		1	— $\frac{1}{2}$ Dlr.

Sundbyøster. Amager. (534):

Holland	1646.....	1	Dukat
---------	-----------	---	-------

Veflinge. (535):

Ferd. I.	1521—56 u. A...	2	— 1 Dlr.
Ernst af Mansfeld m. fl.	1526.....	1	— —
Johan IV. af Sachsen-Lauenburg	1463—1507..	1	— —

Se iøvrigt tidligere Fundfortegnelse p. 000.

Knude-Hveissel Sogn. 1887—88. (546):

Christian IV.	Norge	1648.....	3	Stk. 1 Dlr.
Frederik III.	—	1649—55.....	4	— —
Christina	Pommern	1647.....	1	— —
Nederlandene		1618—46.....	5	— —
Kejser Ferd.		1644.....	1	— —
Sachsen-Altenburg		1614.....	1	— —
August af Sachsen		1569.....	1	— —
Chr. I. - —		1588.....	1	— —
— II. - —		1592.....	1	— —
Johan Georg		1618—51.....	4	— —
Julius. Br.-Wolffenbüttel		1572.....	1	— —
Henrik Julius		1607—12.....	8	— —

Frederik Ulrich	1614—29.....	18 Stk. 1 Dlr.
August	1638—50.....	6 — —
Br.-Lüneburg. Frederik	1636—48	2 — —
Hessen	1637—38.....	2 — —
Stolberg	1624.....	1 — —
Minden	1622.....	1 — —
Salzburg	1600—21.....	2 — —
Polen	1641—49.....	3 — —
Hamburg	1553.....	1 — —
	1610—32.....	6 — —
Tyrol. Ferd.	1564—95, u. A...	4 — —
Leopold	1621.....	3 — —

Odense. 1890—91. (573):

Frederik III.	1649.....	1 — —
— Norge	1656.....	1 — —
Christina. Pommern	1642.....	1 — —
Br.-Lüneburg	1602—57.....	5 — —
Br.-Wolfenbüttel	1583.....	1 — —
—	1600—53.....	19 — —
Mansfeld	1609—53.....	3 — —
Sachsen	1600—30.....	8 — —
—	1555, 78, 88, 99...	4 — —
Ratzeburg	1635.....	1 — —
Minden	1626, 28.....	2 — —
Hildesheim	1625.....	1 — —
Bøhmen	1625.....	1 — —
Ungarn	1632.....	1 — —
Siebenbürgen	1653.....	1 — —

Vinding Kirkegaard. 1891—92. (596):

Chr. IV og Fr. III.	1605—56.....	167 Stk. Smaamønt
Fr. III. Gottorp	1648—53.....	3 — —

Kidderis Mølle. Rind Sogn. Ringkb. Amt. (601):

Før 1600:

Philip II. Utrecht	1567, 68.....	2 Stk. 1 Dlr.
Brabant	1572.....	1 — —
Campan	u. A. Rud. II. ...	1 — —

Friesland	1590.....	1	Stk.	1	Dlr.
Zwolle	1597.....	1	—	—	
Br.-Wolfb. Julius	1572, 78.....	2	—	—	
- Henrik Julius	1598.....	1	—	—	
- -Lüneburg. Philip	1596.....	1	—	—	
Hohnstein. Volmar Wolfg.	1569.....	1	—	—	
Ernst VII.	1592.....	1	—	—	
Stolberg. Ludvig	1547.....	1	—	—	
Mansfeld. Peter m. fl.	1592.....	1	—	—	
Henrik II.	1597.....	1	—	—	

Mansfelddaler 1606?

Sachsen.	Gota. Johan Casimir og Ernst.	1580	1	Stk.	1	Dlr.
	August	1557, 72, 86.....	3	—	—	
	Chr. I.	1587, 89.....	2	—	—	
	Chr. II.	1595, 1599, 1600..	4	—	—	
Østrig.	Ferd.	1551, u. A.....	2	—	—	
	Max II.	1573.....	1	—	—	
	Rudolf II.	1591, 1601.....	2	—	—	
Tyrol.	Ferd.	u. A.....	2	—	—	
Emden.	Ferd. II.		1	—	—	
Lübeck		1587.....	1	—	—	
Regensburg		1548.....	1	—	—	
Elsass.	Rud. II.	u. A.....	1	—	—	

Efter 1600 til 1638:

Christian IV.	1625—35.....	12	--	---	
---------------	--------------	----	----	-----	--

Nederlandene	1615—24.....	19 Stk. 1 Dlr.
Tyskland	1600—38.....	132 — —

Kolding. (603):

Frankfurt a. M.	1623.....	1 Stk. 1 Dlr.
-----------------	-----------	---------------

Sdr. Kollmorten Mose ved Jelling. 1892—93. (613):

Før 1600:

Sverige.	Erik XIV.	1565.....	1 Stk. 1 Dlr.
Utrecht		1598.....	1 — —
Campen.	Rud. II.	1597, u. A.....	2 — —
Br.-Wolffb.	Henrik	1534.....	1 — —
Sachsen.	August	1557, 65, 75.....	3 — —
Tyrol.	Ferd. I.	u. A.....	2 — —
Bøhmen.	Rud. II.	1579, 80, 87, 98...	4 — —

Efter 1600 til ca. 1650:

Christian IV.	1628, 31.....	2 Stk. 1 Dlr.
Gustav Adolph	1632.....	1 — —
Holsten		2 — —
Nederlandene		18 — —
Tyskland		41 — —
Tyske Orden. Max II.	1618.....	1 — —

Tyske Ordens Daler fra Maximilian II. 1615

Polen	1628—50.....	4 Stk. 1 Dlr.
Siebenbürgen	1620.....	1 — —

Kvosted. Randers Amt. (622):

Fr. I. Kbhvn.	1524.....	1 Stk. 6 Penning
---------------	-----------	------------------

Chr. III.	— , Roskilde, Aarhus	1535.....	3	—	4 β
—		1557—58.....	3	—	2 β
—	1545 (2), 1548 (2), 49, 50 (2), 52, 56 (2)		10	—	1 β
Fr. II.	1563		3	—	1 $\mathcal{M}$
	1560 (5), 61 (3), 62 (6), 63 (13)		27	—	2 β
	1562, 63 (33)		34	—	1 β
<i>Glorup.</i> 1892—93. (623):					
Sachsen.	August	1557.....	1	Stk.	1 Dlr.
<i>Bugten ved Hammershus.</i> (625):					
Fr. I.	Landskrone	1524.....	1	Stk.	6 Penning
<i>Egtved Mark.</i> 1893—94. (641):					
Holland		1610.....	1	Stk.	1 Dlr.
<i>Brøndbyvester.</i> (649):					
Elsass		1621.....	1	—	—
<i>Tved Kirke.</i> (650):					
Fr. I.	Malmø 1524, Kbhvn. 1524.....		2	Stk.	6 Penning
<i>Stenalte.</i> Randers Amt. (660):					
Chr. III.		1535.....	1	Stk.	4 β
<i>Vejen.</i> Ribe Amt. 1894—95. (667):					
Utrecht		1650.....	1	Stk.	1 Dlr.
<i>Helgenæs ved Nakskov.</i> (669):					
Chr. IV. og Fr. III. til	1655		22	Stk.	Smaamønt
Johan. Sønderborg			1	—	2 β l.
<i>Horsens.</i> 1895—96. (678):					
Før 1600:					
Zeeland		1592.....	2	Stk.	1 Dlr.
Friesland		1596, 97.....	2	—	—
Campen	Rud. II.	u. A.....	1	—	—
Elsass	Ferd.	u. A.....	2	—	—
Ostfriesland		1584.....	1	—	—
Br.-Wolffb.	Henrik	1566.....	1	—	—
Sachsen	Johan m.fl.	1542.....	1	—	—
	Ch1.	1589.....	1	—	—
	Chr. m.fl.	1599.....	2	—	—

Anspach-Bayreuth. Albert	1549.....	1 Stk. 1 Dlr.
Tyrol Ferd.	u. A.....	9 — —
Steiermark		2 — —
Lüneburg Rud. II.	1588.....	1 — —
Bøhmen —	1582, 86.....	2 — —

Efter 1600 til ca. 1650:

Nederlandene	7 — —
Schweitz	1 — —
Tyskland	53 — —
Polen	4 — —
Ungarn	4 — —
Bøhmen	3 — —

Maibølle. Maribo Amt. (679):

Chateau Renaud	1605—14	
Franz og Louise Margrethe....		1 Guldgylden
Sverige Christina		2 Stk. 1 M
Br.-Wolffb. Henrik Julius	1604.....	1 — 1 Dlr.
Fr. Ulrik	1631.....	1 — —
Philip II. Namur	1592.....	1 — —

Vestkysten m. v. (686):

Chr. III. Aarhus	1535.....	1 Stk. 4 β
—	1550.....	1 — —

Brøndstræde. Helsingør. (694):

Christian IV.	1595.....	1 Stk. 2 β
	1600—48.....	305 Stk. Smaamønt
Frederik III. til	1658.....	296 — —
Holsten-Gottorp	efter 1600.....	9 — —
— -Sønderborg	— —	24 — —
Sverige	— —	22 — —
Nederlandene	— —	7 — 1 Dlr.
		13 — Smaamønt
Elsass	— —	1 — 1 Dlr.
Schweitz	— —	3 — —
Tyskland	— —	3 — —
		1 — Smaamønt

Hammershus. (700):

Gustav Vasa	1540.....	1 Stk. $\frac{1}{2}$ Dlr.
-------------	-----------	---------------------------

Vester Tirsted. Maribo A. (702):

Chr. IV. og Fr. III.	1624—54.....	12 Stk. Smaamønt
----------------------	--------------	------------------

Middelfart. 1896—97. (703):

Frederik II. 1564. Klipping, klippet rund..	1 — 1	<i>M</i>
---	-------	----------

Københavns Bispegaard. (710):

1628 og 1649		2 <i>Danske Guld kroner</i>
--------------	-------	---------------------------------

Ribe. (732):

Friesland	1612.....	1 Stk. 1 Dlr.
-----------	-----------	---------------

Kolding. (737):

Nederlandene	1625.....	1 Stk. 1 Dlr.
--------------	-----------	---------------

Tyskland	1612—40.....	5 — —
----------	--------------	-------

Polen Sigismund III.		1 — —
----------------------	-------	-------

Trørød. (738):

Zwolle	1646.....	1 <i>Guldgylden</i>
--------	-----------	---------------------

Nordby. Samsø. 1898—99. (749):

Christian IV.	1621.....	1 Stk. $\frac{1}{2}$ Krone
---------------	-----------	----------------------------

Tyskland	1600—20.....	3 — 1 Dlr.
----------	--------------	------------

Sdr. Vissing. (750):

Nederlandene	1613.....	1 Stk. 1 Dlr.
--------------	-----------	---------------

Tyskland	1604—39.....	5 — —
----------	--------------	-------

Øster Hornum. (754):

Tyskland. Ca. første Halvdel af 1600-Tallet:..	15 Stk. 1 Dlr.
--	----------------

Nederlandene —		8 — —
----------------	-------	-------

Polen 1628.....	1 — —
-----------------	-------

Søndervissing Præstegaard. (767, 68):

Før 1600:

West Friesland	1598.....	1 Stk. 1 Dlr.
----------------	-----------	---------------

Deventer, Campen, Zwolle	1583.....	1 — —
--------------------------	-----------	-------

Brandenburg. Georg og Albert af Ansbach	1542	1 — —
---	------	-------

Sachsen August	1561, 75, 79, 81...	4 — —
----------------	---------------------	-------

Østrig Max II.	1573.....	1 — —
----------------	-----------	-------

Aachen	1570.....	1 — —
--------	-----------	-------

Cöln	1568, 69.....	2 — —
------	---------------	-------

Efter 1600:

Chr. IV.	Glückstadt	1624.....	1	Stk.	1	Dlr.
Fr. III.	Gottorp	1622, 26.....	2	—	—	
Nederlandene		1614—29.....	10	—	—	
Tyskland:						
	Braunschweig	1600—42.....	32	—	—	
	Brandenburg	1638.....	1	—	—	
	Sachsen	1601—35.....	9	—	—	
	Øvrige Tyskland		24	—	—	
Polen		1627—34.....	2	—	—	

Ialt... 92 Stk. 1 Dlr.

København. Nørrevold. 1899—1900. (783):

Geldern	1656.....	1	Dukat
---------	-----------	---	-------

Vejle. 1900—01. (788): Slesvig-Holsten:

Johan Adolph	1592—1599.....	102	Stk.	$\frac{1}{16}$	Thlr.
	1600—1615.....	158	—	—	
Ernst	1608—1612.....	5	—	—	
Ærkebisp Johan Frederik af Bremen.	1611—14	4	—	—	

Nederlandene:

Zeeland	1591—92.....	2	Stk.	1	Dlr.
Utrecht	1595.....	1	—	—	
Geldern	1595.....	1	—	—	
Friesland	1592—98.....	7	—	—	
Over Yssel	1594.....	1	—	—	
Geldern	1567—92.....	7	—	—	
Nimwegen	u. A.....	1	—	—	
Deventer, Campen, Zwoll	1578.....	1	—	—	
Campen	1596.....	2	—	—	
Zwoll	1594.....	1	—	—	
Brabant. Albert og Elisabeth.....		1	—	—	
Elsass. Ferd. u. A. og Rud. II.	1603.....	5	—	—	
Br.-Lüneburg	1586.....	1	—	—	
- -Wolfenb. Julius	1581.....	1	—	—	
Henrik Julius	1599.....	1	—	—	
	1608.....	1	—	—	
	1601.....	1	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.

Sachsen Lauenburg:

Frantz II.	1609.....	1	Stk.	$\frac{1}{16}$	Dlr.
Mecklenburg-Schwerin	1604—15.....	14	—	—	—
Pommern Wolgast		5	—	—	—
Lüneburg	1588.....	1	—	1	Dlr.
	u. A.....	1	—	$\frac{1}{16}$	Dlr.
Hameln og Hildesheim	efter 1600.....	4	—	—	—
Hamburg	1582, 88, 89.....	3	—	1	Dlr.
—	1596—99 (8), 1600—08	40	—	$\frac{1}{16}$	Dlr.
Lübeck	1599, 1588.....	3	—	1	Dlr.
—	u. A.....	1	—	$\frac{1}{16}$	Dlr.
Wismar, Rostock, Stralsund	1563—1614.....	50	—	—	—
(kun 4 Stk. før 1600)					
Sachsen August	1555, 68, 72, 77...	5	—	1	Dlr.
Regensburg	1546.....	1	—	—	—
Kempten	1544.....	1	—	—	—
Østrig Rud. II.	1588, 94, 95, 1600	4	—	—	—
Tyrol Ferd.	u. A.....	7	—	—	—

Horsens. Graven 18. (811):

Før 1600:

Zeeland	1591.....	1	Stk.	1	Dlr.
Geldern	1592.....	1	—	—	—
Friesland	1596.....	1	—	—	—
Schlesien Rud. II.	u. A.....	1	—	—	—
Lübeck	1587.....	1	—	—	—

Efter 1600:

Gustav Adolf	1632.....	1	Stk.	1	Dlr.
Nederlandene	1602—56.....	54	—	—	—
Tyskland	1600—51.....	37	—	—	—
Polen	1632.....	1	—	—	—

Smstds. (812):

Nederlandene	1601—57.....	34	Stk.	1	Dlr.
		3	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.
Elsass	1603, 25.....	3	—	1	—
Tyskland	1602—47.....	35	—	—	—
Polen	1631—34.....	3	—	—	—

Chr. IV.	Glückstad	1623.....	1	Stk.	1	Dlr.
		1618—25.....	21	—	1	Kroner
Holsten	Fredrik III.	1627.....	1	—	1	Dlr.
Sverige	Gustav Adolf	1632.....	1	—	—	
	Christina	1643.....	1	—	—	
Sachsen	August	1568.....	1	—	—	
	Chr. m. fl.	1600.....	1	—	—	
Campen		1597.....	1	—	—	

Smstds. (813):

Christian IV.		1606—44.....	1252	Stk.	Smaaamønt	
Frederik III.		1650—57.....	18	—	—	
Holsten Fr. III.			23	—	—	
	Joh. Fr. af Bremen	Rytterpenge....	72	—	—	
	Sønderborg Johan	Rytterpenge og Neldeblade....	154	—	—	
Sverige			15	—	—	
Polen			1	—	—	

1535 Stk. Smaaamønt

Smstds. (814):

Christian IV.		1639 Norge.....	1	Stk.	1	Dlr.
		1620, 21.....	5	—	1	Kroner
		1632 Norge.....	1	—	$\frac{1}{4}$	Dlr.
		1614.....	1	—	1	<i>M</i>
Frederik III.		1651 Norge.....	1	—	1	Dlr.
		—.....	1	—	1	Krone
		1652—58.....	7	—	4	<i>M</i>
		1656.....	1	—	2	<i>M</i>
Holsten	Joh. Adolf	1612.....	1	—	1	Dlr.
Nederlandene		1611—56.....	23	—	—	
—	Friesland	1593, 98.....	2	—	—	
—	Campen	1598.....	1	—	—	
Brandenburg	Anspach	1539.....	1	—	—	
Sachsen	August	1559, 72, 78.....	3	—	—	
		1582.....	1	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.
Sachsen-Weimar		1597.....	1	—	—	
Lübeck		1549.....	1	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.

Ulm	1547.....	1 Stk. 1 Dlr.
Mecklenburg Gustrou	1549.....	1 — —
Resten, 47 Stk. tyske Dalere, fra 1600—ca. 1650.		

Daler fra Campen 1655

Daler fra Zeeland 1656

Daler fra Westfriesland 1657

Fornævnte Dalere, der er noget tarveligt udmøntede, men iøvrigt stempelfriske, har øjensynlig tilhørt et Fund, som er nedlagt ved Svenskekrigens Udbrud 1657. Daleren fra Zeeland frembyder tilsyneladende Bevis for, hvorledes Guldsmede og Mønttyve beklippede Dalerne, men da den endog vejer mere end de andre Dalere, nemlig over 29 gr., er den snarere et Bevis paa, hvor uefterrettelig disse Mønter udsloges, saa Mønteren har mattet beklippe den efter Møntningen. Det samme var jo Tilfældet med Christian IV.s Mark og Skilling fra 1604. Muligt er det ogsaa, at denne Daler virkelig er gaaet for vægtig ud i Omsætningen og derfor har fristet en driftig Købmand, som har opdaget Overvægten.

Af det paagældende Fund der mest passende kan anføres her i Forbindelse med de foranomhandlede 4 store Dalerfund m. m., er følgende Stk. kendt:

Campen	1655.....	3 Stk. 1 Dlr.
Zeeland	1654.....	1 — —
— ?	1655.....	1 — —
—	1656.....	1 — —
Geldern	165?	1 — —
—	1652.....	1 — —
—	1650.....	1 — —
West Friesland	1623, 1657	2 — —
Ialt kendte ...		11 Stk. 1 Dlr.

· *Kolding.* 1901—02. (826):

Br.-Wolffb. Henrik og Erik 1524..... 1 Stk. 1 Dlr.

Daler fra West Friesland 1623, slidt af intens Omsætning

Store Magleby. (829):

Fr. I.	Kbhvn.	1524.....	1 Stk. 6 Penning
--------	--------	-----------	------------------

Sdr. Vissing Kirkegaard. (834):

Salzburg	Ærkeb. Michael	1559.....	1 Stk. 1 Dlr.
----------	----------------	-----------	---------------

Charlottenlund. (835):

Frederik III.		1652—58.....	24 Stk. 4 <i>M</i>
Nederlandene		1621—55.....	4 — 1 Dlr.
Sachsen	August	1587.....	1 — —
Tyskland	iøvrigt		2 — —

Roskilde. 1901—02. (836):

Frederik I.	Kbhvn.	1524.....	1 Stk. 6 Penning
-------------	--------	-----------	------------------

Blegind Kirke. Aarhus Amt. (837):

Christian IV.		1637 norsk.....	1 Stk. 1 Dlr.
Nederlandene		1621—50.....	5 Stk. $\frac{1}{2}$ Dlr.
			23 — 1 Dlr.
Lüneburg		1562.....	1 — —
Sachsen	August	1577.....	1 — —
Tyskland	iøvrigt	1605—43.....	11 — —
			1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.

Gammel Køgegaard. 1902—03. (863):

Ostfriesland	Edzard	1598.....	1 <i>Dukat</i>
--------------	--------	-----------	----------------

Tværnøse. Ejning Sogn. Ringkb. Amt. (877):

Frederik II.		1563.....	1 Stk. 1 <i>M</i>
--------------	--	-----------	-------------------

Roskilde. 1903—04. (893):

Frederik II.		1563.....	1 Stk. 1 <i>M</i>
--------------	--	-----------	-------------------

Bodilsker Sogn. (898):

Frederik II.		1562—63.....	3 Stk. 2 β
			1 — 1 β
Christian IV.		1605.....	1 — 2 β
		1595.....	1 — 1 β
Tyskland	ca. 1503—1600..	ca. 20	— Smaamønt
	1600—1609..	- 50	— —

Bagsvær Mark. Kbhvn.s Amt. (915):

Christian III.		1535.....	1 Stk. 8 β
----------------	--	-----------	------------------

Holtum. Vejle A. 1903—04. (920):

Br.-Wolffenbüttel		1624.....	1 Stk. 1 Dlr.
-------------------	--	-----------	---------------

Møldrupgaard. Viborg Amt. 1904—05. (943):

Frederik II.	1560.....	7 Stk. 1 <i>M</i>
	1561.....	3 — —
	1562.....	2 — —
	1563.....	81 — —
Christian IV.	1602—17.....	140 — —
		Ialt... 233 Stk. 1 <i>M</i>

Sørbymagle Kirkegaard. (949):

Christian IV.	1615—27.....	28 Stk. Smaamønt
---------------	--------------	------------------

København. Fioldstræde. (961):

Danzig	1649.....	1 Stk. 1 Dlr.
--------	-----------	---------------

Tøstrup. Randers A. 1905—06. (991):

Holland	1655.....	1 <i>Dukat</i>
---------	-----------	----------------

Middelfart. (994):

Chr. IV. og Fr. III. samt Holsten. 1608—55....	35 Stk. Smaamønt
Tyskland. Hannover 1631.....	1 — 1 Dlr.

Grenaa. (995):

Ferd. III. Augsburg	1647.....	1 <i>Dukat</i>
---------------------	-----------	----------------

Østersnede Præstegaard. Vejle A. (1001):

Frederik II.	1563.....	1 Stk. 1 <i>M</i>
Christian IV.	1603—45.....	33 — Smaamønt
Lüneburg	1530.....	1 — —

Jegerspris. (1004):

Salzburg	1630.....	1 Stk. 1 Dlr.
----------	-----------	---------------

Torplille ved Frederiksværk og Nørre Sundby. 1906—07. (1015, 1019):

Frederik I. Malmø	1524.....	1 Stk. 6 Penning
Ribe	—	6 — —

Antvorskov. (1032):

Christian III.	1536.....	1 Stk. 2 β
	1546.....	1 — 1 β

Smørum Kirkegaard. (1045):

Christian III.	1557—58.....	3 Stk. 2 β
Frederik II.	1560—63.....	23 — —
	1563.....	5 — 1 β
Lübeck	1563.....	2 — $\frac{1}{4}$ Dlr.

Hamburg	1553.....	4 Stk. 2 β l.
Lüneburg	1558, 62.....	2 — —
Rostock	u. A.....	2 — —
	—	7 — 1 β l.
Stralsund	1538.....	4 — —
Wismar	u. A.....	1 — $\frac{1}{4}$ Dlr.
	1553, 55.....	3 — $\frac{1}{2}$ β l.
Mecklenburg Güstrow	1552, 56.....	3 — 1 β l.

Roskilde. (1057):

Christian III.	Visby	1554.....	1 Stk.
----------------	-------	-----------	--------

Grønnegade. 1907—08. (1071):

Frederik I.	Landskrona	1524.....	1 Stk. 6 Penning
-------------	------------	-----------	------------------

Roskilde. (1072):

Frederik I.	Kbhvn.	1524.....	1 Stk. 6 Penning
-------------	--------	-----------	------------------

Sorø. (1077):

Christian III.	Ribe	1535.....	1 Stk. 4 β
----------------	------	-----------	------------------

Kragelund. Ribe A. (1078):

Br.-Lüneburg		1639.....	1 Stk. 1 Dlr.
--------------	--	-----------	---------------

Tømmerby. Thisted A. (1080):

Siebenbürgen		1622.....	1 Stk. 1 Dlr.
--------------	--	-----------	---------------

Asnæs. (1096):

Metz		1632.....	1 Stk. 1 Dlr.
------	--	-----------	---------------

København. Fortunstræde. 1908—09. (1098):

Halberstadt	Bisp Albert	1526.....	1 Stk. 1 Dlr.
-------------	-------------	-----------	---------------

København. Chr. IX. Gade i et Lag, Christoffer Valkendorff har ladet paaføre. (1120):

Christian IV.	u. A. T. xxvii. 2.	3 dobb. Dlr.
---------------	--------------------	--------------

Ø. Vedsted. Ribe H. (1128):

Ferd. II.		1622.....	1 Stk. 1 Dlr.
-----------	--	-----------	---------------

Hammer Præstegaard. (1131):

Friesland		1609.....	1 Guldgylden
-----------	--	-----------	--------------

Roskilde. (1130):

Christian II.	Malmö	1515.....	1 Stk. 1 β
---------------	-------	-----------	------------------

Brande Skole. (1133):

Zeeland	1620, 1654.....	2 Stk. 1 Dlr.
West Friesland	1592, 1616—50...	7 — —
Utrecht	1655.....	1 — —
Gelderland	1599, 1625, 50....	3 — —
Friesland	1619.....	1 — —
Deventer Ferd. II.	u. A.....	1 — —
Zwolle	1600.....	1 — —
Brabant. Antwerpen	1618.....	1 — —
Br.-Wolffenb. August	1644.....	1 — —
- Lüneburg Fr.	1646.....	1 — —
Mansfeld. Bornstädt. Wolfgang m. fl. u. A...		1 — —
Mecklenburg Güstrow. Hans Albrecht 1623 .		1 — —
Hanau	1623.....	1 — —
Tyrol Ferd. I.	u. A.....	2 — —
Rudolph	1608.....	1 — —
Lübeck	1559, 1625, 30....	3 — —
Cöln Max II.	1567.....	1 — —
Frankfurt Ferd. II.	1622.....	1 — —
Mainz. Ærkebisp Anselm Casimir 1639.....		1 — —
Nürnberg Ferd. II.—III. 1624, 37.....		2 — —
Salzburg Ærkeb. Paris 1620, 21.....		2 — —
Polen Sigismund III. 1628.....		1 — —
Toscana Cosmus II. u. A.....		1 — —

37 Stk. 1 Dlr.

Næsbyhoved Skov. (1134):

Christian IV.	1612.....	1 <i>Rosenobel</i>
<i>Vig. Ods Herred. 1909—10. (1160):</i>		
Erik Walkendorf. Trondhjem		1 β
<i>Haverslev Præstegaard. 1909—10. (1163):</i>		
Christian III.	1559.....	1 Stk. 2 β
Frederik II.	1560.....	3 — 1 $\mathcal{M}$
—		1 — 2 β
	1561.....	4 — 1 $\mathcal{M}$
	1562.....	1 — —
	1563.....	16 — —
	1583.....	1 — —

Christian IV.

39 Stk. mindre
Mønt*Nederlandene:*

Holland	1611, 22.....	3 Stk.	Dlr.
Zeeland	1619, 20, 23.....	3 —	—
Utrecht	1560, 1622, 162?..	3 —	—
Geldern	1567 (2), 1610, 19.	4 —	—
Westfriesland	1596, 1620—24...	5 —	—
Over Yssel	1619—20.....	2 —	—
Campen	1598, u. A.....	2 —	--
Zwolle	1613.....	1 —	—
Brabant	1567.....	2 —	--

I Møntkabinetets Fundprotokol er ved dette og flere andre Fund anført, at de fundne Sølvmønter var hollandske »Gylden» eller »Sølvgylden». Ved nærmere Eftersyn af selve Mønterne viste de sig at være »Rigsdalere». Gylden sloges i Nederlandene første Gang 1601 i Friesland, 1617—18 i Deventer og derefter i de øvrige Provinser.

Nederlandsk Gylden, 28 Stüverstykke

Det laa nær, at man i Norden i den første Halvdel af 16. Hundredeaarstallet, da der endnu var mange Dalere i Omløb, ikke vilde modtage disse Mønter, der kun vejede ca. 19½ gr. med 15, 28 gr. f. S. og ikke passede ind i Daleromløbet, idet Daleren i Holland vejede ca. 28 gr. og holdt ca. 25 gr. f. S. Den svarede saaledes nogenlunde til den nordiske Daler ca. 29 gr. med 25,5 gr. f. S. Først senere, da

¹⁾ J. Wilcke: Møntv. 1625—70 p. 294 ff.

Overfloden af Sølv mindskedes og Sølvet blev dyrere og kostede flere Varer eller snarere Fyrsterne slog mindrevægtig Mønt af Rigsdalerne til alle deres dynastiske Krige, vandt Zweidritlen, 4 *M*, Gylden, Kroner Indpas til ca. 21 og 22 gr. Vægt med ca. $14\frac{1}{2}$ eller 14,96 gr. f. S.¹⁾ For Udførslen af Korn og Øxne foretrak man indtil over Midten af 17. Aarh. Dalerne. I Fundene finder man sjældent omtalt fransk Sølvmønt. Fra Ludvig XIII.s Tid sloges de saakaldte Ecu d'argent eller Ecu blanc, som gjaldt 60 Sous og vejede 25,9839 gr. med 23,7284 gr. f. S. Den passede ikke i Hovedmønten Dalerens Omsætning. Af Afbildningerne fremgaar, at den ene Ecu er slaaet paa en ældre, det bedste Bevis for, at Dalerne var for dyre hertil.

Franske Dalere fra Ludvig XIV.s Tid

Medens den franske Daler vejede for lidt, var den engelske Daler Crown for dyr, da den vejede 29,807 gr. med 27,527 gr. f. S.

Denne engelske Daler¹⁾ modtoges derfor ikke som gangbar Mønt, men snarere som en Sølvbarre af en vis Værdi efter Sølvindholdet.

¹⁾ J. Wilcke: Møntv. 1625—70, p. 188 ff.

Engelsk Crown fra Jacob I.s Tid

Denne engelske Mønt »indkøbtes« til Omsmeltning. Heller ikke den italienske scudo d'argento af Vægt ca. 33 gr. med ca. 30—31 gr. f. S. vandt Indpas i Daleromsætningen, men købtes som Barre.

Fund No. 1163, fortsat.

Elsass	Ferd.	u. A.	1 Stk. 1 Dlr.
	Rudolph II.	1603, u. A.	2 — —
	Leopold	1623.	1 — —
Sachsen	August	1555.	1 — —
	Joh. Georg	1616.	1 — —
Hamburg		1619, 21.	3 — —
Frankfurt		1623.	1 — —
Nürnberg		1624.	1 — —
Tyrol		1606, 1611, u. A. .	6 — —
Toscana	Ferd.	1587—1608.	1 — Scudo
<i>Vemmetofte. (1180):</i>			
Østrig		1619.	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Kolding. 1910—11. (1192):</i>			
Mecklenburg	Joh. Albr.	1549.	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Rerslev. (1202):</i>			
Stolberg		1551.	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Fjeldsted Hede. Mariager Landsogn. (1206):</i>			
Frederik II.		1565 og uvist Aar .	2 Stk. 1 <i>℥</i> Klip.
<i>Witten pr. Hinnerup. 1911—12. (1218):</i>			
Nederlandene		1623—50.	3 Stk. 1 Dlr.

Holtum. Vejle Amt. 1912—13. (1253):

Frederik III.	1653.....	3 Stk.	4 <i>M</i>
Christian IV. Norge	1636, 41.....	2 —	1 Dlr.
Nederlandene:			
Zeeland, Utrecht, Geldern, Vest Friesland			
	1611—51.....	8 —	—
Campen	1597—98.....	2 —	—
	1649.....	1 —	—
Zwoll	1647.....	1 —	—
Elsass	1603, 21.....	4 —	—
	1623.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Ost Friesland	1591.....	1 —	1 Dlr.
Oldenburg	1603—67, u. A. . .	1 —	—
Br.-Lüneburg	1637—43.....	6 —	—
- -Wolfenbüttel:			
Henrik den Yngre	1562.....	1 —	—
Henrik Julius	1592.....	1 —	—
	1605, 11.....	2 —	—
Fr. Ulrich	1622, 31, 35.....	3 —	—
Aug. den Yngre	1636, 46.....	2 —	—

Daler fra August den yngre af Braunschweig-Wolfenbüttel 1637

Mansfeld	1568.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
	1625.....	1 —	1 Dlr.
Brandenburg	1634.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Hanau Münzenberg	1623.....	1 —	1 Dlr.
Erbach	1623.....	1 —	—

Bayern	Max I.	1623, 25.....	3 Stk. 1 Dlr.
Ungarn	Mathias II.	1609.....	1 — —
Tyrol	Ferd. I.	u. A., 1610, 17, 26	4 — —
Steiermark	Ferd. II.	1620.....	1 — —
Salzburg		1624, 37.....	2 — —
Lüneburg		1624.....	1 — —
Hamburg		1631.....	1 — —
Rostock		1633, 57.....	2 — —
Frankfurt		1638.....	1 — —
Nürnberg		1627.....	1 — —
Kempten		1622.....	1 — —
Bøhmen		1624.....	3 — —
Ungarn		1599.....	1 — —
Polen		1629.....	2 — —

Aarhus. 1913—14. (1257):

Flandern. Philip II. af Spanien. Gent 1576.... *Demi reald'or, Dukat*

Ostfriesland. Edzar II. og Johan. 1566—91.

1586..... *Guldgylden*

Aalborg Havn. (1293):

Frederik I. Kbhvn. 1524..... 1 Stk. 6 Penning

Laxegade. Kbhvn. Udgravning. 1914—15. (1308):

Frederik II. 1563..... 1 Stk. 1 *M*

Skibsted pr. Kongerslev. Aalborg A. (1310):

Frederik I. Kbhvn. 1524..... 1 Stk. 6 Penning

Skjern Kirke. (1328):

Christian IV. 1604..... 1 Stk. 2 *M*

Br.-Wolffenb. Henrik 1524..... 1 — 1 Dlr.

Magdeburg Albrecht IV. 1524..... 1 — —

Sachsen 1639, 40, 47..... 4 — —

Studiestræde 2. Kbhvn. (1329):

Christian IV. Norge 1640, 42..... 2 Stk. 1 Dlr.

Nederlandene:

Over Yssel Philip II. u. A..... 1 *Rosenobel*

Utrecht 1 *Dukat*

West Friesland 1597..... 1 Stk. 1 Dlr.

Zeeland, Geldern og Holland	1650—51.....	3 Stk. 1 Dlr.
Elsass	Ferd. u. A.....	1 — —
	Leopold 1622.....	1 — —
Tyskland:		
Rostock	1636.....	1 <i>Dukat</i>
Br.-Wolffenbüttel	1563, 79.....	2 Stk. 1 Dlr.
Mansfeld	1599.....	1 — —
Hohnstein	1581.....	1 — —
Sachsen Weimar	1577.....	1 — —
— -Altenburg	1592.....	1 — —
— August	1583.....	1 — —
— Chr. I.	1591.....	1 — —
— Chr. II. m. fl.	1592, 94.....	2 — —

Daler fra August af Sachsen 1580

Anspach Bayreuth	1543.....	1	Stk.	1	Dlr.
Oettingen	1545.....	1	—	—	
Tyrol Ferd.	u. A.....	2	—	—	
Halberstadt Henr. Julius	1597.....	1	—	—	
Efter 1600 til ca. 1646		53	—	—	
<i>Poulsgaard.</i> Hammerum Herred. 1915—16. (1348):					
Christian IV. Norge	1633.....	1	Stk.	$\frac{1}{2}$	Dlr.
	1638.....	1	—	1	Dlr.
Christina	1643.....	1	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.
Utrecht	1592.....	1	—	1	Dlr.
Elsass Ferd. I.	u. A.....	2	—	—	
Sachsen	1544.....	1	—	$\frac{1}{2}$	Dlr.

Guastalla	Ferd. II.	1620.....	Scudo
Nederlandene		1606—49.....	6 Stk. 1 Dlr.
Tyskland		1603—49.....	18 — —
<i>Mullerup.</i> 1916—17. (1354):			
Br.-Lüneburg		1645.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Eltang</i> v. Kolding. (1361):			
Christian IV.		1619.....	2 Stk. 1 Kroner
Overijssel		1584.....	1 — $\frac{1}{2}$ Kruis- daler
Ferd. II.		1633.....	1 — 1 Dlr.
<i>Kirkegaardsvej.</i> Amager. (1367):			
Grevefejden		1535.....	1 Stk. 4 β
<i>Graabrødrekloster.</i> Svendborg. 1917—18. (1380):			
Frederik I.	Kbhvn.	1529.....	1 Stk. 6 Penning
Johan Adolph af Holsten Gottorp	u. A.....		1 — $\frac{1}{64}$ Dlr.
—		1595.....	1 — Sechsling
Hamburg		1592?.....	1 — —
Mecklenburg	Joh. Albert	1552.....	1 — —
Rostock	u. A.....		1 — —
<i>Oxlund.</i> Lindknud S. 1918—19. (1412):			
Rudolf II.		1597.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Brandstrup.</i> Vindum S. (1416):			
Christian IV.	Norge	1628.....	1 Stk. 1 Dlr.
			1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Frederik III.	Gottorp	1626, 28.....	2 — 1 Dlr.
Zeeland		1591.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Geldern	—		1 — 1 Dlr.
Vestfriesland		1597.....	1 — —
Elsass	Ferd.	u. A.....	1 — —
	Rudolf II.	—	1 — —
Br.-Wolfenb.	Henrik Julius	1599.....	1 — —
Magdeburg	Jo Fr.	1596.....	1 — —
Sachsen	August	1582.....	1 — —
Tyrol	Ferd.	u. A.....	1 — —
Ungarn	Rudolf II.	1599.....	1 — —

Nederlandene	1608—20.....	17 Stk. 1 Dlr.
Tyskland	1601—32.....	32 — —
<i>Viborg. (1427):</i>		
England	Jacob I.	<i>Unite</i>

Unité fra Jacob I. 10 gr. svær 9,2 gr. Guld

<i>Tømmerup. Amager. 1920—21. (1466):</i>		
Chr. IV. og Fr. III.	1611—54.....	259 Stk. Smaamønt
Christina	1649—50.....	4 — —
Utrecht	1621.....	1 — 1 Dlr.
Rostock	1639.....	1 — —
Frankfurt	1650.....	1 — —
<i>Hasseris. Aalborg. (1469):</i>		
Tyskland	1615—17.....	26 Stk. Smaamønt
<i>Nykirke pr. Jellinge. 1921—22. (1507):</i>		
Zwoll.	1655.....	1 Db. Dukat
<i>Stenløse ny Kirkegaard. (1515):</i>		
Antwerpen	1654.....	1 Dukat
<i>Stokkebjerg. 1922—23. (1518):</i>		
Hans	Malmø	1 Stk. Hvid
Frederik I.	Kbhvn. 1524.....	4 — Søsling
	Ribe 1525.....	1 — —
	Malmø —	1 — —
	1526.....	1 — —
Christian III.	Kbhvn. 1536.....	1 — 1 β
	Ribe —	1 — —

Nørre Bjert. Eltang Sogn. (1533):

Danmark, Norge og Hertugdømmerne, Bremen-

Verden 1602—43..... 332 Stk. Smaamønt

Frederik I. 1563..... 2 — 1 β *Ballen Samsø. (1539):*

Cambrai. Maximilian af Berg. 1570..... 1 Stk. 1 Dlr.

Agger. (1540):

Salzburg. Paris af Lodron 1623..... 1 Stk. 1 Dlr.

Egtved S. (1541):

Rud. II. 1607..... 1 Stk. 1 Dlr.

Ferd. II. 1633..... 1 — —

Kursachsen. Joh. Georg 1646..... 1 — —

Fælles Daler fra Tyrol 1605. Rudolph II og Ærkehertugerne

Roskilde. (1542):

Erik af Pommern 4 Stk. Sterlinge

Christof. af Bayern Malmø 1 Stk. Hvid

Rigsraadet — 1 — —

Christian I. — 4 — Hvide

Hans — 4 — —

Aalborg 3 — —

Oslo 2 — —

Bergen 1 — Hvid

Christian II. 1 — Klipping

Frederik I. Kbhvn. 1524..... 1 — Søsling

Malmø 1525..... 1 — —

	Ribe	—		1	Stk. Søsling
	Malmø	1528		1	— —
Chr. II.s Tilhængere		1535		1	— 4 β
		—		1	— Hvid
Chr. III.	Norge	1543		1	— 1 β

Lyngs Kirkegaard. (1555):

Tyskland	15-Hundredaarstallet		ca.	10	Stk. Smaamønt
—	ca. 1600—1617		-	20	— —
Danmark	1611			1	— 1 β

Vorbasse. 1923—24. (1558):

1608—1654		26	Stk. dansk
			Smaamønt
Nederlandene	1618, 20		1½ Stk. Daler
Tyskland	1620—43		4½ — —
Ungarn	1649		1 — —
Polen	1628		1 — —

Kong Valdemars Jagtslot. Kalvehave S. Baarse H. 1926—27. (1622):

Bøhmen	1634		1	Stk. 1 Dlr.
Polen	1633		1	— —

Hjordkær. Aabenraa A. (1627):

Zeeland	1620		1	Rijksdaalder
---------	------	-------	---	--------------

Riberhus. (1633):

Holland	1604		1	Dukat
---------	------	-------	---	-------

Villa Svastica. Strandvejen. (1639):

Frederik II.	1560—63		12	Stk. 2 β
	1563		15	— 1 β
	1582		1	— —
Slesvig-Holsten. Fr. II.	u. A.		2	— —
Gottorp. Joh. Adolph	1595		1	— —
	1593—97		8	— ½ β
Hamburg	1566?		2	— 1 β
Lübeck	1537—95		5	— ½ β
Mecklenburg	1538—52		7	— —
Wismar	1555		3	— —
Rostock	1540—74		20	— —
Stralsund	1538		2	— —

Midskov pr. Mesinge. (1648):

Christian II.		31 Stk. Smaamønt
---------------	-------	------------------

Køge. 1927—28. (1657):

Rudolf II.	Prag 1580.....	1 Dukat
------------	----------------	---------

Ringsted. (1663):

Christian IV.	1646. B. 1082. S. 17	1 Stk. 1 Dlr.
Frederik III.	1649. Norge. S. 20.	1 — —
Christina	1646.....	1 Salvatordlr.
Tyskland	1611—43.....	16 Stk. 1 Dlr.
		5 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
		1 — $\frac{1}{4}$ Dlr.
Ungarn	1650.....	1 — 1 Dlr.
Polen	1631.....	1 — —
Danzig	1649.....	3 — —
Hamburg	Rudolf II. 1585.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Br.-Wolfenbüttel	1586.....	1 — —
—	1598.....	1 — 1 Dlr.
Mansfeld	1593.....	1 — —
Sachsen Coburg	1587.....	1 — —
— Kurfyrsten	1595.....	1 — —
s'Heerenberg	1577.....	1 — —

Broager S. (1668):

1608—1656		69 Stk. dansk Smaamønt
1629—46		6 — tysk Smaamønt
Elsass	1621.....	1 — 1 Dlr.
Br.-Lüneburg	1643.....	1 — —
Lübeck	1647.....	1 — —
Campan	1655.....	1 — —
Geldern	1656.....	1 — —

Foldingbro. Ribe A. 1928—29. (1689):

Frederik I.	1525 Malmø	1 Stk. 1 β
— II.	1583.....	1 — —
Slesvig	Chr. III. 1545.....	1 — $\frac{1}{2}$ β

Slesvig	Joh. Adolph	1597.....	1 Stk.	1 β
		1599.....	1 —	$\frac{1}{2}$ β
Lübeck		1537, 1559.....	2 —	—
Lüneburg		1581.....	1 —	—
Mecklenburg	Joh. Albr.	1552.....	1 —	—
Rostock		1540—84.....	6 —	— (?)
Wismar		1592.....	1 —	—
Ialt 16 Stk.(?) til $8\frac{1}{2}$ β l.(?).				

Vanggaard. (1697):

Spanske Nederlande:

Albrecht og Elisabeth	1598—1621.....	9 Stk.	1 Dlr.
Philip IV.		14 —	—
Østrig	Ferd. II.	1620.....	1 — —
Bøhmen	Max II.	1575.....	1 — —

Dukaton 1648 fra Philip IV.

Kreuzthaler 1633 fra Philip IV.

Tyrol	Ferd. I.	1564—95, u. A...	3 Stk. 1 Dlr.
Bayern	Max	1622.....	1 — —
Nürnberg	Ferd. II.	1627.....	1 — —
Kursachsen	Joh. Georg I.	1623.....	1 — —
Preussen	Georg Wilh.	1635.....	1 — —
Rostock	Ferd. II.	1633.....	1 — —
Ratzeburg	August	1635.....	1 — —
Br.-Lüneburg	Jul. Ernst	1624.....	1 — —
- -Wolfenb.	Henr. Jul.	1602.....	1 — —

Brunsvigsk Daler fra Henrik Julius 1604

Dueholm Kloster. (1702):

Frederik I.	Malmø	1524.....	1 Stk. Søsling
Christian III.		1535.....	3 — 4 β
		1536.....	3 — 2 β
		1542, 46, 47 og ?..	4 — 1 β
Frederik II.			1 — 2 β

Faurholm, Hillerød. (1723):

Mansfeld, Christoffer m. fl.	1572.....	1 Stk. 1 Dlr.
------------------------------	-----------	---------------

S. Omme. (1731):

Overijssel	1623.....	1 Stk. 1 Dlr.
------------	-----------	---------------

Lengsholm, Vendsyssel. 1932—33. (1780):

Frederik II.	1563.....	5 Stk. 1 β
Christian IV.	1603—48.....	201 — Smaamønt
Frederik III.	1653.....	121 — —

Johan	Sønderborg	1621.....	1 Stk. 2 β l.
Stade		1621.....	1 — $\frac{1}{2}$ β l.
Bremen	Frederik III.	1641.....	1 — —

Dronninggaard. (1781):

Frederik I.	Ronneby	1525.....	1 Stk. Søsling
-------------	---------	-----------	----------------

Fabjerg Kirke. (1795):

Frederik I.	Kbhvn.	1524.....	7 Stk. Søslinge
	Malmø	—	4 — —
	Ribe	—	1 — —
	Malmø	1525.....	1 — —
	Ronneby	—	2 — —
	Malmø	1527.....	1 — —
	Kbhvn.	1532.....	1 — 4 β
	Malmø	u. A.....	2 — —

Kbhvn. (1797 og 1804):

Christian III.		1535.....	2 Stk. 2 $\mathcal{M}$
----------------	--	-----------	------------------------

Tibirke Kirke. (1800):

Christian IV.		1606—16.....	7 Stk. Smaamønt
---------------	--	--------------	-----------------

Randers. 1933—34. (1813):

Christian IV.		1606—21.....	160 Stk. Smaamønt
Gottorp	Frederik III.		4 — —
Bremen og Lübeck	Joh. Fr.		5 — —
Hamburg		1620.....	1 — 1 Dlr.

Aalborg. Klingenbergs Gaard. (1814):

England	Jacob I.		<i>Unité</i>
---------	----------	-------	--------------

Dannemarre. (1815):

Kempton		1542.....	1 Stk. 1 Dlr.
---------	--	-----------	---------------

V. Vedsted Kirkegaard. (1820):

Lübeck		1559.....	1 Stk. Søsling
Mecklenburg		1538.....	1 — —
Wismar		1555.....	2 — —
Rostock		 Dreiling og	1 — —

Søborg Slotsruin. 1934—35. (1845):

Hans	Malmø		1 Stk. Hvid
------	-------	-------	-------------

Nørre Onsild. (1855):

Br.-Wolfb. August 1653..... 1 Stk. 1 Dlr.

Brunsvigsk Daler fra Hertug August 1656

Meng. Aller S. (1866):

Chr. IV. og Fr. III.	1614—57.....	178 Stk.	Smaamønt
Fr. III. Gottorp		5 —	—
Holland	1654.....	1 —	1 Dlr.
Bøhmen Rud. II.	1595.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.

Helsing-Annisse (1873):

Christian III. 1535..... 1 Stk. 1 *M*

Kbhvn. Hotel Astorias Grund. 1935—36. (1874):

Frankfurt a./M. 1643..... 1 *Dukat*

Jelling. (1880):

Tyskland	1619—25.....	3 Stk.	1 Dlr.
Polen	1630.....	1 —	—

Udsholt. Frdbg. A. Ved et Skelet i en Grav ved Stranden. (1885):
Østfriesland:

Edzard II. og Johan	1588.....	1 Stk.	1 Dlr.
Vestfriesland	1590.....	1 —	—
Holland	1591.....	1 —	—
Deventer, Campen, Zwoil.	1583.....	1 —	—

Ødsted Kirkegaard. Vejle A. (1892):

Frederik I. Kbhvn.	1524.....	1 Stk.	Søsling
Malmø	1525.....	1 —	—

Christian III. Kbhvn.	1536.....	1 Stk. 2 β
Frederik II.	1560—63.....	4 — —
	1563.....	3 — 1 β
	1582.....	1 — 8 β
		1 — 1 β
Christian IV.	1595.....	1 — —
	1603—9?.....	5 — Smaamønt
Slesv.-Holsten Frederik II.		1 — 1 β
		1 — Søsling
Gottorp	1593—96.....	3 — $\frac{1}{64}$ Dlr.
Hamburg	1553—99.....	1 — 1 β og
		2 — Søsling
Lüneburg	1545—81.....	3 — Søsling
Lübeck	u. A.....	2 — 1 β
	1552—59.....	4 — Søsling
Wismar	1543, ?.....	2 — —
Rostock	1540—48.....	8 — —
	1550—62.....	1 — 1 β
	1550—95.....	9 — Søsling
	1605.....	1 — 2 β
Stralsund	1538.....	7 — 1 β
Mecklenburg Henrik	1538.....	1 — —
Joh.Albrecht	1552.....	4 — —
Ulrik	1556.....	1 — —
Minden Herman	1567—82.....	1 — 18 Heller
Aachen	1582.....	1 — 6 —

Fuglebjerg. Sorø A. 1936—37. (1896):

Zwoll u. A. (Mathias 1612—19)..... 1 Stk. 1 Dlr.

Æbelholt. Klosterruin. (1903):

Foruden en Del anden Mønt og fra andre Tidsrum:

Christian I. Malmø		1 Stk. Hvid
Hans Bergen		1 — —
Christian II.		3 — Klipping
Christian III. Flensborg		38 — Blaffert
Hans Aalborg		1 — Hvid
	Malmø.....	1 — —
Christian III. Kbhvn.	1536.....	1 — 2 β

Borlev. Vejle A. (1912):

Christian IV.		1618.....	1 Stk.	1 Krone
			1 —	$\frac{1}{2}$ Krone
Gottorp	Joh. Adolf	1611.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Frederik III.		1626.....	1 —	1 Dlr.
Holland		1621—49.....	16 —	—
			7 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Utrecht		1598.....	1 —	—
Campen		1597.....	1 —	1 Dlr.
Tournay	Philip IV.	1633.....	1 —	Patagon
Lübeck		1573.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Tyskland		1607—38.....	5 —	1 Dlr.

Daler u. A. fra Grevskabet Firt i Elsass under Ærkehertug Ferdinand

Elsass	Ferd.	u. A., 1584—95...	1 Stk.	1 Dlr.
Tirol	Ferd.	u. A.	3 —	—
Ungarn		1631.....	1 —	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Polen		1634.....	1 —	1 Dlr.

Æbelholt Klosterruin. (1915, 1917, 1918):

Bl. a.:

Chr. I.	Malmø		2 Stk.	Hvid
Chr. I. el. Hans	—		1 —	—
Hans	—		2 —	—
Chr. III.	Flensborg?		1 —	Blaffert
Hans	Bergen		1 —	Søsling
—	Malmø		3 —	Hvid
Chr. III.	Kbhvn.	1536.....	1 —	2 β

Vollerup. Als. (1921):

Christian IV.	1619.....	1 Stk. 1 Krone
Br.-Lüneb. Celle	1631.....	1 — 1 Dlr.
Elsass Ferd.	u. A.....	1 — —
Augsburg	1623.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.

Gravens By. Vejle Amt. (1922):

Blandt en Del dansk Smaamønt: 28 Stk., 1615—57; endvidere:

Christian IV.	1623.....	1 Stk. 1 Dlr.
	1647.....	1 — $\frac{1}{2}$ Dlr.
Holland	1622.....	1 — —
	1648.....	1 — —
Zeeland	1620.....	1 — 1 Dlr.
Geldern	1651.....	1 — —
Tournay Philip IV.	1650.....	1 — Patagon
Mecklenburg-Schwerin	1647.....	1 — 1 Dlr.
Br.-Wolfenb.	1618.....	1 — —
Oettingen Karl Wolfgang	1545.....	1 — —
Nürnberg	1623.....	1 — —
Tyrol Ferd.	1564—95, u. A...	1 — —

Daler u. A. fra Tyrol

Ungarn Ferd. II.	1632.....	1 Stk. 1 Dlr.
Canton Zug.	1622.....	1 — —

Sengeløse. 1937—38. (1929):

Utrecht	1641.....	1 Dukat
---------	-----------	---------

Amager. Refshalevej. (1933):

Venedig. Franc. Molino	1645—55.....	1 Dukat
------------------------	--------------	---------

Thorsted. Bække. (1946):

Mecklenburg Gustrow.. Hans Albrecht 1633... 1 Stk. 1 Dlr.

Æbelholt Kloster. (1948): Bl. a.:

Christian I.	Malmø		6 Stk.	Hvid
Hans	—		4 —	—
Christian II.	S. 28		1 —	Klippling
Frederik I.	Kbhvn.	1524.....	1 —	Søsling
	Aalborg	—	1 —	—
Christian III.	Kbhvn.	1536.....	2 —	1 β
		1542.....	1 —	—
	Flensborg	u. A.? S. 8	5 —	Blaffert
Holsten		14. Aarh.....	3 —	Hulpenn.
Hamburg	—	—	10 —	—

Roager Præstegaard. 1938—39. (1949):

Christian IV.		1619—25.....	16 Stk.	Krone- mønt
Frederik III.		1653—66.....	4 —	2 M
Gottorp		1657.....	1 —	1/8 Rdlr.
Sverige	Dr. Christina	u. A.	1 —	2 M
Vianen	Hersleb	1556—68, u. A. . .	1 —	1 Dlr.
Nederlandene		1609—58.....	30 —	—
			2 —	1/2 Dlr.
Utrecht		1599.....	1 —	1 Dlr.
		1598.....	1 —	1/2 Dlr.
Brabant		1622.....	1 —	1/2 Patagon
Hamburg	Rud. II.	1576—1612.....	1 —	1/2 Dlr.
—		1621, 36.....	2 —	1 Dlr.
Wismar		1608, 27.....	2 —	—
Mecklenburg Güstrow		1556, 74.....	2 —	—
		1622.....	1 —	1/2 Dlr.
Br.-Wolffenb.	Henrik	1514—68, u. A. . .	1 —	1 Dlr.
	Henr. Julius	1612.....	1 —	—
	Fr. Ulrik	1625, 28.....	2 —	—
	August	1636—62.....	3 —	—
Br.-Lüneburg Celle		1622.....	1 —	1/4 Dlr.
		1649—52.....	4 —	1 Dlr.

Br.-Lüneburg Calenberg	1653.....	1 Stk. 1 Dlr.
Sachsen Georg	1530.....	1 — —
Kursachsen:		
Joh. Fr. og Georg	1535.....	1 — —
— - —	1537.....	2 — —
— - Henrik	1539.....	1 — —
— - Moritz	1542—47.....	3 — —
Aug. I.	1558.....	1 — —
Chr. II. m. fl.	1592, 95.....	3 — —
	1611.....	1 — —
Joh. Georg og August	1615.....	1 — —
Joh. Georg I.	1622—52.....	8 — —

Sachsisk Kipperdaler Engelthaler 1622

Overfloden paa Sølv fra Tyrols, Midttysklands og Amerikas Miner aftog hen mod Begyndelsen af 16. Hundredestallet. Samtidig medførte Krigene og den tiltagende Handelsomsætning stedse stigende Krav paa Møntmetal. Først forringede man Smaamønten, senere tillige Hovedmønten.¹⁾ Ligesom den tyske Kejser slog daarlige Dalere for sine Arvelande, gjorde de i Bjergværker delagtige Fyrster i Braunschweig, Østrig og Sachsen (Harz, Erzgebirge Tyrol) det samme. Foruden den tidligere gengivne kejserlige Kipperthaler hidsættes her et Billede af den slette Daler, Johan Georg af Sachsen udsendte 1622.

¹⁾ J. Wilcke: Chr. IV.s Møntpolitik, p. 29 ff. Daler, Mark og Kroner, p. 33 ff.

Den vejer kun ca. 23—25 gr. tarveligt Sølv mod den gode Brøddaler fra 1597: 29 gr. godt Sølv.

Sachsen-Altenburg. Fr. Wilh. og Joh. Fr. 1584..	1 Stk. 1 Dlr.
— — — 1625..	1 — —
— -Coburg. Joh. Cas. og Joh. Ernst 1619..	1 — —

Daler fra Sachsen Coburg. Joh. Casimir og Johan Ernst 1610

Efter Hans Biner indførte hans Efterfølger den nye Mode med et Hjertehovedskjold og en Række Provinsskjolde rundt om i Stedet for et samlet Skjold med alle Vaabner under Eet. Denne Mode vandt ogsaa Indpas i Danmark.

Hanau	1624.....	1 Stk. $\frac{1}{2}$ Dlr.
Magdeburg Albrecht	1513—45, u. A...	1 — 1 —
Corbi (Korvey) Joh. Christof.	1652.....	1 — —
Dortmund	1635.....	1 — —
Erfurt Gust. Adolf	1632.....	1 — —
Frankfurt	1626—47.....	3 — —
Pfalz Amberg Fr. II.	1537.....	1 — —
— Zweibrücken Joh. II.	1624.....	1 — —
Bayern Max I.	1625.....	1 — —
Nürnberg	1623—30.....	3 — —
Ulm	1623.....	1 — —
Kaufbeuren	1541.....	1 — —
Salzburg Matthæus	1536.....	1 — —
— Wolfgang Didrik	1587—1612, u. A.	1 — —
—	1619—21.....	2 — —

Tyrol	Ferd.	1564—95, u. A...	2 Stk.	1 Dlr.
	Rudolf II.	1604.....	1	—
	Max	1618.....	1	—
Kärnthen	Ferd. II.	1620.....	1	—
Østrig	—	—	1	— $\frac{1}{2}$ Dlr.
		1621.....	1	— Dlr.
Elsass	Leopold	1620—22.....	3	—
Ungarn	Ferd. II.	1632.....	1	—
	Ferd. III.	1649.....	1	—
Polen:				
	Sigism. III.	1629.....	1	—
	Danzig Joh. Kasimir	1650.....	1	—
	Thorn —	—	1	—

Kilsholm. Ringk. Amt. (1951):

Gottorp	Frederik III.	1624.....	1 Stk.	$\frac{1}{2}$ Dlr.
Zeeland		1623, 29.....	2	— 1
Deventer, Campen, Zwooll.		1555.....	1	—
Nijmegen		1567.....	1	—
Mecklenburg	Henrik	1540.....	1	—
Kursachsen	Moritz	1550.....	1	—
	Chr. II. m.fl.	1609.....	1	—
Kurbayern	Max I.	1625.....	1	—
Tyrol	Ferd.	1564—95, u. A...	1	—
Polen	Sigism. III.	1628.....	1	—

Viby v. Aarhus. (1954):

Christian IV.		1606—45.....	92 Stk.	Smaamønt
Frederik III.		1651 Norge	1	— 1 Dlr.
		1653.....	1	— 4 <i>M</i>
		1665.....	1	— $\frac{1}{16}$ Dlr.
Gottorp	Fr.III. Rytterpenge.....		1	— 4 β l.
	—		1	— 2 β l.
Sønderborg Hans	—	og Nældeblade	12	—
Zeeland		16??.....	1	— 1 Dlr.
Overijssel		1620.....	1	—
Geldern		1658.....	1	—
Sachsen Joh. Fr. og Moritz		1542.....	1	—

Salzburg	1627.....	1 Stk. 1 Dlr.
Polen	1628.....	1 — —
Bremen Lübeck. Joh. Fr.	Rytterpenge.....	5 —
<i>Hammershus. (1963):</i>		
Fr. I. Malmø	1525.....	1 Stk. Søsling
<i>Sneptrup Præstegaard. (1964):</i>		
Nürnberg	1628.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Farum. (1966):</i>		
Fr. II.	1561.....	1 Stk. 1 <i>M</i>
<i>Gimsing v. Struer. (1978):</i>		
Bøhmen Ferd. II.	1627.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Koed. Randers Amt. 1939—40. (1984):</i>		
Salzburg Paris	1628.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Trappeskov v. Marstal. (1992):</i>		
Julich Cleve Berg Wilh. V.	1539—92.....	1 Stk. 1 Dlr.
Salzburg. Wolfg. Theodor	1587—1612.....	1 — —
Br.-Wolfenb. Fr. Ulrik	1620.....	1 — —

Daler fra Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel. 1624. Hertug Frederik Ulrik, Christian IV.s Søstersøn

<i>Refstrup Mark. Vejle A. 1940—41. (2003):</i>		
Zürich	1647.....	1 Stk. 1 Dlr.
Hervord Abbedi og Stad.	ca. 1550.....	1 — —
<i>Gabøl Skole. Haderslev A. (2007):</i>		
Frederik III.	1649.....	1 — —

Nederlandene	1620, 49.....	5 Stk. 1 Dlr.
Tyskland	1611—25.....	6 — —
<i>Aaderup v. Næstved. (2013):</i>		
Lothringen Henrik	1608—24 Nancy..	1 Dukat
<i>København N. (2016):</i>		
Siebenbürgen Stef. Bathori	1585.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Kattrup. Aarhus A. 1942. (2027):</i>		
Holland	1654.....	1 Dukat
<i>Rynkeby. Odense A. (2035):</i>		
Rostock	1639.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Gjelballe Skov. (2038):</i>		
Gustav Vasa	1544.....	1 Stk. 1 Dlr.
Christina	1646.....	1 — —
Nederlandene	1603—49.....	20 — —
Zwoll. Ferd. III.	1637—57, u. A..	1 — —
Braunschweig	1640, 49.....	4 — —
Tyskland iøvrigt	1620—40.....	10 — —
Salzburg Wolfg.Theod.	1587—1612, u. A.	1 — —
<i>Dronningholm. 1942—43. (2041):</i>		
Frederik I.	1524.....	1 Stk. Søsling
Christian III.	1536.....	1 — 2 β
<i>Otting. Viborg A. (2045):</i>		
Geldern	1590.....	1 Stk. 1 Dlr.
<i>Søllinge Kirkegaard. (2047):</i>		
Christian II.	1535, S. p. 51 No. 19.	1 Stk. 4 β
<i>Næsbyhoved v. Odense. (2065):</i>		
Lübeck	1599.....	1 Stk. 1 Dlr.
Batenburg Wilh.	1573.....	1 — —
<i>Strandbygaard v. Vorbasse. (2068):</i>		
Br.-Wolfenb. Fr. Ulrik	1615.....	1 Stk. 1 Dlr.
Kursachsen Joh. Georg	1639.....	1 — —
<i>Nykøbing Mors. (2081):</i>		
Christian III. Kbhvn.	1532.....	1 — 2 β
Gottorp Joh. Adolf	1603.....	1 — —
Mecklenburg Schw. Joh. Albert	1552.....	1 — 1 β

En anden brunsvigsk Daler fra 1619

Gentofte. (2093):

Christian II. Malmø 1 Stk. Klipping

Vejrum v. Struer. 1943—44. (2094):

Fr. III. 1657. Glückstadt 1 Db. Guldkrone

I Havet ved Randkløveskaaret, fastsiddende i en Klipperevne. (2097):

Anspach Baireuth. Georg og Albert 1540... 1 Stk. 1 Dlr.

Hindsgavl. (2104):

Christian II. 1535. S. p. 51 No. 18... 1 Stk. 4 β

Odense. (2108):

Danzig. Sigism. III. 1597..... 1 Dukat

Ringsted. (2110):

Württemberg Joh. Fr. 1624..... 1 Stk. 1 Dlr.

Borremose. Aars S. 1944—45. (2127):

Christian IV. 1608—24..... 9 Stk. Smaamønt

Brabant. Antwerpen 1618..... Patagon (48 Sols)

Gødvad v. Silkeborg. (2132):

Deventer, Campen og Zwoll. 1583..... 1 Stk. 1 Dlr.

Nord for Skjern Aa. Silstrup Skarrild S. (2133):

Christian IV. 1628—46..... 5 Stk. 1 Dlr.

Christina 1639..... 1 — —

Nederlandene 1613—57..... 24 — —

Deventer etc. 1555..... 1 — —

Genf 1622..... 1 — —

Tyskland 1602—55..... 38 — —

Br.-Lüneburg Calenberg Erik II.	1576.....	1 Stk. 1 Dlr.
Mansfeld Peter Ernst m. fl.	1593.....	1 — —
Kursachsen Aug. I.	1570.....	1 — —
	1584.....	1 — —
Chr. I.	1587.....	1 — —
Chr. II. m. fl.	1593.....	1 — —
	1597.....	1 — —

Sachsisk Brødre-Daler 1597

Denne Daler bærer ligesom den tidligere afbildede Daler fra 1569 Møntmærket HB, der henviser til den under Frederik II.s Møntvæsen omtalte *Møntmester Hans Biner*, som 1563 afsendte de mange sachsiske Møntere og Møntersvende til Hjælp for Frederik II. ved Udmøntningen af de mange Penge til Syvaarskrigen.

Cøln	1569. Salentin ...	1 Stk. 1 Dlr.
Bøhmen	1611—24.....	3 — —
Elsass Ferd.	u. A.....	1 — —
Tyrol —	—	1 — —
Ungarn Rud. II.	1588.....	1 — —
—	1600—1650.....	7 — —
Polen	1646.....	1 — —
Rusland	1655.....	1 — —

Strandbredden v. Vemmetofte. (2139)

Vianen. 1556—68. Henrik af Brederode.....	1 Stk. 1 Dlr.
---	---------------

Trelleborg. 1945—46. (2140):

Christian II. Malmø	1535 S. p. 51 No. 14	1 Stk. 4 β
---------------------	----------------------	------------

<i>Rottarp. V. Horns H. Ribe A. 1946—47. (2159):</i>			
Vestfriesland	1620.....	1 Stk.	1 Dlr.
<i>Kirsbøl. Ribe A. (2164):</i>			
Zeeland	1616.....	1 Stk.	1 Dlr.
<i>Oksenbjerg. Vejle A. (2166):</i>			
Rud. II. Böhmen	1583.....	1 Stk.	1 Dlr.
<i>Herslev Præstegaard. (2171):</i>			
Batenberg	1564.....	1 Stk.	1 Dlr.
<i>København. (2184):</i>			
Kärnten Ferd. II.	1599.....	1	Dukat
<i>Faarevejle. Lod fra Dragsholm. Holbæk A. (2193):</i>			
Frederik I. Kbhvn.	1524.....	25 Stk.	Søslinge
Landskrone	—	1	— —
Malmø	—	5	— —
Ribe		6	— —
Aalborg	1525.....	1	— —
Malmø		6	— —
Rønneby	—	1	— —
Malmø	1527.....	1	— —
Ubestemmelig		1	— —
<i>Vejrum. Ringk. A. (2199):</i>			
Frederik III.	1659.....	1/2	Dukat
<i>Brænderup v. Gudme og Løgumkloster. 1948—49. (2201, 2204):</i>			
Br.-Lüneburg Celle	1644.....	1 Stk.	1 Dlr.
- - -	-	1	— —

Foranstaaende Fundfortegnelse gør ikke Krav paa at være mere end en skønsmæssig Gennemgang og Udvælgelse, idet Slut- og Skæringsaaret 1588 for denne Bogs Fremstilling naturligt volder nogen Vanskelighed med Hensyn til hvor meget der skal medtages og hvor meget man kan lade ligge til andres Bearbejdelse. Dog har de 3 store fjendtlige Besættelser af Danmark og særlig af Jylland, Tillys og Wallensteins Indfald omkring og efter 1627, Torstenssons 1644 og Carl X. Gustavs 1657 bevirket, at der i noget Omfang har maattet medtages Fund, nedlagte under disse Overfald, idet der i disse Fund oftest indeholdes Mønt fra Renæssancetiden før 1600, ligesom det ogsaa

er af Interesse for denne Bogs Formaal og Opgave at opnaa et Overblik over de udenlandske Penges Rolle under fornævnte krigerske Begivenheder.

Et kan strax ses, *den nederlandske Mønts* betydelige Indflydelse. Øxnehandelens Vej til de rige *Nederlande*, saavel de spanske som de hollandske maatte her faa stor Betydning.

Men ogsaa Tyskland leverede som det vil ses af nedenstaaende Oversigt et meget stort Tilskud til vort Fædrelands Pengevæsen.

Danske Dalere savnes totalt i 15. Hundredaarstallet og udgør i første Halvdel af det følgende Aarh. kun 214 mod Udlandets 4042, altsaa kun ca. 5 %.

A. *Dalere.*

1. Dansk-Norske Dalere fra 15-Hundredaarstallet . . .	0 Stk.
2. Dansk-Norske Dalere fra første Halvdel af 16-Hundredaarstallet	214 —
	214 Stk.

Fremmede Dalere:

1. Svenske fra 15-Hundredaarstallet	3 Stk.
Samme fra første Halvdel af 16-Hundredaarstallet	15 —
2. Tyske fra 15-Hundredaarstallet	754 —
3. Nederlandske fra samme Tid	368 —
4. Andre fremmede fra samme Tid	24 —
5. Tyske Dalere fra 1600—ca. 1657	1 863 —
6. Nederlandske Dalere fra første Halvdel af 16-Hundredaarstallet	897 —
7. Andre fremmede Dalere fra dette Tidsrum	118 —
	4 042 Stk.

B. *Smaamønter.*

1. Dansk-norske fra 15-Hundredaarstallet	4 005 Stk.
2. Fremmede fra samme Tid	2 868 —
3. Dansk-norsk fra ca. 1600—ca. 1657	10 133 —
4. Fremmede fra samme Tid	1 406 —
	18 412 Stk.

C. *Guldmonet.*

1. Danske fra 15-Hundredaarstallet.....	0 Stk.
2. — - ca. 1600—1657.....	8 —
3. Fremmede fra 15-Hundredaarstallet.....	8 —
4. — - ca. 1600—ca. 1657.....	28 —
	44 Stk.

Det maa synes meget overraskende, at *den dansk-norske Dalermonet* vejer saa lidt baade i de norske og de danske Fund, da der jo dog var udmøntet store Mængder, som det fremgaar af nedenstaaende Liste:¹⁾

1572	danske		ca.	60 000 Dlr.
1588—1618	—			9 058 —
1624—25	—			17 619 —
1626—29	—			77 233 —
1629—37	—			21 184 —
1628—29	norske			46 413 —
1629—40	—			543 634 —
1641—44	—			97 058 —
1644—47	—			151 913 —
1648—52	—			100 391 —
1641—43	sl.-holst.			5 397 —
				1 129 900 Dlr.

I Rentemesterregnskaberne fra Frederik II.s Tid findes opført som Indtægt fra ca. 100 000 til ca. 200 000 Dlr. og i Sundtoldsregnskaberne fra ca. 50 000 til ca. 100 000 Dlr. aarlig. Da der i dette Tidsrum kun fremkom ca. 60 000 danske Dalere, som for største Delen gik til Udlandet, er nævnte Indtægter fremmede Dalere. Men under Christian IV. og Frederik III. maa der være dybere Aarsager til de danske Daleres Forsvinden: udenlandske Betalinger og Indsmeltning. De norske 2 Lods Dalere var $14\frac{1}{9}$ til $14\frac{2}{9}$ lødige og vel udmøntede. De kan derfor have fristet til Indsmeltning, medens de udenlandske, ikke saa nøje udmøntede, til dels slidte Dalere af vekslede Finvægt blev til-

¹⁾ J. Wilcke: Chr. IV.s Møntpolitik og Møntv. 1625, p. 70.

bage. Endelig maa ogsaa erindres, at Kongsbergdalerne udgjorde en Andel af den i Europa cirkulerende Omsætningsmasse af Dalere. De gik over alle Landegrænserne sammen med svenske, tyske og nederlandske Dalere og udgjorde *den internationale Valuta*.

Af de *nederlandske* Dalere hidrører den overvejende Del fra de forenede Nederlande, medens kun en mindre Del stammer fra de spanske Nederlande.

I Nederlandene tog Daleren sin Begyndelse under Kejser Carl V., som 1543 indførte en *Carolus d'argent*, som skulde afløse og gælde for en *Carolus d'or*, der vejede oprindelig 3,24 gr. med 2,12 gr. Guldindhold, men senere forringedes til 2,93 gr. med 1,71 gr. Guld. 1559 indførte Philip II. en *Kong-* eller *Philipsdaler*, som 4. Juni 1567 blev til den *burgundiske Daler*¹⁾ eller *Kreuzthaler*, der oprindelig vejede 34,46 gr. med 28,21 gr. f. S., senere 29,535 gr. med 26,253 gr. Sølvindhold i Tilknytning til det tyske Riges Vedtagelse 1566; Maximilian II.s Daler 1566 vejede dog kun 29,232 gr. med 25,984 gr. Sølvindhold. Sammenligningsvis havde Christian II.s Daler 24,073 gr. og Christian III.s Daler 1537: 26,491 og 1547: 26,035 gr. Sølvindhold. Frederik II.s Daler 1563 vejede 29,232 gr. med 27,405 gr. f. S. og var altsaa bedre, men Daleren af 1572 havde kun 25,578 gr. f. S. ligesom Gustav Vasas Salvatordaler af 1540. Den fornævnte Kongedaler kunde ikke med Føje tilsidesættes for den hjemlige Mønt. Den bar paa Forsiden oprindelig Kong Philip II.s Billede, paa Bagsiden det spanske Vaaben paa et Andreaskors.

Konge- eller Philipsdaler

¹⁾ Verkade. Muntboek 1848, p. 29.

Senere bar Forsiden Andreaskorset, Bagsiden det spanske Vaaben. 1612 afløstes den af *Albertsdaleren* eller *Kreuztaler*, som hjemledes af Guvernørerne Albert og Isabella for de spanske Nederlande.

Denne Kreuzthaler efterlignedes i de forenede Nederlande, som det fremgaar af den i Fundfortegnelsen optagne Afbildning af en Daler fra 1591; men Philips Navn afløstes af Valgsproget DOM INVS MIHI ADIVTOR.¹⁾ Disse Mønter sloges i Provinserne Gelderland, Holland, Zeeland, Vriesland og Overijssel. Da dens Finvægt var 24,65 gr. mod Dalerens 25,98 gr., men gjaldt det samme, fortrængte den Daleren.

I de forenede Nederlande, Holland, Zeeland og Vriesland vilde man omkring 1583 vælge Wilhelm af Oranien til Greve af Holland. Han blev myrdet, men i Dordrecht sloges en Daler med hans Billede. Ogsaa i de andre Provinser sloges Dalere med et Brystbillede af en harniskklædt Ridder paa Forsiden og paa Bagsiden den paagældende Provins' Vaaben. Denne Daler kaldtes i Modsætning til Kong Philips Daler *Prinsensdaler*, under hvilket Navn den var kendt overalt i Norden.²⁾

Prinsensdaler 1583 fra Zeeland

Tre af disse Dalere fra 1655—57 er afbildet foran i Fundfortegnelsen. Denne Daler vejede oprindeligt 29,38 gr., senere 27,68 gr., 29,23 gr. og 28,87(99) gr. med et Sølvindhold af 25,677 gr.³⁾ Den kunde altsaa ikke siges i væsentlig Grad at være forskellig fra den

¹⁾ Verkade, l. c., Pl. 7, 137. W. I. de Voogt, 1874, Amsterdam, Pl. V, No. 39, 43.

²⁾ W. I. de Voogt: Gelderland, 1874, Pl. X, No. 1.

³⁾ l. c., p. 171. Verkade, l. c., Pl. 44, No. 3, Pl. 101, 121.

Prinsensdaler 1584 fra Vriesland

almindelige, gode og gæve Rigsdaler. Hen i 16-Hundredaarstallet forringedes den noget til 28,25 gr. med 24,89 gr. f. S. Som det vil ses, kan det næppe være nogen Konge-, Prinse- eller Korsdaler, som har virket særlig afskrækkende paa Konge og Folk i Norden.

Derimod udkom under Krigen Mønter fra Gelderland, der ikke svarede til en tysk eller dansk Rigsdaler. Saaledes sloges 1579 *en geldrisk Daler* paa 32 Stiuvers $\frac{9}{12}$ lodig med 25 gr. Vægt og 18,75 gr. f. S., endvidere 1582 en *Sølvriddet, Sølvgylden eller Florin* paa 27,13 gr. Vægt med ca. 22,6 gr. f. S.¹⁾ Disse Mønter kunde næppe vække Begejstring i de nordiske Lande og fremkaldte ogsaa som det senere vil ses Protester fra Kong Frederiks Regering.

Ogsaa en anden nederlandsk Daler kunde ikke vinde Bifald som en god og gæv Rigsdaler i Danmark og Norge, nemlig *Løvedaleren*.

Geldersk Daler 1579

¹⁾ W. I. de Voogt, l. c., Pl. II, No. 12; III, No. 24.

Sølvridder 1582 fra Vriesland

Den skyldte sit Navn, at den paa den ene Side havde en stor Løve, som ikke var indfattet i Skjold. Paa den anden Side fandtes en harniskklædt Ridder i Halvfigur med Provinsskjold ved Siden. Den udmøntedes fra 1575 af de uafhængige Nederlande og blev som slagen midt i Krigsvirvaret ikke af den bedste Slags, 27,68 eller 27,648 gr. $\frac{9}{12}$ lødig med 20,736 gr. f. S.¹⁾

Nederlandsk Løvedaler 1602 fra Utrecht jfr. lignende fra 1577 i Fundfortegnelsen

Denne Mønt var et Udtryk for Provinsernes Samling i *Pacifikationen i Gent den 8. November 1576*, men Pengene var smaa og Sølvet dyrt. Det skulde strækkes godt. Intet Under, at Mønten ikke blev særlig god for en Rigsdaler at regne.²⁾

¹⁾ Verkade, l. c., Pl. 106, No. 3; Pl. 139, No. 3; Pl. 48, No. 2—3. J. Wilcke: Daler, Mark og Kroner, p. 15.

²⁾ Sv. Wikberg: Wilhelm af Oranien, Kbhvn. 1939, p. 118. Ed. Heyck: Wilhelm von Oranien, 1908, p. 121 ff.

Ihvorvel det maa antages, at den nationale nederlandske Løvedaler og den gelderske Daler samt Sølvrideren særlig har frembudt Betæneligheder hos den danske Regering, kan de dog ikke være alene herom, thi allerede før 1575 lød der Klager i den danske Lovgivning over daarlige nederlandske Dalere. Der maa altsaa have været Philipsdalere og Kreuzthalere, som ogsaa har frembudt Holdepunkter for Kritik paa et Tidspunkt forud for 1576.

Philip II. havde overtaget Nederlandene som en Del af det romersk-tyske Kejserdømme, idet Maximilian I. 1548 havde truffet Transaction d'Augsburg, hvorefter de 17 Provinser udgjorde en Enhed, knyttet til det tyske Rige.

I Konsekvens heraf havde man flere Gange fra tysk Side udtalt Ønske om fælles Mønt, dog uden Held. 1559 indførte Ferdinand I. en *Rigsgylden* $9\frac{1}{2}$ Stk. paa 1 *℥* c. $14\frac{16}{18}$ lødig 24,616 gr. svær, 22,907 gr. f. S., men denne Gylden afløstes 1566 af Maximilian II.s Daler 8 Stk. paa 1 *℥* c. $14\frac{4}{8}$ lødig, 29,232 gr. svær med 25,984 gr. f. S. den egentlige Rigsdaler, der regnedes til 68 Kreutzer eller 30 Patards i Nederlandene. Kong Philips Delegater til Rigsmødet 1566 i Augsburg godtog denne Rigsdaler, dog med den Reservation for deres Souveræn, at den skulde gælde 32 Patards i Nederlandene.

Philip II. søgte 1567 at efterligne den forannævnte Rigsdaler i Burgunderdaleren eller Korsdaleren, men han gjorde den, som ovenfor oplyst, noget bedre for at kunne gælde 32 Patards. Det varede dog ikke længere end til 1571, før Philip II. opgav denne Burgunderdaler. Under de stigende Vanskeligheder, Uroligheder og Oprør i Nederlandene mod Philip II.s Herredømme kunde Møntvæsenet nødvendigvis ikke holde en god Standard. Medens nogle Korsdalere 1568 vejede 29,05, 29,1 og 28,9 gr., meldes der om en anden Daler fra 1568, som kun vejede 24,8 gr. og fra 1570 med 25,6 gr., men denne var dog slidt. Philipsdaleren efter det ældre System fra Carl V.s Tid skulde veje ca. 34 gr. Endnu 1573—74 haves Exemplarer af denne Mønt med en Vægt af 34 gr. og Dobbelt Philipsdaler med Vægt 68,3 gr., men 1576 foreligger Stkr. paa 23,5 gr., 23,85 gr. og 23,6 gr. Intet Under at disse besynderlige Mønttilstande i Nederlandene ikke kunde vække Tillid herhjemme.¹⁾

¹⁾ P. O. van der Chijs: *De Munten d. Utrecht Haarlem* 1859, p. 275 ff., 281 ff. A. de Witte: *Hist. monetaire de Brabant*. Anvers 1894, p. 220, 229, 231 ff. W. I. de Voogt: *Muntwezen Gelderland*, Amsterdam 1874, p. 171.

I den nedersachsiske Kreds omtales 1586: »die niederländische Kreuzthaler so hiebevor des Reichs Schrot med Korn gemäsz von der konigl. Maj zu Hispanen seindt gemündz worden, itziger Zeit ganz falsch so von den Städten . . . geschlagen . . . und nicht allein die Kreuzdaler sondern auch andere . . . niederländische falsche Daler.«¹⁾

I det foregaaende er gentagne Gange henvist til Møntforholdene i Tyskland, som Philip II. en Overgang tænkte paa at efterligne. Om disse foreligger indgaaende Efterretninger fra den nedersachsiske Kres, som laa Danmark nærmest og bl. a. omfattede Holsten. I denne Kres nød de nederlandske Dalere som nævnt lige saa ringe Anseelse som herhjemme. I en Skrivelse af 3. Jan. 1566 meddeler Lüneburg Lübeck, at der opstaar al Slags Urigtighed i Betalinger med nederlandske, frisiske »und da ninblangs gemuntzte Thaler«. I en Artikel af 8. Febr. 1567 Punkt 6 hedder det, at efter at de nederlandske hele, halve og Ortdsaler »auch andere . . . viel zu gering geschlagene Muntzen« hyppig er bragt til Stæderne Lübeck, Hamburg, Wismar og Lüneburg . . . maa det overvejes, om disse Dalere helt skal forbydes. Dette Forbud vedtoges 17. Februar 1567 . . . wegen der niederländischen guldin und silbern Müntzen achtet man für hochnötig und dienstlich, dieweil befunden wird, dass dieselbe je leng, je geringer werden, dass demnach davon eine gemeine Warnung zu tun und gesetzlich zu verbieten sein.«²⁾

Om selve de tyske Dalere er allerede givet en Del Oplysninger tidligere: Grundlaget for Udmøntningen af grov (stor) Sølvmønt var 2 Lods Daleren eller Uncialen, idet 2 Lod udgjorde 1 Unze Sølv eller $\frac{1}{8}$ $\mathcal{M}$ cølnsk. Saaledes var Mønten oprindelig slaaet som Sigismunddaler, Joachimsdaler og Carl V.s Sølv Pfenning, 15 lødig, altsaa 29,232 gr. svær med 27,405 gr. f. S. Heri skete en Forandring paa Rigsdagen i Augsburg den 14. Februar 1551 og ved kejserlig Møntordning af 28. Juli 1551, hvorefter den gamle Dalerudmøntning blev forbudt og der fremtidig skulde udmøntes en Gylden $7\frac{1}{2}$ Stk. af 1 $\mathcal{M}$ $14\frac{2}{18}$ lødig Sølv, altsaa 31,181 gr. svær med 27,512 gr. f. S. Mod denne Forandring rejstes Indvendinger fra mange Sider. Den

1) M. Bahrfeldt: Niedersächs. Münz-Archiv III, Halle 1929, p. 220.

2) Max. Bahrfeldt: Niedersächs. Münz-Archiv I, Halle 1927, p. 329, 385, 393.

betydelige Opsætning af Hovedmønten i Sølvvaluta kunde ikke oprettholdes. Allerede 1559 gik Ferdinand I. til den modsatte Yderlighed at indføre en Rigsgylden, lettere end 2 Lods Daleren. Det synes som man i Wien ikke ret har forstaaet, hvor fast et Fodfæste Uncialdaleren havde faaet i Omsætningen, navnlig i Nordtyskland og Hansestæderne. Naar Kejser Carl V. 1551 gik til Afskaffelse af Daleren og Indførelsen af Gylden med 27,512 gr. f. S., var det som ogsaa Navnet antyder i Haabet om *et fast Forhold mellem Guld og Sølv, saaledes at den ny Sølvgylden kunde gaa lige med Guldgylden* og den store Mængde Sølv, der indkom fra hans amerikanske Lande kunde udnytted paa lige Fod med Guld, der efterhaanden blev sjældnere og dyrere at erholde. Men hvad vilde det i Virkeligheden sige, at Guld blev dyrere? Betød det ikke, at Sølv blev billigere, der skulde mere Sølv til at opveje Guld end forhen. Kejser Carl og Rigsdagen i Augsburg troede, man kunde indføre en fælles Guld- og Sølv møntfod. Den begik samme Fejl, som saa hyppigt er indtruffet baade før og senere, nemlig at overse, at man kun kan have een Møntfod, enten Guld eller Sølv, i Forhold til hvilken det andet Metal er en Vare. Nu var i Virkeligheden Guldets Rolle foreløbig udspillet og erstattet af Sølv, der stadig fremkom i større Mængder. Man havde opdaget, at 2 Lods Daleren ikke kunde opveje den normale Guldgylden. Derfor opfandt man 1551 den bedre Sølvgylden til at opveje Guldgylden. At dette var Hensigten fremgaar tydeligt af »Abschied des Reichstages zu Augsburg 14. Febr. 1551 § 36: »ein grosz silbern Stück und dessen zwei halber in ihrem Werth dem Goldgülden gleich« og »Kaiserliche Münzordnung 28. Juli 1551: »Guldiner zu 72 Kreuzer auf 1 Goldgulden: 1. . Halber Guldiner zu 36 Kreuzer auf 1 Goldgulden: 2.« Man havde en Kurrent og Regningsgylden til 60 Kreutzer, som ikke kunde købe 1 Guldgylden. Nu vilde man lave en Sølvgylden paa 72 Kreutzer = 1 Guldgylden.¹⁾

Om disse Møntforhold haves Underretning i en »Verzeichniss auf der muntze, sollen über das gantze römische Reich gehen und ist durch den Churfürsten zu Brandenburg publicirt worden«:²⁾

¹⁾ J. Wilcke: Chr. IV.s Møntpolitik 1919, p. 24 ff. Daler, Mark og Kroner 1931, p. 10 ff., 16 ff. Max. Bahrfeldt, l. c., p. 2, 9.

²⁾ RA. Tyske Kancelli, A, No. 160, 1523—1619, Diverse Møntsager, No. 4.

1)	1 rinsk Gylden el. 72 Kreutzer	7½ Stkr. paa <i>M</i> 14 Lod 2 Gren fin,
Gulden genant über des g.heil.
röm. Reich.
2)	2 Stkr. halve, der udgør 1 r.
Goldg. = 36 Kr.	15 Stkr. paa <i>M</i> 14 Lod 2 Gren fin,
½ Gulden genant über des g.heil.
röm. Reich.
3)	1 — = 20 Kreutzer.	27 Stkr. paa <i>M</i> 14 Lod 2 Gren fin,
20 Kreutzer genant über des
g.heil. röm. Reich.
4)	6 — = Goltg. 1 Stk. = 12
Kr.	45 Stkr. paa <i>M</i> 14 Lod 2 Gren fin,
12 Kreutzer genant über des
g.heil. röm. Reich.
5)	1 — = 10 Kreutzer	54 Stkr. paa <i>M</i> 14 Lod 2 Gren fin,
10 Kreutzer genant über des
g.heil. röm. Reich.
6)	12 — = 1 Goltgylden, 1 Stk.
= 6 Kr.	90 Stkr. paa <i>M</i> 14 Lod 2 Gren fin,
6 Kreutzer genant über des g.
heil. röm. Reich.
7)	24 — = 1 Goltgylden, 1 Stk.
= 3 Kr.	94½ Stkr. paa <i>M</i> 7 Lod 5 Gren fin,
3 Kreutzer genant über des g.
heil. röm. Reich.
8)	72 — = 1 Goltgylden, 1 Stk.
= 1 Kr.	237 Stkr. paa <i>M</i> 6 Lod 1 Gren fin,
Kreutzer genant über des g.heil
röm. Reich.

Samtidig foreligger en »Valuation der Deutschen und holsteinischen Münzen durch der Churfürsten zu Sachsen Augusten Cammermeister und Proberer aufgezogen in Canzlei ²³/₁₀ 1553«:

- M* Stkr. 23½ Stkr. auf *M* 13 Lot 3 Q. o *λ*, den fine *M* udbragt til
27 *M* 5 β 1 Alb. ³⁷/₅₅ *λ* = Meissner Müntz 10 Fl. 8 Gr. 9 *λ*.
½ *M* Stkr. 47½ Stkr. auf 14 Lot 3 Q. o *λ*, den fine *M* udbragt til
25 *M* 12 β o Alb. ³⁶/₅₉ *λ* = Meissner Müntz 9 Fl. 17 Gr. 1 *λ*.
6 β 38½ Stkr. auf *M* 6 Lot 3 Q. o *λ*, den fine *M* udbragt til
34 *M* 3 β 1 Alb. 2½/3 *λ* = Meissner Müntz 13 Fl. o Gr. 9½ *λ*.
6 β 30½ Stkr. auf *M* 6 Lot 1 Q. 3 *λ*, den fine *M* udbragt til
28 *M* 6 β 2½ Alb. o *λ* = Meissner Müntz 10 Fl. 17 Gr. 5 *λ*.
4 β 95 Stkr. auf *M* 13 Lot 3 Q. o *λ*, den fine *M* udbragt til
27 *M* 10 β ½ Alb. o *λ* = Meissner Müntz 10 Fl. 11 Gr. 1 *λ*.

- 3 β 59 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 6 Lot 1 Q. o λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 28 $\mathcal{M}$ 5 β = Meissner Müntz 10 Fl. 16 Gr. 6 λ .
 4 Hvid (der Brayten) 83 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 4 Lot, den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 27 $\mathcal{M}$ 10 β 2 Alb. o λ = Meissner Müntz 10 Fl. 11 Gr. 5 λ .
 4 Hvid (derSchmale) 122 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 5 Lot 1 Q. 1 λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 30 $\mathcal{M}$ 9 β 2 Alb. 3 λ = Meissner Müntz 11 Fl. 13 Gr. 11 $\frac{1}{2}$ λ .
 β 107 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 3 Lot 2 Q. 3 λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 29 $\mathcal{M}$ o β o Alb. 3 λ = Meissner Müntz 11 Fl. 1 Gr. 1 $\frac{1}{2}$ λ .
 2 Hvid 126 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 3 Lot o Q. 1 λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 27 $\mathcal{M}$ 6 β 2 Alb. 2 λ = Meissner Müntz 10 Fl. 9 Gr. 5 λ .
 Sechsling 128 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 2 Lot o Q. 3 λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 29 $\mathcal{M}$ 4 β o Alb. 1 λ = Meissner Müntz 11 Fl. 3 Gr. $\frac{1}{2}$ λ .
 Hvid 220 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 2 Lot 2 Q. o λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 29 $\mathcal{M}$ 5 β 1 Alb. o λ = Meissner Müntz 11 Fl. 3 Gr. 8 λ .
 Blaffert 464 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 2 Lot o Q. 2 λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 36 $\mathcal{M}$ 6 β 3 Alb. o λ = Meissner Müntz 13 Fl. 18 Gr. 1 $\frac{1}{2}$ λ .
 Pfennig 464 Stkr. auf $\mathcal{M}$ 1 Lot o Q. 1 λ , den fine $\mathcal{M}$ udbragt til
 36 $\mathcal{M}$ 6 β o Alb. 3 λ = Meissner Müntz 13 Fl. 18 Gr. 1 $\frac{1}{2}$ λ ¹⁾.

Disse Aktstykker viser den Interesse, man herhjemme havde i det tyske Riges og den nedersachsiske Kres Afgørelser i Møntsager. Den foretagne Valvation synes at dreje sig om Christian III.s Mønt fra 1541 og 1544. $\mathcal{M}$ Stkr. stemmer ikke ilde med $\mathcal{M}$ Stykkerne fra 1544, 24 Stk. paa den 13 $\frac{1}{2}$ lødige $\mathcal{M}$ S., $\frac{1}{2}$ $\mathcal{M}$ Stk. med 1541's 8 β : 48 Stkr. paa den 14 $\frac{1}{2}$ lødige $\mathcal{M}$ S., ligesaa 4 β fra 1544, 96 Stkr. paa den 13 $\frac{1}{2}$ lødige $\mathcal{M}$. 6 β er de i 1540 til dette Beløb devalverede 1 $\mathcal{M}$ Klipping fra 1534—39: 32 Stkr. paa den 6 $\frac{1}{2}$ lødige $\mathcal{M}$; 3 β er den hertil nedsatte 10 Hvids Lejr- β , hvis omtrentlige Udmøntningsformel hermed er oplyst. Desforuden har Valvationen Interesse gennem Sammenligninger mellem dansk Markmønt og sachsisk Kurantgylden. Gennem hele Tidsrummet fra Carl V.s Møntordning 1551 til Ferdinands af 1559 gik i den nedersachsiske Kres og Hansestæderne en fuldstændig Tavshed om Sølvgylden. Man talte kun om den forskellige daarlige Smaamønts: Mariegroschen, Sølvgroschen, Skillings m. v.s Forhold til hinanden og til 2 Lods Daleren. Guld- og Sølvgylden spillede øjensynlig ingen Rolle. Man undersøgte hinandens Dalere og kritiserede hinandens Smaamønt.²⁾ Man satte Daleren til 32 Mariengroschen og søgte paa den kendte gamle Maade at dele

¹⁾ l. c., No. 5.

²⁾ Bahrfeldt, l. c., p. 47, 76 ff.

Sol og Vind lige mellem Kreditor og Debitor ved at fastsætte en vis Kurs for Fordringer ældre end 20 Aar og yngre end dette Tidsrum, i hvilket Møntforringelsen havde taget Fart. Men Hovedhjørnestenen var og forblev *Daleren* paa 1 Unze ca. 14 lødigt Sølv, som dannede Grundlaget for *Sølvfod*. Dette fremgaar utvetydigt af Kejser Ferdinands Møntordning af 19. August 1559. Sølvguldgylden er forladt. Den gamle Regnings- og Kurantgylden paa 60 Kreuzer vaagner op som Mønt $9\frac{1}{2}$ Stk. af den $14\frac{16}{18}$ lødige *M* 24,616 gr. svær med 22,907 gr. f. S. Den pretenderer ikke nogen Guldgyldenværdi. *Guld-foden* er opgivet. Kurantgylden »Reichsgöldiner« med sine Underafdelinger: $\frac{1}{2}$ G., 10, 5, $2\frac{1}{2}$, 2 og 1 Kreutzer »sollen also von menniglichem im Reich in Kaufen und Verkaufen und sonst in Bezahlung bis auf den 1 Kreutzer incl. für Werschaft wie obsteht, ausgegeben und genommen werden, doch was unter den 5 Kr. soll niemand verbunden sein solcher Münzen über 25 Fl. in Bezahlung und für Werschaft zu nehmen. Aber was hievor auf Gold getheydingt und verschrieben ist, dergleichen was hinfüro in Gold verschrieben und dermassen paciscirt und angedingt wird sampt andern Bezahlungen, so nach alter Gewonheit mit Gold bezahlt sein worden, denen solle hiermit nichts benommen, sonder in allwege vorbehalten sein.¹⁾

Det var kun alt for tydeligt, at Guld blev Undtagelsen, Sølv den almindelige Betaling. »Reichsgöldiner« regnedes som nævnt til 60 Kreutzer, 21 Groschen, 28 sydtyske β , 24 lybske β , 48 »sundiske« β eller Sechslinge, 15 Batzen og 21 Schneberger, hvilken Landsmønt altsaa skulde gaa lige, hvad dog hurtigt gik »i Fisk«! Knuden blev sluttelig, hvilken »Aestimatio« *Daleren* og Guldgylden skulde staa i.²⁾

Ogsaa den nye Møntordning af 1559 blev kun af kort Varighed: 1566 udgik en ny »Reichsabschied zu Augsburg«. Den erkendte i § 147, at Reichsguldener fra 1559 ikke kunde gennemføres; i § 149 indrømmedes det, at »nummehr auf vielen Orten und Landschaften der Teutschen Nation die Contract und Verschreibungen auf angeregte Thaler-Müntzen regulirt und gericht (ist)«. Derfor bestemtes det i § 150, at der nu kunde slaas hele, halve og Orts Dalere, efter en Dalerfod 8 Stkr. paa 1 *M* 14 Lod 4 Gren fint Sølv af Vægt 29,232 gr., med 25,984 gr. f. S., 68 Kreutzer paa *Daleren* og 10 Fl.

¹⁾ Bahrfeldt, l. c., p. 222.

²⁾ M. Bahrfeldt, l. c., p. 237.

12 Kr. af 1 *M* f. S.¹⁾ Dermed var Kredsløbet sluttet. Man var vendt tilbage til 2 *Lods Daleren*, der herefter i et Par Hundred Aar blev Hovedomsætningsmønten i Nordeuropa, i alt væsentligt i den Form, Vægt og Finhed, der fastsloges 1566. Den blev Stamfader til vor Tids alt beherskende amerikanske *Dollar*. Alle senere Møntaftaler vedrørte i Virkeligheden kun den mere og mere forringede Smaaamønt, Groschen, Batzen, Kreuzer, Skillings Forhold til Hovedmønten.

Af Fundfortegnelsen fremgaar, at det særlig var *brunsvigske* og *sachsiske* Dalere, man modtog fra Udlandet.

De førstnævnte bar mange forskellige Navne: Pelikanthaler, Wahrheitsthaler, Lügenthaler, men den altovervejende Daler var dog *Wildmannsthaler*. De brunsvigske Dalere skulde efter Møntordning af 30. Maj 1531 være i Overensstemmelse med *Chursachsens Dalere*; dette gentoges 1535, hvor det udtrykkelig udtaltes, at Daleren skulde holde 14 Lod 8 Gren, 8 Stkr. paa Marken: Til Dalerens Fremstilling benyttedes fra 1601—02 i Mønten Zellerfeld et *nyt Mønttrykværk*. Til Møntprobationsdagen i den nedersachsiske Kres 1607 besøgte den tilsynsførende Møntmester Steffan Brüning de forskellige Møntsteder i Kresen. Han fandt Dalerne udmøntet 8 Stkr. »skarpt« af den 14 Lod 4 Gren fine Mark hos følgende Møntherrer:

Henrik Julius, Hertug af Braunschweig Lüneburg i Møntstederne Goslar, Zellerfeld og St. Andreasberg.
Ernst, Kurfyrste af Cøln for Stiftet Hildesheim paa St. Moritzberg.
Johan Adolph, Hertug af Holsten i Steinbeck.
Stadt Lübeck.

— Hamburg.²⁾

Møntmester og Kredswardin Brüning erklærede heroverfor:

»Bestehen alle solche Thaler am Schrott und Korne gegen das Heiligen Reichs Münz und Probationsordnung«.

Mængden af de brunsvigske Dalere er kun brudstykkevis oplyst. I 6 Kvartaler i Aarene 1587—1597 udkom ca. 218 000 Daler af Mønten i Goslar, saavidt det kan ses i hele, halve og Ortsdalere, af Sølv fra de mange forskellige »Hütten« og »Stollen«. 1613 oplyses, at der af Brandtsilber fra Harzen var udgaaet 50 640 Dlr. i hele, halve,

¹⁾ l. c., p. 336—37.

²⁾ E. Fiala: Münzen und Medaillen der Welfischen Lande, IV, Prag 1906, p. 22, 23, 36—38.

Orts- og halve Ortsdalere fra Zellerfeld og Clausthal.¹⁾ For hele Tidsrummet under Henrik Julius 1589—1613 er udmøntet 557, 930 *℔* Sølv, hvoraf kun 2754 *℔* 13 Lod i Smaamønt.²⁾ Det er ikke underligt, at overfor en saadan Kæmpeudmøntning maatte de danske Dalere udgøre en ringe Del.

Imidlertid var Forringelsen af Smaamønten begyndt i større Omfang, da Hertug Frederik Ulrik, Christian IV.s Søstersøn, 1613 efterfulgte sin Fader, Hertug Henrik Julius. Han var en svag vankelmødig Fyrste, der stedse var i Pengevanskeligheder og derfor faldt i Hænderne paa utro Tjenere. Der møntedes en Mængde bedragerisk »Kippermønt«. Ogsaa Dalerne blev forringede. I den Anledning forlangte Møntmester Johan Laferdts 1622 ny Instruktion, idet Daleren udmøntedes 8 Stkr. af 15 Lod 16 Gren 14 lødigt Sølv 4 Gren mindre i Korn end efter Rigsordningen og $1\frac{1}{2}$ Quintin lettere end efter »Forordningen«(?).

1636 tiltraadte August den yngre Hertugdømmet efter Frederik Ulriks Død. Der udmøntedes bl. a.:

1640 i Zellerfeld af Lautentalsk Sølv.....	12 206	Dlr.
1641.....	9 709	—
1642.....	10 930	—
1650. 650 Dlr. Landmünz.....	9 528	—
1651. 650 — —	4 407	— ³⁾

Selv om der i de første Beløb kan være indeholdt nogle Summer i Mariengroschen, maa der efter det foranførte være udslaaet meget store Beløb af Harzsølv inden Kongsbergdalerne ret tog Fart. Disse sidste var efter det oplyste noget bedre end de brunsvigske; deres Skæbne har derfor maaske ikke været helt god i Konkurrencen med de tyske.

Møntmester i Goslar og Zellerfeld 1626—66 var Henning Schlüter, hvis Mønttegn ses paa de tidligere afbildede Wildmannsthalere.

Under Fr. Ulriks uheldige Styre af Møntvæsenet var der en Mængde »Kippermøntmestre«. Af egentlige Møntmestre kan nævnes Hans

¹⁾ l. c., p. 125, 149.

²⁾ J. Wilcke: Chr. IV.s Møntpolitik, p. 32. M. Bahrldt: Über die Münzprägung H. Henr. Julius 1589—1613.

³⁾ E. Fiala l. c., VI, Prag 1907—08, p. 23, 26.

Laffers, H. Loehr og Henning Schreiber. I Henrik Julius Tid fungerede bl. a. i Goslar 1590—99 Andreas Køne, 1599—1611, Heinrich Depfern og i Zillerfeld 1601—13 Heinrich Oeckeler.

Stadt Hamburg slog i Henhold til Rigmøntforordningen Dalere 8 Stkr. af den 14 Lod 4 Gren fine Mark, 9 Stkr. af *M* fin, som gjaldt:

1519.....	24	β	l.	o	Penning
1530—60.....	31	—		—	
1560—71.....	32	—		—	
1580—April 1609.....	33	—		—	¹⁾

og i dansk Mønt:

1567.....	3	<i>M</i>	8	β
1570.....	3	-	12	-
1572.....	4	-	0	-

dog ikke i Klippingmønt som tidligere omtalt.²⁾

Den anden bjergværksbesiddende Fyrsteslægt var Sachsens. De sachsiske Dalere vandt stor Udbredelse i Norden. Sølvet til disse hentede de sachsiske Hertuger i Erzgebirge ved Freiberg og Annaberg. Det var selvfølgelig derfor aldeles overvejende Sølvmønt, der udgik fra Sachsens Møntsteder, for Dalermøntens Vedkommende fornemlig Annaberg og Freiberg til ca. 1556 og Dresden fra samme Tid. Daleren, den saakaldte Güldengroschen, holdt fra 1500—18, 8 Stkr. af den 15 lødige Mark (938/1000, 27,41 gr. f. S.) fra 1518—34 8 Stkr. (29,23 gr.) af den 14 Lod 16 Gren (931/1000, 27,20 gr.) lødigeMark; fra 1534 gik Lødigheden ned til 14 Lod 8 Gren (26,39 gr. f. S. 903/1000) og efter 1558 skrodedes den 8,063 Stkr. af samme lødige Mark (29 gr. med 26,08 gr. f. S.).

Den fine Mark udbragtes til:

1500—1518.....	8 ⁸ / ₁₅	Dlr.
1518—1534.....	ca. 8 ⁴ / ₇	—
1534—1558.....	8,86	—
Efter 1558.....	8,93	—

Den i Fundfortegnelsen afbildede sachsiske Daler fra 1541 er slaaet i Freiberg af Møntmester Hans Hausmann. Dalerne fra 1569, 1580

¹⁾ Gaedeckens. Hamburg. Münzen und M., Hamburg 1843, p. 130—31.

²⁾ Jfr. iøvrigt Daler, Mark og Kroner, p. 147, 154.

og 1597 af den tidligere nævnte Møntmester Hans Biener i Dresden, Kipperdaleren 1622 i Merseburg. En Del sachsiske og thüringske Dalere bærer flere Fyrsteportrætter og benævntes »Brødrdalere«.

Der sloges nogle Guldgylden, omkring Aar 1500: $71\frac{1}{3}$ Stkr. af den $18\frac{1}{2}$ Karat lødige Mark, efter 1622 Dukater 67 Stkr. (3,49 gr.) af den 23 Karat 8 Gren (986,111/1000) lødige Mark. 68,59 Stkr. af den fine Mark.¹⁾

Sachsisk Guldgylden

Spørger man nu om de enkelte Mønters Forhold til hinanden og om de fremmede Mønters Værdi i de samtidige danske Mønter, findes der vel nogle om end ikke mange Oplysninger i Datidens hjemlige Aktstykker. Men netop disse spredte Meddelelser kaster Lys over Pengenes Circulation dengang. Det var et broget, uensartet og indviklet Liv, Mønterne førte, hvad rimeligt var, naar man betænker hvor forskellige de var. Besynderligt er det at tænke paa, at Landene som Regel ikke havde tilstrækkelig national Mønt til at bestride Om-sætningen, men at den samlede europæiske Møntmasse paa en Maade var til fælles Bedste. Ole Worm har herom skrevet den 19. Januar 1650: »*Det danske Møntvæsen synes at være af dobbelt Art; thi dels bruger vi fremmede og andre Nationers Mønter, dels de Mønter, som er slagne hos os. Vi bruger fremmede Mønter saavel af Guld, som af Sølv, prægede i Spanien, Frankrig, England, Tyskland og Nederlandene, omtrent til samme Værdi, som de har i deres Hjemland, medmindre Værdien øges eller mindskes efter Statens Tarv og efter kongelig Forordning. Dog er Rigsdalere, Rosenobler og Dukater de hyppigste. Hos os slaas Mønter af Guld, Sølv og Kobber . . . Rosenobler . . . Kroner . . . Rixdaler . . . Slettedaler . . . Current Daler . . .*« etc.²⁾

¹⁾ W. Schwinkowski: Geld- und Münzwesen Sachsens Dresden 1918.
W. Haupt: Tabellen zur sächsischen Münzkunde, Dresden 1933.

³⁾ N.N.U.M. 1944, p. 28.

Naar man betragter Danmark-Norges Valutafond i Frederik II.s Tid, saa var der jo i Virkeligheden ingen danske Dalere. Den pludselige Udmøntning af maaske ialt 70 000—100 000 Stkr. fik hurtigt Ben at gaa paa. De forsvandt som tidligere nævnt ud over Landets Grænser, skønt de i og for sig ikke var af de bedste. Netop fordi Dalerbestanden var international, som det jo fremgaar af de foran gengivne Fortegnelser og Oversigter, maatte man betragte det med stor Afsky, hvis en Møntherre forringede denne Bestand, hvorpaa den mellemrigs Handel beroede, ved Indsmeltning og Udmøntning af daarlig Smaamønt, Kroner eller Marker, som ikke kunde tjene Handelens Tarv, men kun gav en forbigaaende, overfladisk Indtægt i Møntherrens Kasse, saaledes som Christian IV. paa en meget hensynsløs og for-dærlig Maade bar sig ad i Aarene 1600—1625, hvorved han forringede sine Rigers økonomiske Bæreevne lige før den overmodige Indtræden i 30 Aars-Krigen.

Det var ikke mærkeligt, at Datidens Vexellerere, Købmænd og Styrere maatte have lange trykte Valvationstabeller til Hjælp som Vejledning gennem den uensartede Møntmasses Labyrinth. Titelen til en saadan Bog fra 1576 findes gengivet i »Daler, Mark og Kroner«. I denne Kursbog fandtes ogsaa Christian II.s, Christian III.s og Frederik II.s Dalere gengivet, men i det Store og Hele maatte Dalerne nu gaa Mand og Mand imellem uden nærmere Undersøgelse, hver Gang et Køb og Salg fandt Sted, medens Guldmonnten førte en mere tilbage-trukken og beskeden Rolle, selvom den endnu kunde fremtræde i større Mængde saaledes som et Fund i Ueberstorf i Schweiz viste, hvor der kom for Dagen talrige franske écus d'or fra det 15. og 16. Aarhundrede.

Omkring 1565, da Daleren endnu stod i ca. 61 β d., findes en Jævnføring med skotsk Mønt, hvorefter:

1 Rosenobel	gjaldt III $\%$ skotsk	=	60 β skotsk	=	12 $\mathcal{M}$ d.
1 Henriksnobel	—	52 -	—	=	10 - 6 β d.
1 Engelt	—	40 -	—	=	8 - - -
1 Dublon	—	51 -	—	=	10 - 3 - -
1 Guldkrone	—	26 -	—	=	5 - 6 - -
1 Daler	—	19 -	—	=	4 - ÷ 3 - -
1 skotsk sh. gjaldt altsaa paa de Tider $3\frac{1}{5}$ β d. ¹⁾					

¹⁾ RA. D. K. Arkivreg. I, p. 33, No. 177. Diverse.

Da Daleren steg til 64 β d. eller 4 $\mathcal{M}$ d., steg ogsaa Rosenoblens Værdi. Den 17. September 1569 udstedtes Missive til Tolderen i Aalborg om, at han, naar nogen skal give Rosenobel og vil give Daler i Stedet, skal han for hver Rosenobel oppebære $4\frac{1}{2}$ gml. Dlr. eller 5 nye Dlr., men den 26. Marts skrev Kongen til Tolderen i Helsingør og Nyborg, at de overhovedet ikke maatte tage nye Dalere i Told.¹⁾ 4 Dage senere indførte Peder Oxe den ny Told i Sundet: Lastepengene.

De nye Dalere maa antages at være de tidligere omtalte hollandske Dalere. Naar Grundtvig²⁾ anfører, at en ny Daler 1567—1571 gjaldt 52 β af en gml. Daler paa 60 β , da synes dette ikke helt at stemme med Missivet af 17 Septbr. 1569, hvorefter 1 ny Daler = $\frac{9}{10}$ gl. Dlr. eller 54 β . Og der er jo ingen Grund til at formode, at Kongen i Tolden skulde regne den ny Dlr. højere end almindeligvis gængs var.

Den 9. September 1572 kan det jo nok se ud til, at Kongen var i Tvivl om, hvad man skulde regne de ny Dalere til, thi da overlod han Tolderen selv at finde ud af, hvor mange Penge den kan findes ringere end en gammel Dlr. »og der bør at paa gange«. Det er unægtelig et kønt Virvar i Møntsystemet, og 15. s. M. opgiver Kongen da ogsaa denne Opgæld³⁾ for i Aar »efterdi vi os herom siden anderledes hafve betenkt«!

Af en Kvittering af 18. Maj 1572 fremgaar, at 1 Dlr. regnedes til 31 *Styver*.

Den 29. December 1572 sender Kongen Tolder Jens Mogensen et nyt Missive, hvori det bl. a. hedder: »efterdi at vi hves pendinge, som vi enten til omslagit eller ander steds skulle udgifve, icke kunde yde, met mindre end det ere guode gamle uforslagne daller, da ville vi icke heller ny daler for gamle dallers verd enten til told eller lastgelt lade anamme; dog ere vi tilfreds, at hvilke som icke kunde komme gamle daler af sted, at de gifve ny daller til lastgelt met saa mögen opgelt, som sig derpaa kand beløbe efter dend muntsordninge, som udi det romiske rige bevilgit er, hvorpaa vi deg hosliggendis bog tilskicker, hvorefter du dig met forskrefne opgelt at opbere al tingist kand vide at rette. Hvad fremdelis fyrpendinge, tønnependinge och skrifverpendinge er anrørindis, hafve vi efter dit betenkinde ladit os

¹⁾ Secher, l. c., p. 418—19, 475—76, 77.

²⁾ l. c., p. 5.

³⁾ Secher, l. c., No. 621 og 623, p. 521—22, 528 ff.

befalde, at af hvis her til hafver verit gifvit 2 sk., skal her efter gifve $1\frac{1}{2}$ sk.; hves 4 alb. tilforn, her efter 1 sk.; hves 2 alb. tilforn, her efter $\frac{1}{2}$ sk.; hves 1 alb., her efter 3 pendinge; udi lige maade hvad skrifverer- och tonnependinge belanger, at hvor tilforn hafver verit gifvit $\frac{1}{2}$ daller, skal herefter gifvis en $\frac{1}{2}$ gammel daler, och naar tilforn hafver verit gifvit 1 mrk. danske, skal her efter gifvis 12 sk. danske .efter som mønten nu er omsat; och skal tolderen och toldskrifveren dieris rettighed udi lige maade saa mue anamme.

Denne Ordre frembyder i flere Henseender Interesse. Der henvises til en Valvationsbog, vel netop en af de foran omtalte almindelige Vexellererlister over Valuta. Endvidere vil Kongen have Opgæld af Hensyn til sine udenlandske Gældsbetalinger. Endelig synes det som Kongen ønsker direkte at tjene paa sin Møntreform af 1572. Thi 2 β som før gik, er ingenlunde saa meget som $1\frac{1}{2}$ β , der nu gaar. Det samme gælder 1 β for 4 Alb. og $\frac{1}{2}$ β for 2 Alb. o.s.v. $\frac{1}{2}$ Daler for $\frac{1}{2}$ Daler er selvfølgelig rigtigt, hvad enten man tænker paa Halvdalerstykker eller paa $\frac{1}{2}$ Dlr. i Mønt = 24 β eller 32 β som før gik overfor $\frac{1}{2}$ Dlr. i Mønt som nu gaar, nemlig 16 β , men 1 $\mathcal{M}$ = $\frac{1}{3}$ Dlr. à 48 β eller 16 β som før gik eller $\frac{1}{4}$ Dlr. à 64 β eller ogsaa 16 β som før gik, *kan ingenlunde hjemle 12 β som nu gaar eller 24 β som før gik!* Man har rettet sig efter det rent formelle: Naar $\frac{1}{3}$ Dlr. var 16 β , saa maatte $\frac{1}{4}$ Dlr. blive 12 β , men det var rigtignok ikke 12 β »lybsk«.

Medens de Indlandiske snart havde opdaget dette Snyderi med Forhøjelse af Afgifterne, kunde det mulig være vanskeligere for de udenlandske Skippere, naar de kom til Tolden i Helsingør at opdage dette Filureri ved Smaamønts Omsætning, havde maaske ikke heller videre Anledning til at komme i Berøring med dansk Smaamønt.

Der vedblev imidlertid at være Røre om de *nye Dalere*, som efterstaaende Missive udviser:

1573 29. jan. (Skanderborg). *Missive til tolderne i Helsingør, Nyborg, Assens, Middelfart, Kolding og Ribe om kun at tage mod tolden i gamle dalere:*

Vi komme udi forfaring, at de *ny nederlendiske daller*, som hid ind i rigit mer end nogen ander steder føris, fast alle vegne ere ugangbar, och hvor vi denum skulle udgifve enten til omslagit eller paa ander steder, mue vi denum met stuor opgelt lade forbedre os icke til ring(e) skade. Da paa det saadant maa forekommis, och forskrefne ny daler her i

rigit paa vore tolsteder udi told eller anden indtegt icke mer for fulde skulle antagis end udi andre omliggendis lande, bede vi deg och ville, at hves told och rettighed, os tilkommer och du efter denne dag paa vore vegne skalt opbere, at du dend udi guode gamle ufor-slagne daller, som til omslagit och anden steds i det romiske rige for fulde gienge och giefve ere, indtager och fører til regenskab och aldelis ingen ny daller opberer, saa fremt du icke til dig vilt anamme, hvis nøi daller du indtagendis vorder, och i det sted til os udlegge och fylliste giøre gamle daller; her vid ald tingist at rette deg efter, och tag der ingen forsømmelse før.

Sameledis skicke vi eder her hos vort obne bref om gamle daller, som i efter denne tag opber paa vore vegne der paa tolden, hvorefter i kunde vide eder at forholde och, naar behov giøris, det lade lese for de fremmede skipper, der ankommer, at de denum och der efter kunde hafve at rette.

Ogsaa Tolderen i Kolding, Severin Skriver, fik 18. Febr. lignende Ordre om, at han ikke maa tage ny Dalere i Told, og at Kongen ikke vil eftergive noget af Øxentolden. Det har naturligvis været de indlandiske Studeprangere, som naar de kom til Kongeaaen ikke vilde betale Dalerne saa højt i Mønt, som Kongens Toldordrer forlangte i Strid med de gamle Taxter.

Det var de saakaldte »enkende gamle Dalere«, det altsammen drejede sig om. Peder Oxe sender f. Ex. i Marts 1573 4000 Dlr. i Mønt til Kongen og ber ham vexle dem til enkende Dalere; han skulde bruge dem til udenlandsk Betaling af Soldryttere fra Krigen. Men Kongen sender Mønterne tilbage, han kan ikke skaffe Rigsdalere.

I efterstaaende Missive gives paany Forklaring om Dalerne samt Oplysning om *Guldmøntens Værdi*.

1573 28. mars. (Silkeborg). *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om den mønt, hvori tolden og andre afgifter skulde erlægges.*

Som du lader gifve til kende, at vor skrivelse er deg til hende kommit, hvorudi formeldis, hvad mønt vi ville, du herefter skal paa vore vegne opbere til told och lastgelt, som ere guode gamle gangbare daller och opgelt paa de, der ringe ere och icke for fulde gaar, som same vor skrivelse vider och udtrøkliger forklarer, och du begierer vor vilge, om du mot tage guld for tolden och lastpendinge, om dend fremmede mand vil det udi stedit for daler, da er vi dermet vel til

frids, och maa du indtage guldit for efterfølgindis verd, som er en *portugeløsser* for 16 daller, en *rosenobel* for $3\frac{1}{2}$ daller, en *dubbelt ducat* for 3 daller, en *milreser* for 3 daller, en *engelot* for 2 daller, 1 *ort kroner* *hvere tre for 4 daller* met andit guld efter, som tilforn er annammit. *Men dersom de frambiuide danske mønt for told eller lastpening, ville vi, at du denum det afslæer och anammer alene guode gamle daller eller guld efter,* som forbemelt er. For tønde- och fyrepening ere vi tilfrids, du tager danske mønt af denum, det tilbiuder, och i alle maade vider och ramer vort gafn, som vi deg tiltroer.¹⁾

Efter en Kvittring af 24. Januar 1574 har Tolderen i Helsingør Hendrik Mogensen leveret i Kongens Kammer bl. a. »150 Dlr. hver tagne til 30 β danske med 2 β til Opgæld«, hvilket ganske godt stemmer med 1 ny Dlr. = $\frac{9}{10}$ gl. Dlr., thi $\frac{9}{10}$ af 32 β kan vel sættes til 30 β , naar man ikke vil gaa Betaleren af Told for nær. Men denne Hensynsfuldhed synes ikke at have bekommet Kongen særlig vel, navnlig da de nye hollandske Dalere synes at have været af lignende daarligt Indhold som de nederlandske Dukater og Gylden, vi tidligere har behandlet.

1574 10. mars. (Frederiksborg). *Ab. brev om kurs på de nye nederlandske daler:*

Efterdi vi komme udi forfaring, at de ny nederlendiske daller skulle vere møgit gangbar icke aldeniste her i vort rige Danmark men ochsaa i vort rige Norge och indførís af nederlendiske kiøpmend af dend orsage, at de denum her i rigit kunde yde och udgifve høgre end uden lands och en[d] de verd ere, hvorofver nu icke erre ret mange guode daler til fangs, da efterdi same ny nederlendiske daler icke ere saa guode, [som] de hertil ere fore udgifven, och ere ochsaa uden lands forboden,

1. ville vi, at same ny nederlendiske daller saa vel udi vort rige Norge som her udi Danmark herefter icke skulle opberís udi kiøb, saal och i andre maade høgre en[d] $1\frac{1}{2}$ mrk., som er 24 sk. efter, som mønten er nu omsat.

2. Findis nogen anten af vore egne undersotte eller andre fremmede kiøpmend, som understaar sig heremod forskrefne ny nederlendiske daler høigre at opbere eller udgifve end, som forskrefvit staar, da

¹⁾ Jfr. Kanc. Brevbøger, p. 245.

skulle de derforre tiltalis och straffis som de, vore brevfe och befaling icke acte ville, och hafve forbröt, hvis de hafve met at fare.

3. Bedindis och biudindis

Forvirringen blev nu ikke mindre, da der herhjemme viste sig de nye *Gyldendalere*. I en Kvittering til Peder Oxe af 29. Juli 1574 omtales 8479 gl. Dlr., 50 nye Dalere og 2 *Gyldendalere*.¹⁾ I en Befaling af 10. Juli 1575 nævnes 2700 Gylden Kurant og 100 *Gylden Kurant*. Disse vare indførte ved fornævnte Rigmøntordning af 1559.

Reichsguldner, Kurantgylden

Denne Mønt vejede 24,62 gr. med 22,91 gr. fint Sølv og gjaldt 60 Kreutzer, men fik dog ingen virkelig Betydning ved Siden af Rigsdaleren.

Som vi tidligere har set, gik Guldmonnten fra Rentemesterens og Sundtolderens Kasser som Regel i Kongens egen Kasse. Nedennævnte Breve af 7. Septbr. 1578 bekræfter dette:

— Befaling til Hendrich Mogenssen — som ikke mener at have Dalere nok til at *betale Herremændene og de andre Krigsfolk*, der ligge i Befæstningen paa Kroneborg, deres nu med det første forfaldne aarlige Pension og Besolding med og derfor har forespurgt, om han maa give dem Rosenobler og andet Guld, som han har oppebaaret i Told, i Betaling — om *ikke* at udgive noget af det Guld, han har oppebaaret, men holde det til Stede indtil videre og til den bestemte Tid betale ovennævnte Folk deres Aarsløn *med de Søldalere og andre Penge*, han har faaet ind i Told, saavidt de kunne strække til; hvad der kommer til at mangle, har Kongen givet Christopher Valkendorff

¹⁾ Kanc. Brevbøger, p. 492, 644.

Ordre til at forstrække ham med; hvis det kun drejer sig om et ringe Beløb, kan han nok selv skaffe eller laane det.

— Til Christopher Valkendorph. Da Tolderen maaske ikke kan betale de paa Kroneborg liggende Herremænd og Krigsfolk deres til St. Michaelis Dag forfaldne halve Aars Løn, medmindre han maa tage Rosenobler dertil, og Kongen ikke gerne vil, at der tages noget af Guldet, skal Christopher Valkendorph mod Kvittans *skaffe Tolderen de Dalere*, han kommer til at mangle.

Guldet benyttedes bl. a. til Betaling af Kongens Hofsinder, men disse var ikke helt tilfredse hermed:

1580 22. septbr. (Friderichsborg). *Missive til borgemestre, rådmænd og byfoged i København, Helsingør og Slangerup om, at borgerne i deres byer skulle antage rosenobler, dukater m. m. for den værdi, til hvilken de hidtil have været gangbare her i riget.*

Efter at vore hofsindere hafve underdanigst ladet gifve os til kiende, hvorledis at, naar de ligge der udi byen udi hofleigre, *veigrer borgerne denum udinden och icke ville tage rosenobbel, ducater eller andit guld for sligt verd af denum, som det gifves denum til besoldinge oc kostpendinge af vort rentekammer*, da bede vi eder och ville, at i tilsiger alle eders medborgere der udi byen, at de ere fortenkt udi oc aldels retter denum efter herefter af vore forsindere oc andre vorre hoftiennere at antage rosenobler, ducater oc andit guld for hues hos denum for derris sligt verd, som det til des hafver verrit giengbar her udi riget, oc som det denum gifves och de det antage af os til besoldunge, och dersom seg nogen derudinden veigrer oc heremod befindes at gjørre, at i da lader straffe derofver, som ved bør, saa frembt vi icke skulle vide det hos eder.

Men der synes nu ogsaa fra Rentekammerets Side at være udvist nogen Fedtethed overfor de unge Herrer, thi efter Rentemesterregnskabet for 1581 er Guldet overladt Renteskriver Hans Meckelborg til Kostpenge for Kgl. Majt. Hoffsinder og samme høger thelregnit end det var annammet for:

paa hver Db. Dukat	2	β	lybsk
— — Henriksnobel	1	Ort (4 β)	lybsk
— — Rosenobel	6	β	lybsk
— — Engelot	2	-	—
— — Krosatte	2	-	—
— — Ungersk Gylden	1	-	—

Folio 134 anføres videre, at 1 Rosenobel, der er annammet for 15 $\mathcal{M}$, Engelot for 9 $\mathcal{M}$ før gik, skal udgives for 4 Dlr. og 9½ $\mathcal{M}$.

Iøvrigt var Kursen efter nævnte Regnskab:

Dobbelt Melreis.....	3 Dlr.	4 β l.
Enkelt —	1½ —	2 —
Dobbelt Dukat.....	3 —	4 —
Rosenobel.....	3½ —	10 —
Henriksnobel.....	3 —	(4) —
Portugaløser.....	16½ —	
Salzburg Dukat.....	3 —	
Goldgylden.....	1 —	4 —
Engelot.....	2 —	10 —
Crosater med det stakkede Kors.....	1½ —	
— — — lange —	1 —	14 —
Ungersk Gylden.....	1½ —	2 —
1 Printz Daler.....		35 —
6 — —	7 nye Daler ¹⁾	

Disse Kurser stemmer ikke helt med de af Grundtvig l. c. p. 5—6 opgivne.

Til Sammenligning kan anføres følgende ældre Kurser:

Aar 1500.	1 Lod Guld.....	4 r. G.
— —	1 Rosenobel.....	3 — og 40 skotske $\mathcal{M}$
— 1509	1 Løde $\mathcal{M}$ Sølv.....	13 $\mathcal{M}$ Ørtug
— 1520.	1 Lod Sølv.....	20 β l.
— 1547.	1 Portugaløser.....	15 $\mathcal{M}$ 13 β l.
	1 Rosenobel.....	3 Dlr. 10 —
	Henriksnobel.....	3 —
	Dobbelt Dukat.....	3 —
	Enkelt —	1½ —
	Krone.....	1 — 10 β l.
	Engelot.....	2 — 8 —
	Gylden Løve.....	1½ — ÷ 1 —
	Philipsgylden.....	26 β l.

¹⁾ Kanc. Brevbøger 1569, p. 469.

Hornsgylden	14 β l.
Currentgylden	21 — 2 Alb. l.
1 β l.	4 $\frac{1}{2}$ d. Alb.
2 —	3 d. β
2 Lods Daler	3 $\mathcal{M}$ d. ²⁾

Et Tegn paa Guldets svigtende Evne som international Valuta og Dalernes Fremtrængen var Guldets foreløbige Fald; i hvert Fald synes Rosenoblens Renommé at være paa Retur.

15. Febr. 1581. Til Henrich Mogenssen. Da Rosenobler nu mange Steder »afslaa« og ikke ere gangbare til den gamle Værdi, maa han herefter *ikke tage Rosenobler eller overhovedet andet Guld end dobbelte Rosenobler, Engelotter og Dukater i Told*. Et aabent Brev herom sendes ham til Forkyndelse for de fremmede.

Den 4. Maj s. A. kom derefter et Missive, hvorefter Tolderen maatte tage 4 gml. Dlr. for en Rosenobel og rinske Gylden som hidtil.

Guld var dog immervæk ikke at foragte. I en Kvittering af 16. Juni indleveredes i Kongens Kammer foruden Portugaløser, Rosenobler m. v. endvidere 2 Tandstikkere, der vejede 4 Lod Guld; de maa ikke have været saa ringe endda.

Der var stadig Uro om Rosenoblerne. Den 12. Februar 1582 gik ny Befaling ud til Tolderne i Helsingør:¹⁾

. und weil wir dan auch an dem rosennobel golde, wegen der vielfaltigen auf- und absetzung desselbigen mergklichen schaden befinden, so ist gleichsfals unsere meinung und bevel, das ihr den rosennobel nicht höher als vor viertehalben taler und einen ort, das ander golt aber, so irgent entrichtet werden mochte, jedes in seinem geburlichen werd, wie genge und gebe, annemet und berechnen lasset.

Men 1 $\frac{1}{2}$ Aar efter udgik atter en anden Befaling:³⁾

1583 2. Dec. (Silkeborg). Til Toldere og Toldskrivere i Helsingør. Da Kongen vil anvende de Penge, der til Sommer kunne samles af Tolden i Sundet, til et bestemt Formaal og mest vil have Brug for Rigsdalere, skulle de til Foraaret, naar Skibene begynde at sejle, og

¹⁾ Kgl. Bibl., Langebeks Exerpter 295 b.

²⁾ Secher, l. c., p. 240.

³⁾ Kanc. Brevbøger, p. 754, 761.

hele Sommeren igennem *tage gode, gangbare Rigsdalere i Told, men ingen anden Mønt*, og ikke uden særlig Befaling udgive af dem; hvad de skulle udrede til Krigsfolket, Arbejdsfolket eller paa anden Maade, skulle de betale med Rosenobler eller andet Guld til dets højeste Værd.

Maaneden gik ikke til Ende, før der paany blev Ændring i Tolden:

30. Dec. (—). Til Toldere og Toldskrivere i Helsingør. I Anledning af den tidligere Ordre [af 2. Dec.] meddeles dem, at Kongen nu har skiftet Mening, da det vil være besværligt *for Engelske, Franske og andre Nationer, hos hvem Dalere ikke ere gangbare*, at have Dalere i Forraad, og befaler dem *herefter at tage baade Dalere og Guld i Told*, dette dog ikke til højere Værdi, end det er almindelig gængs. De skulle med det første sende Kongen et klart Register over alle Slags Guld, særlig Rosenobler, Engelotter, Dukater og Milreiser, som pleje at svares paa Toldboden, med Angivelse af, hvad hver Slags bør tages til, for at Kongen kan lade et aabent Brev udgaa derom og opslaa paa Toldboden.

Dette Brev er interessant paa flere Maader. Det viser den Forvirring, der herskede i Pengevæsenet. Men af størst Betydning er Oplysningen om, at Dalere ikke fandtes i England og Frankrig. Dette er nu ikke helt rigtigt, thi der sloges i hvert Fald noget senere i England store Mængder af crowns, som ganske vist ikke modsvarede Dalere, men havde betydelig større Værdi, ligesom der i Frankrig under Louis XIII. udmøntedes mange Sølvlivres, der nogenlunde stemmede med Dalere. Men Thalerens egentlige Hjemland var i 1500-Tallet det hellige romerske Rige af tysk Nation.

Til al denne mærkelige Møntsammenblanding kom ogsaa *falsk Mønt* eller maaske rettere forfalsket Mønt, som Møntherrer selv var Mestre for:

1584 2. oktbr. (Frederiksborg). *Missive til købstæderne over alt riget om, at der uden lands skal være møntet nogen falsk mønt og daler under den herres af Gyllich, de tre stæder Sollens, Deventers og Kampens så og de Lybskes slag og stempel, og at en stor del af samme mønt skal være ført i vore riger og andre steder; de skulle herved være advaret derom og tilsige vore byfogder, toldere og sisemestre herom, så at disse kunne vide sig forvaret for sådanne dalere i deres oppebørseler på vore vegne, så fremt de ikke selv ville tage skaden.*

Den 3. Februar 1587 omtales falsk Mønt, møntet af 4 eller 5 Kumpner ovre i Jylland.

Som tidligere omtalt var det fra Holland og Nederlandene, slig daarlig og fordægtig Mønt fornemlig fremkom. Ogsaa de saakaldte »ny Dalere« frembød adskillig Aarsag til Kritik. Men Regeringen maatte foreløbig lade disse passere, fordi de havde skaffet sig for stort Indpas her i Landet:

1586 30. jan. (Kroneborg). *Missive til borgemestre og råd i København og Helsingør om de indførte ny dalere, som ikke skulle være så gode, som det sig burde.*

Efterdi vi komme udi forfaring hvorledis her udi rigit skal vere indført nogle nye dallere, som icke [udi] alle maade ere saa guode af slag och pavement, som det [sig] burde, hvorforre vi och ere til sinds med det første at lade probere samme daller och siden ep̃ter [der]is verd giøre derom tax och forordning, och paa det herforinden eblant dend menige handelsmand eller andre derom icke skulle blifve misforstand saa vel om de guode och fuldvechtige daller som om de andre, och vore undersotte udi deris handel och vandel [icke] deraf tage alt for stor skade, da bede vi eder, ville och befalle, at i foreholde och forordne udi eders bye, at alle daller saa vel de gammelle som de nye slag, dennum allene undtagen, som udi fremfarene aare och tider hafve verit forboden, blifve lige giengbar och icke giøris derpaa nogen forskel, icke heller nogen saadanne daller af eders medborgere eller andre udi eders bye udi deris indbørdis handel och vandel forhindris, inden vi self derom giøre anden taxering och forordning, under tilbiurlig plicht och straf, som bør at følge dennom, vor vilge och befaling icke achte och følge ville.¹⁾

Efter Grundtvig gjaldt de *ny Dalere* fra 1567—71 52 β, altsaa da 1 gl. Dlr. dengang regnedes til 60 β ¹³/₁₅ gammel Daler, 1571—73, 56 β, eller ¹⁴/₁₅ gammel Daler og efter 1573, da Daleren gjaldt 64 β (32 β), ⁵⁶/₆₄ eller ⁷/₈ gammel Daler; for de 2 sidste Tilfældes Vedkommende kan det ogsaa beregnes saaledes, at man dividerer med 15 eller 8 og fradrager Kvotienten, f. Ex. 48 nye Dalere × ⁷/₈ =

¹⁾ Jfr. herved Daler, Mark og Kroner, p. 157—59. Med Scharling at antage en »ny Daler« for en Daler i Mønt kan efter foranstaaende formentlig ikke billiges. I Fr. II.s senere Aar var Rdlr. og Rdlr. i Mønt faldet i Leje ved 4 *℥* d.

$48 \div 6 = 42$ eller $6 \times 7 = 42$ gml. Dlr. Efter Metalværdien var den ny (hollandske) Daler ikke mere værd end $\frac{4}{5}$ gml. Dlr.

1587 regnedes 1 *Rosenobel* i Rentemesterregnskabet snart til $3\frac{1}{2}$ Dlr., snart til 15 *ℳ*; men 20. Novbr. 1590 udkom Missive til Tolderne, at en *Rosenobel* kun skulde være gangbar for 14 *ℳ* d. i Stedet for tidligere 16 *ℳ*.

Imellem Landene gik dengang som nu *Vexler*, der bl. a. omtales i følgende Brev:

1572. 27. Maj. Til Peder Oxe. Da Thomes Thennekier, *Johan Foxals* Tjener, der har faaet en Skrivelse og nogle *Vekselbreve* fra Johan Foxal med Ordre til at betale dem, klager over, at han ikke kan skaffe Pengene, og er bange for, at det vil skade Johan Foxal paa hans Tro og Love, hvis Vekslerne ikke blive betalte, skal Peder Oxe gøre sig den yderste Flid for af de Penge, Tolderne fremføre, eller paa anden Maade at *skaffe Thomes Thennekier 1000 gl. Dlr. og 150 ny Dlr.*, hvormed denne kan tilfredsstille dem, der kræve ham, da jo Johan Foxal altid har været villig i Kongens Tjeneste og desuden Kongens Forskrivning til ham skulde have været betalt til sidste St. Mikkels Dag.

Har Johan Foxal udført et Parti Klæde til København og derved faaet f. Ex. 1000 Dlr. staaende hos Konge eller Købmand, men til Gengæld har indført en Last Træ af samme Værdi fra Norge, betaler han maaske med en Vexel paa Kongen, som maa sætte en Ære i at honorere denne Vexel og betale 5 à 6 % i Rente (Brev af 29. Juni 1579) eller hvis Foxal skal have sin Handelsrejsende en Tur til København, giver han ham en Vexel med i Stedet for *Rosenobler* eller crowns paa Lommen.

Det vil ogsaa heraf klart forstaas, hvor ringe handelsmæssig Betydning vore faa og smaa danske Mønter havde. Guld eller Daler var Løsenet, og i denne Renæssancens seneste Halvdel i de tyske og nordiske Lande fornemlig Daleren. Kun i Smaahandlen var β og $\mathcal{M}$ samt Hvid og Penning fornødne. Rejste et Par unge Adelsmænd paa Studierne til Læreanstalterne i Tyskland og Bologna i Italien for at uddannes til dygtige Kancellister i danske eller tyske Kancelli derhjemme, kunde det lidt nytte, at de tog Frederik II.s $\mathcal{M}$ 2 β og 1 β med. De »gamle« maatte forsyne dem med en Pose Guldgylden eller bedre Dalere, som de havde faaet ind paa Handlen med Stude. Med den drog de saa til Hamburg, hvor de solgte Posen til en Vexellerer

for Vexler paa Frankfurt, München, Bologna eller Livorno. Hamburgs Købmænd havde vel sendt saltet Kød og Fisk, Tran, Salt, Klæde, Træ, Kryderier m. v. op ad Rhinen til Frankfurt eller pr. Vogn videre til München. Købmanden i Frankfurt havde maaske leveret Vin, men skyldte dog en Sum til Rest i Hamburg, paa hvilken Vexler kunde trækkes. Noget lignende kunde gælde Byer i Italien. Det gjaldt da for Vexleren efter offentlige og private *Valvationslister* at udregne Værdien af den Mønt Adelsmændene kom med, om nogle Dalere eller Gylden trængte Opgæld m. v., samt deroverfor jævnføre den Mønt de trængte til som Betaling paa de forskellige Pladser, de agtede at henlægge deres Studier til.¹⁾ Men selv om Købmændene i Hamburg, Frankfurt, München m. v. var redelige, vilde de rejsende snart finde, at der paa Studiestederne herskede maaske endnu mere kaotiske Pengeforhold end hjemme, og betale dyre Lærepenge med falsk og depraveret Mønt, som de fik for deres gode. Saa meget kan siges, at Virksomheder som Vexellerere og Købmænd var en særlig stor Tillidssag i hine urolige og forviklede Tider med al den uordnede, uensartede og rent ud forfalskede Mønt, som gik i Svang. I saa Henseende førte Møntherrerne selv godt an. En Konge som Christian IV. holdt sig ikke tilbage.

Der fandtes da ogsaa trindt om store og ansete Handels-, Bankier- og Vexellererhuse, paa hvilke Anvisninger kunde trækkes og hvor Handelsfolk og Rejsende med Tryghed kunde henvende sig, som f. Ex. Lucas Rem og Fuggerne i Augsburg eller Dich Whittington og senere vel ogsaa Thomas Gresham i London, hvor i øvrigt Hansaen havde drevet sit Spil ganske som i Bergen og haft store Handelskontorer, der var omgivne af en hel Fæstningsmur og udgjorde en By i Byen.

Dette er et Billede af Datidens Mønt- og Pengeforhold, hvori den nationale Mønt paa de Tider endnu kun tog ringe Del. Fremkom der indenlandsk Mønt, var den ofte kun Udtryk for økonomiske Rænker.

Pengene anbragtes som Regel mod Pant i fast Ejendom, Tiender el. lign., og hvis Kongen var Laantager, i Krongods eller mod For-

¹⁾ Daler, Mark og Kroner: foran Titelbladet og p. 13, hvor er afbildet Titelbladene dels til Philip II.s Ordonnans om de valverede Mønter 1576, dels til en Fortegnelse over de uvalverede Mønter 1575.

leninger, iøvrigt i Gaarde og Bygninger til 5 à 6 % Rente.¹⁾ Et aabent Brev til Aalborg giver Oplysning herom:

1572 24. decbr. (Skanderborg). *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Ålborg om tinglysning af pante- og skødebrev.*

Efterdi vore undersotte borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg hafve ladit berette for os, hvorledis at der udi byen findis at vere stor uskickelighed udi saa maade, at nar nogen blifver fororsagit af armod ellers at pante eller til kiøbs at afhende deris gaarde [oc] eiendomme, understaar de dennom at oppeberre pendinge af to eller tre och der med fører got folk udi atskiellige trette och uenighed, da paa det saadant maa forekommes och slig uskickelig handel kand afskaffis, ville vi, [at her efter saa holdes skal].

1. at nar nogen borger heller indbygger i Olborg blifver til sinds eller fororsagis sine huse, gaarde eller grund[e] at afhende enten til pant eller eiendome, da skal byskrifveren der udi byen skrifve hves brevfe, det vere sig pantebrevfe eller eiendomsbrevfe, som gifvis och giøris paa forskrefne eiendome, der saa afhendis, och samme brevfe strax at lesis och forkyndis paa byetingit eller raadhusit, paa det ingen udi saa maade, som her til sket er, skulle bedragis om deris pendinge och der ofver komme udi trette och uenighed.

2. Findis och efter denne dag nogen ei[en]doms eller pantebrevfe at gifvis eller giøris paa nogen gaarde, huse eller grunde der udi Olborg, hvad heller de afhendis til nogen inden byes eller uden, som byeskrifveren icke skrifver, eller och brevfe efter, som forskrefvit staar, til raadhuset eller paa byetingit icke forkyndes, da skulle de vere magteløs och aldelis intet gielde. —

Sluttelig kan man spørge, om den offentlige Statshusholdning havde nogen Indflydelse paa Valutaen. Dette maa i Datiden i alt væsentligt besvares benægtende, hvis man tænker paa Finansernes Paavirkning af Valutaen i moderne Forstand, hvor Banken oftest ejes eller dirigeres af Regeringen og Seddelmaskinen benyttes til Kredittoptagning i Samfundet. I Datiden fandtes ikke Kreditmønt i Nutidens Form: Papirmønten. Mønterne skulde i Metal — bortset fra den rene Smaa-handel — ækvivalere de Varer, de købte. Kun indirekte havde Stats-

¹⁾ Kanc. Brevbøger f. Ex. 1579, p. 671; 1587, p. 851 og mangfoldige andre Steder. Om Renten se nærmere A. Rubow: Renteforhold i Danmark, Kbhvn. 1914.

finansernes Tilstand Indflydelse paa Mønt- og Pengevæsenet, forsaa-vidt deres elette Førelse kunde friste til overdreven Udmøntning af daarlige Mønter, der for Undervægtens Vedkommende kunde sammenlignes med Nutidens Kreditsedler. Thi gennem Undervægten søgte Møntherrerne netop ved en overdreven Navneværdi at opnaa en Kredit i Samfundet paa Arbejde og Varer. Forsaa-vidt er det ikke uden Interesse at se paa den Statshusholdning, Frederik II. stillede an i sine sidste Regeringsaar efter Syvaarskrigens Afslutning, om den tydede paa Balance og god Husførelse. Paa dette Omraade har Grundtvig præsteret et fremragende Efterforskningsarbejde. Det er muligt, at de af ham benyttede Rentemester- og Toldregnskaber ikke omfatter *al* Rigerens Indtægt og Udgift, men Bevisbyrden maa i saa Henseende paahvile den, der vil fremføre saadant nyt Materiale. Det af Grundtvig fremdragne Resultat vil vise sig ikke at have haft synderlig Indvirkning paa Møntvæsenet. Finansernes daarlige Tilstand gav sig derimod Udtryk i øgede Skatter, Told og Afgifter, der tilvejebragte Balancen, saaledes at der ikke som i Syvaarskrigens Dage blev Trang til at optage Laan i Samfundet gennem Klippinge eller anden slig uvederhæftig *Mønt*. Told blev derimod benyttet. Vi har set, hvorledes Rigsraadet indførte den ny Told Lastepengene i Sundet, hvorom nærmere Oplysning findes i efterstaaende aabne Brev:

1571 30. mars. (Kiøpnehavn). *Åb. brev om lastepenge af de varer, som føres gennem Øresund.*

Vi Frederik dend anden . . . gjøre alle vitterligt, at vi hafve befalit vor tollere udi Helsingør, Henrik Monsen, at skulle paa vore vegne och os til beste upbere lastpendinge af alt hves gots, som skibes egiennem Øresund ostvert eller vestvert, efter som vort obne bref, vi hannom hafve ladet ofverantvorde, der om videre formelder, och der fore hafve ladet forfatte udi denne efterfølgindis rolle, hvad hand af hvert slags gots skal anamme, hvor efter hand sig i alle maade skal hafve at rette, som er:

1. Af hvede, salt, flams sild, hirsegryn, høerfrø, skippund vox, lest hör och hamp, lest osmund, sex skippund stangejern, sex deger saltede oxehuder, sex skippund tallich, en tolast rinsk vin paa $4\frac{1}{2}$ amer och der ofver, boette malmersi, boette vintint, boette romeni och sek, pibe bastert, tre amer rinsk brendevin, fire deger elandshuder, skippund

engelst tin, et foeder bli, et tusind bukskind, ti deger tørre huder, et tusind store lamskind, halfandet tusind skotske lamskind, sex tønner traven, helt fad med kramgots och spidzeri, fire tusind engelske kanineskind, otte støcker got engelst, sextan støcker groft engelst och dösın klede, sextan støcker leist och amsterdams, sextan støcker flamsk klede, ti støcker skots blamengt och roset, sextan støcker groft skots klede, sex fade prudsing, sex faed ael och størrie, en packe saien och mackeier, en hel korfve med tinverk, en korfe mesingsverk, et hundred prudsk vogenskud, et hundred prudsk klapholt och faedholt, en nest cypressekister, et skok prudske och stetinske deler, en lest hollands sefve, en lest russyn och figen, pibe hollands lerrit, sex tønner hollandske spiger, sex roller frandsk och melvingis boldavid och hves andet gots, som dette er ligt udi verd, af hver lest forskrefne gots skal gifvis til lastpendinge en daler.

2. Skibsllest rug, biug, malt, hafre, 12 tønner mel, erter, nødder, to lester beg, tiere och aske, rostoks, sundisk, lubsk och vismers øel, fad rinsk vin paa 4 amer och der under, pibe frands vin, pibe vin-edicke, huexhøeft spansk och frands brendevin, huexhoet och baale peber, pibe lemonier, oliver och capres, tusind pund bressyl, et huexhovet aluen, pibe svedsker, tre baler papier, fire korfve frands glas, fire vager hes glas, et tusind hvit ler, sex dösın grofve engelske sengklede, en lest dantsker kister, hel korfve med malede skrin, fem tusind hollandske kanineskind, en pak fordug, tre hundred pund mandele, en baal comyn, et huexhovet røgelse och hves andet gots, som dette er ligt udi verd, af hver lest forskrefne gots skal gifvis til lastpendinge en half daler.

Gifvit paa vort slot Kiøpnehavn dend 30. dag martio aar etc. 1571.
Under vort signet.

Friderich.

Med største Risiko for Kamp med Sømagterne gik Peder Oxe til at udnytte denne Indtægtskilde.

Skatteskruen toges ogsaa flittigt i Brug. Exempelvis anføres nogle Befalinger af 2. April 1576 og 16. Juli 1579:

2. April 1576. Til Bønderne over hele Riget, hvem de end tjene. Da den store Gæld, som Riget har paadraget sig *i sidste Fejde, skal endelig afbetales i Aar, have* Danmarks Riges Raader, da der ingen

anden Udvej er til saa hurtig at afbetale Gælden, bevilget Kongen *en almindelig Skat og Landehjælp* af Bønderne, saaledes at hver 10 jordegne Bønder skulle lægges i Læg sammen og give 40 enkelte Dlr.; den, der staar for Gaarden, skal selv udgive de 4 Dlr., og bor der flere jordegne Bønder paa Gaarden, skulle de svare efter Lensmandens Tykke og deres Formue; hver 10 Bønder, som ikke have frit, jordegent Gods, men have fæstet deres Gaarde og bruge Avl, skulle lægges i Læg og give 20 enkelte Dlr.; overalt skal den rige hjælpe den fattige; hver Smed, Skomager, Skrædder, Murmester, Tømmermand, Kæltring og Møller, som bor paa Landsbyerne og bruger Avl, skal give 4 enkelte Dlr., og de, som ikke bruge Avl, 2 enkelte Dlr.; Pebersvende og Tjenestedrenge, som have Kornsæd, skulle hver give 2 enkelte Dlr. og hver Husmand og Inderste 1 Dlr.; de Ugedagsmænd, der bo for Kongens egne Slotte, Klostre og Gaarde, skulle give 1 enkelt Dlr.; kun Adelsens egne Ugedagsmænd, der bo o.s.v. og have været fri fra Arilds Tid, skulle være fri for at svare Skatten. Lensmændene skulle være personlig til Stede, naar Skatten skrives, og ikke lade deres Fogder eller Skrivere skrive den; de skulle, hvis de ikke selv ville staa til Rette derfor, paase, at alt gaar ligeligt til, og at kun de regnes for Ugedagsmænd, der ere det. Skriveren skal ingen Penge have for at skrive Skatten. Skatten skal være ude inden førstkomende Juledag, og de, der ikke betale inden den Tid, skulle deles og tiltales derfor.

— Befaling til Lensmændene i Jylland, Fyen, Langeland, Taasinge, Smaalandene, Sjælland, Møen, Skaane, Halland, Blekinge og Bornholm straks at forkynde ovenstaaende Brev i deres Len, lægge Bønderne i Læg, indkræve Skatten og inden Jul sende den til Kiøbnehafns Slot til Rentemesteren, ledsaget af klare Registre og Mandtal.

— Aabent Brev, at *Bønderne i Halland og Blekinge* indtil videre *kun* skulle *svare halv Skat*, naar andre give hel Skat.

2. April. (Nyborg). Til *Købstæderne* over hele Riget. Da den udenlandske Gæld, som Riget har paadraget sig i sidste Fejde, skal tilbagebetales helt i Aar, have Danmarks Riges Raader, da der ingen anden Udvej er til saa hurtig at afbetale Gælden, bevilget Kongen *en almindelig Skat* af Bønder og Borgere, hvorfor det befales hver Købstad inden Jul at sende N Dlr. til Rentekammeret. (I de fynske og jyske Breve: De, der have udgivet noget til Riber Bys Befæstning, skulle

kræve dette tilbage fra dem, der have oppebaaret det, og bruge det til denne Skat.) — Register: I Sjælland: Kiøbnehavn 10 000 Dlr.; Kiøge 1200; Roskyld og Helsingør hver 800; Stege og Nestvedt hver 600; Skelskøer 500; Slagelse og Kallundborg hver 400; Korsør 300; Prestøe 200; Heddinge, Vordingborg, Nykiøbing i Otz Herred og Holbeck hver 150. I Smaalandene: Naxskouf 800; Nykiøbing p. F., Stubbekiøbing, Mariboe og Rudkiøbing hver 200; Nystedt 100 og Saxkiøbing 50. I Fyen: Othense 2500; Suinborg og Assens hver 600; Kerteminde 500; Nyborg 400; Faaborg og Medelfart hver 300. I Jylland: Olborg 2500; Ribe 2000; Aarhus 1800; Randers og Horsens hver 1200; Viiborg 800; Kolding 600; Vedle 500; Tiistedt og Nyekiøbing p. M. hver 400; Skafuen 350; Vorde og Lemuig hver 300; Sebye 250; Holstedbrø og Grindoe hver 200; Ebbeltoft 150; Hofbroe, Skifue, Høring og Mari[a]lger hver 100. I Skaane: Malmø 6000; Landtzkrone 1000; Ystedt 800; Trelborg 500; Helsingborg 400; Vee og Lundt hver 350; Halmstedt 300; Falsterboe med Skonør og Aarhus hver 200; Semershavn 100 Dlr.

— Til alle *Kapitler* i Riget. Da Danmarks Riges Raad til Betaling af Rigets udenlandske Gæld har bevilget, at alle Kapitler skulle *komme Kongen til Hjælp med Tredjeparten af den visse Rente*, baade af Prælatdømmer, Præbender og Vikariegoods, har Kongen nu fattsat følgende Takst for Beregningen: hver Td. Rug eller Byg sættes til 1 Dlr., hver Td. Havre til 1 Ort, hver Fjerd. Smør til 3 Dlr., hver Bolgalt til 2 Dlr., hvert Lam til 1 Ort, hver Gaas til 3 Sk., som Mønten nu gaar, hvert Par Høns til 1 Sk. og hver 2 Mk. Landgildepenge til 1 Dlr.

16. Juli 1579. Til Bønderne over hele Riget, hvem de end tjene. Da der forestaar adskillige Pengeudgifter, have Danmarks Riges Raader bevilget Kongen en *almindelig Skat og Landehjælp*, saaledes at hver 10 jordegne Bønder, fattige og rige, skulle lægges i Læg og give 10 Dlr., hvilket ogsaa skal gælde de jordegne Bønder, som Kongen har mageskiftet bort til Adelen, men som ikke have afhændet deres Ejendom og Bønderrettighed; hver 10 Bønder, som sidde for Gaarde og ikke have frit Jordegods, men have fæstet deres Gaarde og bruge Avl, skulle lægges i Læg og give 5 Dlr., og den rige skal hjælpe den fattige; hver Smed, Skomager, Skrædder, Murmester, Tømmermand, Kæltring og Møller, som bor paa Landsbyerne og bruger Avl, skal give

$\frac{1}{2}$ Dlr. og hver, som ikke bruger Avl, 1 *Ortsdlr. eller 8 Sk.*, som *Mønten nu gaar*; hver Pebersvend skal give $\frac{1}{2}$ Dlr. og hver Husmand og Inderste 1 *Ortsdlr.*; hver Tjenestedreng, som tjener for fuld Løn, hvad enten han har Kornsæd eller ikke, skal give 1 *Ortsdlr.* og den, som ikke tjener for fuld Løn, $\frac{1}{2}$ *Ortsdlr. eller 4 Sk.*, *alt regnet i enkelte Dlr. eller Mønt*; Ugedagsmændene, der bo ved Kongens egne Slotte, Klostre og Gaarde, skulle give 1 *Ortsdlr. eller 8 Sk.* Skatten skal være ude inden førstkommende St. Mortens Dag. Kun Adelens Ugedagsmænd, der bo o.s.v., skulle være fri. Lensmændene skulle være personlig til Stede, naar Skatten skrives, og ikke lade den skrive ved deres Fogder, samt paase, at ingen regnes for Ugedagsmænd, som ikke ere det. Skriveren skal ingen Penge have, fordi han skriver Skatten.

— Befaling til Lensmændene¹⁾ i Jylland, Fyen, Sjælland, Falster, Laaland, Skaane og Bornholm straks at forkynde ovenstaaende Brev for Bønderne i deres Len, selv personlig skrive Skatten og lægge Bønderne i Læg, paase, at alt gaar retfærdigt til

Finansernes Hovedsummer stiller sig saaledes i Daler:

	Peder Oxe efter Krigen 1571—73		Christoffer Wal- kendorf 1574—87		Anmærkning
	Indtægt	Udgift	Indtægt	Udgift	
Lenene	165 200		1 201 330		Der har selvfølgelig været Udgift til Mønten 1571—73.
Tolden	116 120		657 530		
Adskilligt	10 470	20 870	190 210	89 380	
Skat	319 710		998 270		
Mønt	70 320	(?)	25 817	(?) 1 910	
Kongen	41 580		25 470	110 710	
Laan (Gæld) . .		149 960		967 060	I disse Aar indfries omtrent hele Krigsgælden.
Hoffet		205 160		1 428 980	Hoffets Udgifter steg efter Kongens Giftemaal.
Holmen		52 580		440 470	
Hæren		288 420		47 480	
	732 400	716 990	3 098 627	3 085 990	

¹⁾ De opregnes alle med deres Len.

Af foranstaaende Uddrag af Grundtvigs Opstillinger vil fremgaa, hvad der indkom i Skatter, Afgifter og Told m. m. samt hvortil Indtægterne blev anvendt og hvad nyslaaet Mønt der indgik i Regnskaberne.

Om Skatternes Art, hvem der udredede disse o.s.v., henvises til Joh. Grundtvigs ofte citerede Hovedværk: Frederik II.s Statshusholdning, Kbhvn. 1876, idet det vilde føre for vidt at gentage dette Arbejde, som dog bør benyttes med det Forbehold, at Skriftet tildels er af polemisk Karakter, rettet mod Troels Lunds noget for »poetiske« Historieskrivning.

Et Gennemsnit for Aarene 1574—87 giver ca. 200 000 Dlr., i 1875-Kr. ca. 4 Mill., i Nutidspenge ca. 10—12 Mill. Kr., der langt overstiger, hvad Troels Lund tænker sig som Statsindtægt. Dertil kommer som tidligere gentagne Gange fremhævet alle Naturalier og direkte Udgifter af Lenene til Lønninger, Hushold m. m. m.

Af de til Nutiden bevarede Sundtoldregnskaber for 1574—80 og 1584 fremgaar:

Indtægt:

Told	328 300 Dlr.
Lastepenge	391 700 —
Ialt . . .	720 000 Dlr.
Middeltal for 1581—83: 111 000 × 3	333 000 Dlr.
Middeltal for 1585—87: 116 500 × 3	349 000 —
Ialt . . .	1 402 000 Dlr.

Udgift 1574—80

Kongen	392 900 Dlr.
Kronborg	282 900 —
Hæren	44 200 — ¹⁾

I de nævnte Rentemesterregnskaber kan imidlertid være indgaaet Summer fra Sundtolden gennem Kongens eget Kammer, ligesom ny-møntede Penge kan være indeholdt i andre Summer end Indtægterne fra Mønten. Imidlertid kan det ikke være særlig store Beløb, som ikke spiller nogen Rolle, da alle de angivne Summer sikkert kun er Mindstebeløb.

¹⁾ Se nærmere: Grundtvig, I. c., p. 84—89.

Udmøntningen er rettet efter, hvad ovenfor er opgjort, saaledes:

1571—73:

Dalere, mindst.....	57 550 Dlr.
Smaamønt.....	12 770 —
	70 320 Dlr.

1574—87:

1574. Smaamønt.....	5 060 Dlr.
1576. —	1 310 —
1582—84. —	19 447 —
	25 817 Dlr.

»Adskilligt« omfatter meget forskelligt, f. Ex. hvad Jørgen Daa bragte hjem fra Sverige: 28 300 Dlr., Dronning Sofies Brudeskat 30 000 Dlr., nogle Bøder m. v. Under Indtægten fra Mønten er medregnet det store Dalerbeløb, der indkom fra Elfsborgs Løsen. Under Udgiften til Mønten er optaget et meget for ringe Beløb: 1910 Dlr. Af det tidligere fortalte fremgaar, at mere end dette Beløb er medgaaet alene til Anskaffelsen af Møntrykværker. Hertil kommer Lønningerne til Møntofficererne, Redskaber, Kul o.s.v. I det hele taget er de for Mønten angivne Summer ikke opførte i moderne Forstand. Der skulde strængt taget under Udgifter være medtaget de til Mønten indleverede Summer af Dalere, Klippinge, Smaamønt, Sølv, »Pagament«, Kobber m. v. til Ommøntning. Saldoen vilde være den egentlige Fortjeneste paa Mønten. Da imidlertid store Summer af Sølv og Dalere indleveredes direkte fra Kongens eget Kammer, fra Lensmænd og fra Sundtolden mod særskilt Kvittering eller Ordre fra Kongen, kan et saadant Regnskab ikke opstilles, navnlig saalænge eller da man ikke kan fremskaffe Regnskaberne fra Kongens eget Kammer, der antages tilintetgjort ved Slotsbranden. Man maa trøste sig med, at i hvert Fald en Del af disse Udgifter maa indeholdes i de øvrige Udgiftsposter. Imidlertid kan det jo ikke skjules, at Grundtvigs Tal for Møntens Vedkommende ikke synes helt uimodsigelige, saaledes at maaske de dog til Slut ikke har helt Uret, som mener, at der kan skjule sig Indtægter og Udgifter andetsteds end i Rentemester- og Sundtoldregnskaberne.